Československá Matice Rolnická.

5

Národohospodářské rozhledy z Uher.

NAPSAL

KAREL ADÁMEK.

Tiskem a nákladem Michaela Em. Holakovského v Chrudimi.
1901.

I.

Uhři oslavujíce již letos konec XIX. století, hrdě vyličují dílo svého znovuzrození, kulturní a hospodářský rozmach Uher v tomto věku.

Úvahy tyto zaslubuji naší plné pozornosti.

Základy kulturního a hospodářského rozkvětu Uher položil velký reformátor hr. *Štěpán Szechényi* (nar. r. 1792, zemř. r. 1860) racionálnou organisací práce národní.*)

Hospodářský a kulturní vývoj Uher byl revolucí r. 1848—1849 a dobou absolutistického centralismu přerušen, avšak zrušením rabství rolnictva a obnovením samostatnosti Uher r. 1868 nastala v Uhrách netoliko v ohledu politickém, ale také u vývoji hospodářském a kulturním nová doba, doba mohutného pokroku.**)

Uherská politika národohospodářská, čelíce *k naprostému vymanění Uher z odvislosti od Rakouska, od ciziny vůbec a ku zachování domácích trhů domácí výrobě*, dobyla v posledních desítiletích zvláště proto velkých úspěchů, protože řídící státníci uherští postupovali dle důkladně promyšlených a na pevném základě skutečných poměrů a potřeb uherských zemí vybudovaných plánů s bezohlednou energií, plně těžíce z nerozhodnosti a kolísavosti rakouských vlád a z malomocnosti cislajtanského zákonodárství.

---

*) Viz náš spisek: Základy vývoje Maďarův r. 1879.

**) O poměrech těchto jsme pojednali ve spisech: Uhry a Rakousko, r. 1891. Z uherského zemědělství, r. 1892. Z Uher, r. 1894.

Jakých úspěchů na škodu naši dobyli Uhři při uzavírání tržebních smlouv z r. 1891 ?*) Jakého vítězství dobyli státníci uherští při každém, zvláště pak při posledním jednání o obnovení vyrovnání obou polovici rakouské monarchie ?

Největší péči věnovaly uherské vlády, jakož i uherské zákonodárství vývoji zemědělství.

Při všech svízelích, jimiž bylo zemědělství v posledních desítiletích také v Uhrách svíráno, učiněn byl od roku 1868 ve všech odvětvích zemědělské výroby v zemích koruny uherské takový pokrok, že nynější poměry rolnictva není lze ani porovnávati s poměry zemědělství před tak zv. vyrovnáním s Rakouskem.

K rozkvětu zemědělství také v Uhrách nejvíce přispělo vymanění rolnictva z poddanství a racionálné zákonodárství zemědělské, jimž byly po všecky časy potřeby a zájmy uherského rolnictva pilně šetřeny.**)

Ustřední správu zemědělskou vede v Uhrách *ministerstvo orby*, jež bylo teprv roku 1889 osamostatněno.

---

*) Poměry tyto jsme zevrubně vylíčili ve spise: Tržební smlouvy. (Mat. rolnická. II. sv. 4. a 5.)

Po uzavření tržebních smlouv z r. 1891 napsal »Pesther Lloyd« (31. prosince t. r.): »Středoevropské moci se nyní spojily tržebními smlouvami a my náležíme k tomuto sdružení. Tím jsou zjednány podmínky našeho hospodářského vývoje zdokonalováním průmyslu a upravením měny. Náš průmysl může nyní vyspěti na výši, na níž by byl při velké obětovnosti všech stavů dávno již stál, kdyby byly bývaly dříve již odklizeny překážky našeho svobodného vývoje národního. Odklizením těchto tržebních hradeb máme nyní příležitost rovnovážně se postaviti po bok západu.«

**) V Uhrách byly zavedeny pozemkové knihy zák. čl. XVI. r. 1886, čl. XIX. r. 1891, čl. XXIX. r. 1892; poměry zemědělské čeledě upraveny zák. čl. XIII. r. 1876; zákon o policii polní byl vydán r. 1894. čl. XII.; zákon o veterinářství vydán r. 1888 čl. VII.; zákon proti falšování potravin, mléka, másla a j. vydán r. 1895 čl. XLVI.; zemědělská statistika se zdělává po zákonu čl. VIII. r. 1890 a j.

V Chorvatsku a Slavonsku stojí také v čele správy zemědělské ban. Uherské ministerstvo orby rozděleno jest v 7 sekcí s 25 odděleními; jeho výkonnými orgány jsou politické úřady autonomní (komitáty a municipia) a zvláštní odborné orgány státní.

Ministerstvu orby jsou podrobeny inspektoráty: vinařské (21), sadařské (7), včelařské (1 inspektor, 1 odborný rada a 6 kočovných učitelů), hedbávnické (9 vrchních inspektorátů) a j.

Také k chovu dobytka dohlíží orgány státní.

Veterinární službu konají autonomní municipia, za spolupůsobení diplomovaných zvěrolékařů, jež zřizuje vrchní župan.

Státní štíty spravují zvláštní orgány ministerstva orby společně se správou vojenskou.

Ku správě lesních statků státních a ku správě obecních lesů, již vykonává stát, stávalo v r. 1897: 90 úřadů 20 inspektorátů lesních.

Také vrchní správa pokusnictví jest státní.

Při ministerstvu orby jsou zřízeny odborné poradné orgány, v jich čele velká zemědělská rada, jejíž členy jmenuje ministerstvo z hospodářských spolků, její předsedou je ministr orby. Tato rada podává dobrá zdání o připravovaných reformách, o osnovách zákonů a j.

Při ministerstvu orby zřízená odborná rada k upravování vod a p. podává dobrá zdání o melioracích, upravování řek a pod.

Při uherských ministerstvech jsou odborné enkety, radící se o hospodářském zvelebení Uher, o důležitějších otázkách časových v permanenci.

Po zákonu čl. XX. r. 1882 zřizuje ministr orby při municipiích zemědělské referenty, jichž úřad jest čestným. Tito referenti, jichž jest na 400, podávají ministerstvu pravidelné zprávy o stavu osení, o živelních škodách, o sklizni a j.

Článkem IX. osnovy nové celní a tržební smlouvy obou polovicí říše, jimž se upravuje zřizování, zrušování i měnění konsulátů, vyhražuje se ministrovi orby také právo ku přímému dopisování s konsuly a konsulům se ukládá, aby ve všech, v obor ministerstva orby spadajících otázkách od nich vyžadované zprávy podávali a j.

Odborným ministrům se vyhražuje právo, aby vysílali ku studování důležitých otázek do ciziny odborné znalce, jimž se zaručuje podpora diplomatických agentů a konsulů.

Uhři, nečekajíce na konečné vyřízení osnov o vyrovnání s Rakouskem, počali již r. 1900 zřizovati stálé hospodářské zpravodaje v cizině, kteří mají podávati ministerstvu zprávy o zemědělství a o trhu plodinovém, v obvodech jim přidělených.*)

Vláda vysílá také mladé obchodníky do ciziny ku praktickému studování tržebních poměrů. V r. 1900 byly pomocí vlády vysláni 4 do Balkánských států, 2 do Malé Asie, 2 na Rus. Dřívější stipendisté jsou zaměstnáni u domácích firem, v obchodním museu a j.

Ministerstvo orby podává každého roku zevrubné zprávy o své činnosti.

Náklady správní ministerstva orby činily v prvých letech osamostatnění Uher ročně 235.000 zl., v l. 1881-85.

---

*) Hospodářskými zpravodaji uherské vlády byli zřízeni: Dr. Mantuani, tajemník ministerstva pro Bukurešt; Balint, odborný spisovatel pro Cařihrad, Pirnitzer pro Oděsu; Bekesy, živnostenský inspektor pro Mnichov; Banki, vrchní inspektor uherských státních drah pro Berlín.

Uherským zpravodajem zemědělským při vyslanectví rak.-uher. v Berlíně byl zřízen chéf zemědělského oddělení v ministerstvu orby bar. Malcomes, jemuž byl přidělen hr. Banffy. Tito odborníci mají podávati zprávy z Německa, Dánska a Nizozemska. Pro Anglii a Francii byl zřízen zpravodajem odborný spisovatel a člen akademie György. Statkář Dr. Jul. Gál je zpravodajem pro státy Balkánské; tajemník zemědělské jednoty Al. Paikert, zřízen byl zpravodajem pro Spoj. Obce a Kanadu.

1,806.000 zl., v l. 1886-90. 3,175.000 zl. Veškeré náklady ministerstva orby činily roku 1891. 12,831.000, roku 1898. 17,865.500 zl., z toho připadalo na vydání správní r. 1891. 4,477.000, r. 1898. 8,025.500 zl.

Veškeré náklady ministerstva tržby vzrostly v letech 1891-1898. ze 62,003.000 na 86,372.000 zl., z toho připadalo na vydání správní r. 1891. 2,958.000, r. 1898. 7,416.000 zl.

V zemědělství uherském byl učiněn v posledních desítiletích pokrok tak veliký, že mohl někdejší president ministerstva dr. *Weckerle* roku 1896 hrdě tvrditi, »*že v Uhrách dosud není skutečné krise zemědělské, uherské zemědělství že není pasivním, alebrž aktivním a že se při větší pečlivosti rolnictva může státi ještě výnosnějším*«.

1. ledna 1897 psal »Pester Lloyd« : »Zkušenost dokazuje, že obava před úpadkem uherského zemědělství nebyla oprávněna. *Uherské zemědělství se nnmusí děsiti krise, protože dosud nejsou vyčerpány prostředky k jeho povznesení*«. Tato svědectví jsou důležita pro správné posuzování tak často tendenčně nepříznivě zbarvovaných hospodářských poměrů zemí koruny uherské vůbec.

Ministerstvo orby nalezá ve svých snahách o zvelebení výroby a tržby zemědělské vydatné podpory i při jiných ministerstvech, zvláště pak při ministerstvu obchodu, jež při upravování dopravních sazeb béře nejpilnější zřetel k zájmům a potřebám zemědělství a zemědělského průmyslu a j.*) —

Již hr. *Štěpán Széchenyi* svým krajanům hlásal, že Uhry — nemají-li hospodářsky zakrněti, nesmí zůstati toliko zemědělským státem, alebrž, že musí také o rozkvět domácího průmyslu a tržby, a to především také v zájmu svého zemědělství, pečovati.

*) O živnostenské a tržební politice Uher pojednáme zvláště.

Přičiněním hr. Széchenyi-a byly zakládány v Uhrách prvé velkozávody průmyslové, tak prvý velký paromlýn, cukrovar a továrna na hedbávné tkaniny v Budapešti a j.; jeho přičiněním zvelebovány prostředky spojovací, upravovány řeky a j.

Tento nadějný vývoj průmyslu byl revolucí a obsolutismem přímo násilně přerušen a teprv po vyrovnání roku 1868 nastala v Uhrách také průmyslu velice příznivá doba. Uherští státníci záhy postřehli, jak velice prospívá vývoj domácího průmyslu také domácímu zemědělství, vzmahající se domácí spotřebou plodin a j.*) a proto se přímo se zimniční horlivostí ujímali vypěstění a rozšíření zvláště domácího velkoprůmyslu.**)

Ministr obchodu Hegedüs prohlásiv na říšském sněmě 10. března 1900 podporování vývoje lidového a velkého průmyslu za stěžejní cíl své politiky, uznal, že musí Uhry při podporování průmyslu postupovati k nejvyšším cílům, k nejdokonalejší výrobě.

Týž ministr dovodil, že jest úkolem tržební politiky zabezpečení vývoje a zachování konkurenční síly domácí výroby, aniž by byli cenami výrobků spotřebovatelé nemírně stiženi. Při tom má rozhodujícího vlivu clo, jež upravuje zákonodárství, *domácí konkurence,* při níž rozhoduje průmysl a *hospodářská síla konsumentů*, jež roste spolčová-

*) Štěpán Tisza ve svém spise »O uherské agrární politice« mimo jiné píše: »Průmyslové obyvatelstvo jest nejdůležitějším konsumentem plodin; jichž tím více spotřebuje, čím více vydělává. Při střediskách průmyslových rozkvetá mlékařství, zeleninářství, chovu drůbeže a j. a výnosnost těchto odvětví výroby zemědělské zmírňován tlak klesání cen hlavních plodin na světových trzích na uherské zemědělství. Podporování rozkvětu průmyslu přispívá ku vzrůstání domácí spotřeby a proto jest nad jiné důležitějším zájmem uherského zemědělství. Za stávajících poměrů na trzích světových, kdy jsme donucováni své plodiny až za nejnižší ceny vyhazovati, jest to jediná, byť i pozvolná cesta k lepší budoucnosti«.

**) Uhry a Rakousko, str. 16, str. 161 atd.

ním a j. Vláda arcit musí pečovati také o odstranění rušivých vlivů, nesolidní konkurence a j.

Za hlavní prostředek ku povznesení průmyslu pokládá Hegedüs soustavné šíření a energické podporování odborného vzdělávání, netoliko v hlavním městě, ale také na venkově.

Vlády uherské vůbec po všecky časy pečovaly o zakládání potřebných všeobecných a speciálných odborných škol, museí a j.

O zachování a rozkvět malého průmyslu, řemesel, pečuje *Hegedüs* také podporováním spolčování řemeslnictva k nákupu a prodeji, k opatřování úvěrů, obráběcích strojů a j.*) Vláda pořizuje zevrubný soupis *vodních sil,* kterýž bude ve třech letech dokončen, tak že bude lze potom vládě průmyslníky náležitě o pohonu vodním bez průtahu dokonale informovati.

Vláda se všemožně přičiňuje také o zachování a zvelebení v Uhrách dosud namnoze veledůležitého lidového průmyslu.

Hegedüs pořizuje zevrubnou, popisnou statistiku všech odvětví uherského průmyslu, jež má býti základem postupu a vývoje politiky živnostenské.

Ku národohospodářskému vývoji Uher velice přispívalo *zdokonalování komunikací, racionálná politika dopravní, konsolidování státních hospodářství* a j.

V Uhrách bylo v r. 1846. 35, r. 1850. 222, r. 1860. 1616, r. 1870. 3477, r. 1898 *16363* km. železnic.*)

*) V Budapešti se zakládají pomocí státu ústřední společné dílny, v nichž může také 50 řemeslníků pracovati za nejvyšší nájemné 90—100 zl., za něž obdrží netoliko místnost, ale také pohon, světlo a vytápění. Takové dílny budou také na venkově zřizovány.

*) Ministr obchodu Hegedüs ve své programové řeči na říšském sněmě dne 10. března 1900 pravil: »Žaluje se, že jsme investovali ve státních dráhách 1000 mil. zl. a že jsou pasivními. Schodek státních drah činí — počítáme-li náklady na ně podniknuté dle nominální ceny vydaných železničních papírů — asi 10 mil. zl. Vypočítává někdo, kdo si postavil velkým nákladem dům,

Potřeby při stavbě a vydržování drah opatřují se pouze u domácích závodů, jež mají také přednost při všech dodávkách státních a j.

U veškeré dopravní a tržební politice střehly a střehnou uherské vlády s uznání hodnou energií zájmy domácí výroby uherské, dobývajíce tím snadněji skvělých úspěchů, čím malomocnějšími byly v závodění s nimi vlády rakouské.

Zdokonalováním spojení, soustavným doplňováním sítě státních železnic, stavbou nových a sestátňováním soukromých drah, nabyla uherská vláda úplné volnosti ku provozování samostatné politiky dopravní a musí býti uznáno, že touto dokonale promyšlenou a sebevědomou politikou ku povznesení národního hospodářství, jakož i ku vývoji mezinárodní tržby Uher, nejvíce prospěla.

Na říšském sněmě r. 1900 dokazoval ministr Hegedüs, že jest naléhavou potřebou, aby byla také *zdokonalování silnic*, kteréž některým krajinám přímo více prospívají nežli dráhy, větší nežli dosud byla věnovaná péče.

---

tohoto domu výnosnost podle zúročení celého velkého stavebního nákladu?

Uherské státní dráhy se však vyrovnají co do výnosnosti všem jiným státním dráhám, toliko státní dráhy pruské jsou v posledních letech výnosnějšími. V Uhrách však při posuzování výnosnosti státních drah padají mnohem více na váhu, nežli jinde ohledy na zemědělství, průmysl a tržbu, k jichž zvelebení a povznesení v prvé řadě potřebujeme a používáme státních drah. Zemědělství musíme pomáhati výminečnými sazbami.

Takových sazeb jsem povolil za svého úřadování 95 a finanční efekt těchto úlev byl 5,467.000 zl. Jich účinek na vývoj národní výroby jest veliký. Státní dráhy platí také 7·5 mil. daní.

Soustavným vývojem sítě našich drah zajištěny jsou naše dopravní zájmy netoliko v Uhrách, ale také v cizině.

Státní dráhy však nejsou toliko obyčejnými prostředky dopravními, jimi musí býti ražena cesta racionálné politice tržební rychlou, bezpečnou a levnou dopravou.

Zákon o dráhách podružných musí býti opraven, aby bylo zamezeno stavění neduživých drah a zneužívání i vykořisťování koncesí, aby bylo zajištěno soustavné doplňování sítě železničné a j.«

Ministr obchodu Hegedüs vůbec vyniká ve všech oborech svého úřadu silnou, plodnou iniciativou.*)

Uherští odborní ministři, zvláště pak ministři orby a obchodu si byli po všecky časy toho vědomí, že mají především vytyčovati cíle a směry hospodářské a tržební politiky se zvláštním zřetelem k poměrům a potřebám zemí uherských a není lze upříti, že toto své poslání, neděsíce se nižádných překážek a nesnází, vykonali.

Uhři byli však také šťastni ve volbě svých odborných ministrů. Uherští ministři orby a obchodů, vynikajíce odbornou znalostí a horoucí láskou k své rodné zemi, si získali energickým prováděním ryze uherského programu hospodářské a tržební politiky o hospodářské povznesení Uher nehynoucích zásluh.

Jaké popularnosti se těší prozíravý ministr orby *Darányi*, vynikající vzornou péčí o povznesení malého rolnictva; jakých zásluh si získali o rozkvět uherské tržby ministr *Baross*, nynější ministr tržby *Hegedüs* a j.?

Ano, velké úspěchy těchto státníků nejvíce přispěly netoliko k národohospodářskému, ale také k politickému vývoji Uher. — Velký a také po stránce národohospodářské velice důležitý úspěch uherských vlád jest *konsolidování státního hospodářství*. — Státní příjmy Uher činily v r. 1800 asi 40 mil. zl., r. 1839 35 mil. zl.

V Uhrách činily státní

	příjmy	výdaje	státní dluh	státního dluhu břemeno
1870	mil. zl. 171·2	198·9	329·4	17·3
1880	» » 247·3	233·0	1016·3	54·8
1890	» » 384·9	356·5	1901·6	80·9
1896	» » 510·5	445·3	2232·7	95·6

*) Ministr Hegedüs ohlásil 10. března 1900, že vláda připravuje vydání zákonů o cejchování, o obchodech na lhůty, o podružných dráhách, o zamezení nepočestného závodění, o změně § 50. živn. řádu (vedení obchodu od domu k domu), o pojišťování, o pojišťování úrazovém, o reformě živnostenského řádu a j., spolu pak ohlásil, že vláda pořizuje zevrubnou statistiku všech odvětví průmyslu a j.

Dle úředních závěrek činily v r. 1898 státní příjmy 514,040.686 zl., státní vydání 495,294.447 zl., přebytek 18,746.239 zl.

Na r. 1900 bylo rozpočtěno státní vydání na 526, státní příjmy na 527 mil. zl.

Čisté jmění státní činilo

koncem r. 1868 247,519.000 zl.,
koncem r. 1897 562,324.000 zl.,

vzrostlo tedy v té době o 314,808.000 zl.*)

Prospívající státní hospodářství mělo příznivého vlivu netoliko na kursy státních, ale také na kursy jiných papírů a tím i na vývoj podnikatelství a j.

V Uhrách jest nyní 16.400 km železnic, jež dopravují 60 mil. osob a asi 32 mil. tun zboží ročně; 107000 km telegrafů a j.

Za těchto příznivých poměrů také velký průmysl v Uhrách, arciť po výtce pomocí cizích podnikatelů a za vydatné přímé podpory státní — tak rychle rozkvétá, že budou Uhry při dosavadním postupu záhy také v nejčelnějších jeho odvětvích aktivními.**)

V l. 1800—1900 vzrostl zahraniční obchod ze 26 až 28 mil. na 1100 mil. zl.

Uherské vlády v horečné touze po urychleném rozkvétání všech odvětví národního hospodářství, zápasíce s vro-

*) Ze státního jmění připadalo na dráhy 942·5 mil. (= 58·8 proc.), na doly a hutě 211·8 mil. (=13·2 proc.), na silnice, vodní stavby a pod. 173·2 mil. (=10·8 proc.), na státní statky a hvozdy 135·5 mil. (=8·4 proc.) na státní budovy 88·6 mil. (=5·6 proc.), na státní podniky průmyslové 22·3 mil. (= 1·9 proc.)

**) Ministr Hegedüs dne 10. března 1900 konstatoval na říšském sněmě, že bylo v Uhrách v krátké době jeho správy založeno po výtce rakouskými podnikateli a kapitalisty 24 nových továren nákladem 15 mil. zl., že v těchto závodech nalezne 7900 dělníkův výživy, současně pak, že trvá vyjednávání ještě o založení 31 nových velkozávodů průmyslových.

zenou lhostejností a setrvačností zvláště maďarského lidu, vyvinuly při podporování zemědělství a průmyslu takovou horlivost, že ji byla soukromá, svépomocná iniciativa rolnictva i průmyslnictva povážlivě utlumována a že toto, přímo umělé podněcování a urychlování vývoje a rozvoje hospodářského státem, také v kruzích uherských odborníků pokládáno jest za přílišné a povážlivé.

»V našem národním životě vyvinuje se modloslužebné vzívání všemohoucnosti státu« — pravil někdejší státní tajemník dr. Alexandr *Matlekovič* ve shromáždění voličův dne 18. ledna 1892. — »Stát vyvinuje v zemědělství i v průmyslu, v hornictví, v továrnictví i při správě drah energickou, zimničnou činnost. Současně se však šíří u veškerém našem veřejném životě duch odvislosti, ničící veškeré samostatné podnikání. Postup tímto směrem není zajisté prospěšným. Po mém soudu nastala již potřeba obmezování iniciativy a podnikání státního. Jest potřebí, by si lid uvykal spolehati také ve svou vlastní sílu, aby se spolčoval k úkolům, k jichž podnikání jednotlivci nestačí. Jest potřebí, aby stát zůstavil soukromému podnikání vše, co v obecném zájmu státním vůbec spravovati nebo podnikati nemusí«.

Obavy před následky horečného a namnoze přímo nepřirozeného hospodářského vývoje, zvláště pak velkého průmyslu pronikly také v enketě, již v r. 1898 svolala vláda k úradě o autonomní sazbě celní.*)

*) V této enketě mimo jiné někdejší ministr vnitra a obchodu Hieronymi pravil: »Uhry musí podporovati vývoj průmyslu, musí chrániti domácí průmysl clem, avšak nesmí se zapomínati, že clem není lze vykouzliti všecka odvětví výroby průmyslové.

Hlavním základem vývoje průmyslu jest dostatek potřebné jistiny a dělné síly. Uhrám se kapitálu i dělnictva nedostává. Závody průmyslové, jež cizí kapitalisté v Uhrách zakládají a v nichž cizí dělníci pracují, nejsou uherskými. Domácí kapitál a domácí dělnictvo nesmí býti průmyslem tou měrou zabráno, aby v zemědělství nastala nouze o dělníky a potřebné jistiny.

Clem musí býti toliko ta odvětví průmyslová chráněna, jež se mohou v Uhrách ujmouti.

Nemalých obav vzbuzuje také postupující monopolisování velkého průmyslu a obchodu, zvláště pak trhu peněžního židy.

Svépomocná organisace rolnictva a průmyslnictva v Uhrách jenom pozvolna postupuje.

Hospodářských spolků bylo v Uhrách r. 1895. 132.*)

S rostoucími úkoly státního života Uhry také hospodářsky prospívaly. »Ukázalo se,« — pravil někdejší president uherského ministerstva hr. Szapary r. 1890 —, *že zdravý, svého dějinneho poslání si vědomý a svými národními ideály povznášený národ, také v hospodářství podivuhodně pokračuje, je-li plným vědomím svých povinností k sobě samému silen a při všem podnikání zpružován.*«

»V prvém pětadvacetiletí samostatnosti Uher udál se národohospodářský zázrak, jemuž podobného v dějinách nenalezneme: v té době zreformovaly Uhry veškeren svůj život

---

Clem nesmí býti zdražovány také suroviny, jež musí býti do Uher přiváženy, jakož i stroje, jež si nemohou průmyslové závody v Uhrách opatřiti. Zdražováním surovin a strojů překáží se vývoji průmyslu.«

E. Miklós uznával, že jest prospěšno, aby se stávající příznivé poměry použily ku zvelebení uherského průmyslu, avšak vystříbal před ukvapováním při zakládání nových průmyslových odvětví, protože příliš hýčkané závody konečně bez protekce státní obstáti nemohou.

*) V Uhrách byla založena r. 1825 po návrhu hr. Széchenyi-a společnost ku podnikání koňských dostihů v Břetislavi; r. 1828 společnost ku zvelebení chovu koní; r. 1829 jednota ku pořádání výstav dobytka; r. 1830 společnost ku zvelebení chovu dobytka, (od r. 1835 uherský zemský spolek zemědělský), kterýž založil v Kösztelleku v Budapešti zemědělské museum a j.

V r. 1881 byl založen v Uhrách zemský spolek honební, jenž má zřizovati na venkově spolky k racionálnému vykonávání honby a ochraně zvěře.

O vývoj lesnictví v Uhrách si získala velké zásluhy r. 1886 založená zemská jednota lesnická, kteráž čítá přes 2000 členů a má 350.000 zl. kmenového jmění. Jednota tato vydává velmi rozšířené »Lesnické Listy« a odborné spisy a j.

hospodářský, učinily veliký pokrok v zemědělství postupem k intensivnému zeměvzdělání, s báječnou horlivostí položily základy svého vlastního průmyslu, kterýž vzbuzuje již v počátcích nejpěknější naděje. Uher si osvojil hospodářské vymoženosti pokročilých kulturních národů sousedních. A to vše nepodnikal náš národ *pouze proto*, aby razil cestu hospodářskému rozvoji, nýbrž také proto, *aby tímto hospodářským rozvojem upevnil svůj stát.*«

»A toto úsilí jest korunováno plným úspěchem: *Uhry uhájily tržební politikou svých zájmů v době, kdy si národové navzájem zavírají své hranice, Uhry spořádaly své finance tak, že jest schodek odklizen* a že má vláda dostatečných prostředků k zachování státu.

V prvém pětadvacetiletí své samostatnosti Uhry skvěle dokázaly, že jsou schopny života moderního, samostatného státu.«

Stejného svědectví o mohutném kulturním a hospodářském rozmachu Uher vydávají všichni čelní odborníci a státníci uherští.*)

---

*) Na sklonku roku 1892 napsal dr. Jekelfallusy ve zprávě o zemské statistice:

»Spořádání našeho státního hospodářství, zlepšení našich poměrův úvěrních, intensivnější zeměvzdělávání, podivuhodný vývoj našich prostředků vzdělavacích a sesilování našeho průmyslu, jsou články pevně spjatého řetězu, jímž bylo naše hospodářství vybaveno z bahna, do něhož v prvých letech sedmdesátých následkem finanční a hospodářské krise bylo zapadlo.«

»Té doby jest harmonický vývoj našeho hospodářství zajištěn a za horlivého, pevného a spolehlivého vedení vlády trvalá přičinlivosť synů této země zabezpečí příští velikost Uher.«

Při obvyklém společném slyšení poslancův u presidenta ministerstva Dra. Weckerla o nový rok 1893 jich mluvčí Jókai mimo jiné pravil: »Naším ideálem jest obrození, povznešení a zabezpečení uherského národního státu na základech liberálních a časových. Kdo by především nepostřehl veliký pokrok naší národní kultury ve všech oborech, v hospodářské i pěkné literatuře, ve výtvarném i dramatickém umění i ve vědách odborných?

»V jakých bychom se byli octli nyní poměrech,« — píše Štěpán Tisza, — »kdybychom nebyli zabezpečili dobytými politickými a hospodářskými svobodami národu dobu 20letého rozsáhlého vývoje, v níž byly naše *příjmy zdvojnásobeny*, náš úvěr a cena *naši půdy zčtyřnásobena?* A jaká by nám kynula budoucnost, kdybychom nenabývali síly rozhojněnou zámožností, zvýšenou spotřebou?« —

V r. 1895. Uhři »oslavujíce tisícileté trvání státu uherského, oslavovali také své kulturní a hospodářské obrození všeobecnou zemskou výstavou.

Kdo nepoznává vývoj našeho školství od opatroven a škol obecných až po nejvyšší učiliště, jenž jest výsledkem opatření zákonodárných. Nepostupuje-li naše zemědělství progressí arithmetickou?

Nebylo-li založeno za podpory a ochrany zákonodárství na sta užitečných závodů průmyslových? Nevyrostlo-li v rámci svobodného průmyslu statečné dělnictvo, jež jest hlavní pružinou rozkvétání našeho průmyslu? Toť novověká šlechta, závodící dokonalou prací s výrobou ciziny, již však vlastenectví předstihuje.

Nepovstal-li nový Budapešť, jehož rozkvět již dávno předstihl naše fantasie? A také tohoto rozkvětu sídelního města základy byly zákonodárstvím naším položeny.

Neupravili jsme veliké vodní cesty a nezakládali-li jsme přístavy svou vlastní silou? A není-li urovnání státních financí, rostoucí pokladní přebytky, konverse rent a upravení měny skvělým a výmluvným výsledkem naší politiky?«

Nebyla-li veškerá naše tržba povznesena smělou iniciativou, nebylo-li veškeré naše spojení tak zdokonaleno, že jsme se sami sobě sblížili?

Naše dráhy vymaněny z rakouského podruží, náš námořní obchod odpoután od terstského Lloydu, v uherském přístavu zřízeno uherské námořní loďstvo!

Rakouská národní banka zdualisována a tak se stala důležitou podporou našich peněžních ústavů a průmyslových podniků, jakož i tržby, řemesel a rolnictva.

Nezřídili jsme mocnou armádu honvedů, jež jest záštitou bezpečnosti pilného občanstva při klidné práci?

Někdejší ministr obchodu Baross, odůvodňuje na říšském sněmě r. 1895 návrh vlády na pořádání této výstavy, pravil s hrdým sebevědomím:

II.

Nad jiné mocnější pružinou vývoje Uher jest *přibývání obyvatelstva* a *zvyšování úrovně jeho vzdělanosti.*

V Uhrách bylo v r. 1802. 7·9 mil., v r. 1888. 10·9 mil. obyvatelův. Obyvatelstva bylo (bez vojska)

	r. 1850.	1869.	1890.
v Uhrách . .	11,554.377	13,561.245	15,133.494,
ve Rjece . .	10.518	17.884	29.494,
v Chorvatsku a Slavonsku . .	1,626.608	1,838.198	2,186.410.
dohromady	13,191.553	15,417.327	17,349.398.
na 1 km.^{2} připadalo	40·93	47·81	53·83 obyv.

Na 1 km.^{2} připadalo průměrně obyvatelů ve Francii 71, v Rakousku 79, v Německu 91.

V polovici roku 1898 bylo (s vojskem) v Uhrách 16,410.505, v Chorvatsku a Slavonsku 2,338.743, dohromady 18,862.269 obyvatelův.

Sňatků připadalo v r. 1898. v Uhrách, Chorvatsku

»Vláda se usnesla, aby tisíciletá památka založení a trvání uherského státu byla r. 1895. slavena. Bude skvělá. V dějinách i velkých národů dosud tak řídká událost jest toho hodna, aby byla oslavována národem s plnou pietou, s nadšenou důvěrou v budoucnosti.

Vynikající částí oslavy této bude pod královským patronátem v sídelním městě pořádaná národní výstava zemská Tisíciletá památka tato jest svátkem národním a proto musí také býti národně oslavována, proto může také býti naše výstava toliko a jedině národní. Ať jest celý vzdělaný svět toho svědkem — avšak co můžeme vystaviti a co vystavíme, to musí býti naše, dílem naší vlastní síly. Výstavu podnikneme spojenenými silami a s nadšením, abychom ukázali, že jsme po tolikerých nezdarech také v národním hospodářství pokročili a že jsme také v oborech těchto dospěli k výsledkům, jichž jest potřebí k upevnění naší důvěry v krásnější budoucnost.«

a Slavonsku průměrně na 1000 obyvatelů 8·3, (v Rakousku 8·0, v Německu 7·9, Francii 7·6).

Na 1000 obyvatelů připadalo r. 1898 v Uhrách, v Chorvatsku a Slavonsku 37·7 (v r. 1897 v Rakousku 37·9, v Německu 36·7, ve Francii 22·9).

Poměrně velká jest úmrtnosť v Uhrách, kde připadalo průměrně na 1000 obyvatelů úmrtí

v l. 1881—85 37·61,
» 1886—90 38·34,
» 1891—95 40·41,
» 1898 35·82.

V r. 1897 připadalo na 1000 obyvatelů úmrtí ve Francii 22·7, v Německu 24·6, v Rakousku 27·1.

Hlavní příčinou této poměrně velké úmrtnosti v Uhrách jest nedokonalé opatření veřejného zdravotnictví v zemích uherských.

Lékařů bylo

	v Uhrách		v Chorvatsku a Slavonsku			
		na 10.000 obyv.	lékařů	na 10.000 obyv.	dohromady lékařů	průměrně na 10.000 obyv.
r. 1892	3556	23·7	197	9·0	3753	21·4
» 1898	4514	27·4	304	12·9	1818	25·6

Průměrně na 10.000 obyvatelů bylo lékařů v Rakousku r. 1895 27·6, v Německu r. 1887 33·8, ve Francii r. 1893 39·1.

Průměrně ročně přibývá obyvatelů *v Uhrách* 1·09 proc., v Rakousku 0·79, v Německu 0·90, ve Francii 0.17 proc.

Při násilném pomaďařování v Uhrách toliko Maďarů valněji přibývá, ostatních národností ubývá. V l. 1880 až 1890 vzrostl poměr Maďarů ze 46·58 na 48·53 proc.,

poměr ostatních národností v té době klesl s 53·45 na 51·47 proc.*)

Nejrychleji vymizuje německé obyvatelstvo v uherských městech**) v nichž obyvatelstva vůbec poměrně nejvíce přibývá.

---

*) Dle úředního sčítání bylo obyvatelů

v Uhrách

	r. 1880	proc.	r. 1890	proc.
Maďarů . . .	6,404.070	= 46·58	7,357.936	= 48·53
Němců . . .	1,870.772	= 13.61	1,990.084	= 13·12
Slováků . . .	1.855.451	= 13·49	1,896.665	= 12·51
Valachů . . .	2,403.041	= 17·48	2,589.079	= 17·08
Rusínů . . .	353.229	= 2·57	379·786	= 2·50
Chorvatů . .	639.986	= 4·65	194.412	= 1·28
Srbů			495.133	= 3·27
jiných národností	223.054	= 1·62	259.893	= 1·71
	13,749.603	=100·00	15,162.988	=100·00

v Chorvatsku a Slavonsku

	r. 1880	proc.	r. 1890	proc.
Maďarů . . .	41.417	= 2·19	68.794	= 3·15
Němců . . .	83.139	= 4·39	117.493	= 5·37
Slováků . . .	9.078	= 0·48	13.614	= 0·62
Valachů . . .	2.044	= 0·11	2.286	= 0·13
Rusínů . . .	2.833	= 0·15	3.606	= 0·17
Chorvatů . .	1,712.353	= 90·48	1,359.588	= 62·19
Srbů . . .			562.131	= 25·71
jiných národností	51.082	= 2·20	58.358	= 2·66
	1,892.499	=100·00	2,117.616	=100·00

**) Budapešť čítal r. 1720. 12200, r. 1810. 60257, r. 1851. 178062, r. 1870. 280.349, r. 1881. 370767, r. 1890. 506384 obyv. V r. 1840 byl Pešť i Budín městem ponejvíce německým, v Budíně bylo 75 proc. Němců, v r. 1890 bylo sotva tam 25 proc. obyvatelstva národnosti německé.

V l. 1840—1890 klesl počet Němců v Aradě ze 34 na 14 proc., v Pětikostelí, jež bylo zcela německé na 19 proc., v druhdy po výtce německých městech v Novém Sadě na 24 proc., v Zomboru na 11 proc. a j.

V Uhrách, Chorvátsku a Slavonsku bydlelo ve městech

		přibylo
r. 1875	1,744.938 obyv.	—
r. 1869	2,041.351 »	16·99 proc.
r. 1880	2,272 858 »	11·34 »
r. 1890	2,627.060 »	15 58 »

Z Uher, zvláště pak ze severních krajů stěhuje se chudý lid do Ameriky a j. V l. 1888—1898 se vystěhovalo z Uher 259.533 dělníkův.*) Ztráta této dělné síly se cení při denní mzdě 80 kr. na 62 mil. zl.

Při posuzování hospodářských poměrů vůbec nepadá na váhu pouze absolutní a průměrný počet obyvatelstva, ale také jeho *rozdělení dle hlavních odvětví národního ho-*

---

*) Z Uher se vystěhovalo do Spojených Obcí Severoamerických průměrně ročně

v l.	1881—85	10.111 obyv.
„	1886—90	17.201 „
„	1891—95	23.827 „
v r.	1890	25.879 „
„	1897	13.791 „
„	1898	20.920 „

*) Z Uher se vystěhovalo

			vystěhovalci poslali svým příbuzným do Uher
v r. 1888	17.360	obyv.	4,473.499 zl.
„ 1889	25.144	„	4.842.097 „
„ 1890	31.470	„	4,752.694 „
„ 1891	32.841	„	7,975.410 „
„ 1892	34 985	„	9,681.600 „
„ 1893	22.636	„	8,791.382 „
„ 1894	8.044	„	5.521.245 „
„ 1895	25.858	„	6.497.991 „
„ 1896	24.649	„	7,290.629 „
„ 1897	14.106	„	5,521.245 „
„ 1898	22.140	„	7,584.017 „
„ 1899	—	„	10,583.795 „

V l. 1888—99 činily tyto peněžité zásilky 83.515.593 zl.

spodářství, především pak jeho zdatnost, úroveň obecného a odborného vzdělání.

V r. 1895 bylo zaměstnáno

	v Uhrách:	Rakousku:	Německu:
prací duševní	165 089	312 026	796.985
při zemědělství . . .	5,302.841	8,469.223	8,292.692
v dolech, průmyslu, obchodu a dopravě . .	1,624.567	3,725 970	10.619.731
soukromníků	129 362	563.701	1,288.484
vojáků	114.393	187.607	630.978
při jiných povoláních .	53.660	69.773	32.589
všech zaměstnávaných .	7,389 912	13,328.400	21,661.459

Uhry učinily od r. 1868 ve všech oborech *veřejného vyučování* veliký pokrok. Opatrování a vychovávání *nedospělých dítek* bylo upraveno zákonem čl. XV. 1891, jimž jsou zavázány obce platící přes 15000 zl. státních daní ku zakládání opatroven pro dítky. V obcích méně daní platících mají býti zakládány alespoň letní opatrovny. Do těchto ústavů musí rodiny dítky, k nimž stále nemohou dohlížeti, posýlati.

Stávající v Uhrách opatrovny a dětské zahrádky po výtce založili soukromí dobrodinci a dobročinné spolky, z nichž jest nejčelnějším Zemská jednota k opatrování dítek (měla r. 1894 jmění 291.384 zl.)

Opatroven a útulen dětských bylo v Uhrách:

				čítaly opatrovanců	náklady činily
1828	1.	1882	321,	32435	250.286 zl.
1830	6,	1885	409,	41119	316.566 »
1843	34,	1890	703,	63291	458.141 »
1849	32,	1895	983,	155562	896 015 »
1867	97.	1896	1078,	166259	977.170 »
1870	130,				

V Uhrách bylo opatroven r. 1897 2305, jež navštěvovalo 189034 dítek, r. 1898 2427 opatroven, jež navštěvovalo 202861 dítek. Ústavy tyto byly vydržovány r. 1897 nákladem 1033191 zl. z. 1898 nákladem 1116268 zl.

V Chorvatsku a Slavonsku bylo r. 1897 22 opatroven, jež čítaly 1360 chovanců, r. 1898 21 opatroven čítajících 1353 chovanců. Ústavy tyto byly vydržovány r. 1847 nákladem 6305 zl. r. 1898 nákladem 6528 zl.

V Rakousku bylo r. 1897 202 opatroven, jež čítaly 28709 chlapců, 32867 dívek, v Čechách 114 opatroven 14593 dítek.

Základ vývoje *obecného školství* v Uhrách byl položen zákonem čl. XXXVIII. 1868, jímž byla zavedena povinná návštěva denních škol obecných do 12 roků, škol opakovacích do 15 roků stáří.

V Uhrách, v Sedmihradsku a v Srbském Banátě bylo

	r. 1857	r. 1865
elementárních škol	12076	13.452
při nich učitelů	12.861	17.792
žáků	828.500	985.403
návštěva školy povinných dítek	1,162.261	1,151.554

Obecných škol bylo v Uhrách r. 1869 13708.

V Uhrách bylo obecných škol

	průměrně	elementárních	vyšších	měšťanských	vyšších dívčích	všech obec. škol
v l.	1881—85	15899	74	129	1	16103
»	1886—90	16376	73	156	12	16617
»	1891	16619	61	173	17	16870
»	1898	16765	31	277	25	17098

V Chorvatsku a Slavonsku bylo v r. 1897—98 obecných škol 1388, z nich elementárních 1360, měšťanských 28. Od r. 1898 bylo při obecných školách v Uhrách 27717, v Chorvatsku a Slavonsku 2540 učitelův.

V Uhrách bylo	školou povinných dítek	obecné a opakovací školy navštěvovalo dítek	návštěvou školy povinných dítek proc.
r. 1870	2,284.471	1,152.115	50 4
» 1880	2,097.490	1,619.692	77·21
» 1890	2,524.569	2,057.812	81·51

Obecné školy v Uhrách

průměrně	mělo navštěvovati dítek	skutečně je navštěvovalo	proc.
v l. 1891—95	2,765.106	2,226 511	80·52
» 1896	2.930 616	2,333 876	79·64
» 1898	2,925.305	2,336 305	79·87

V Chorvatsku a Slavonsku bylo

průměrně	školou povinných dítek	školy obecné navštěvovalo dítek	proc. školou povinných dítek
v l. 1891—95	280 575	179.672	64·04
» 1896	325.625	194 603	59.76
» 1898	322 182	196.287	60.92

Náklad na obecné školy činil r. 1869 3,760.123 zl., r. 1880 10,057.119 zl., r. 1895 19,096.153 zl.

V obcích nejméně 5000 obyv. čítajících se zřizují *vyšší obecné školy*, jsou trojtřídní chlapecké a dvojtřídní dívčí, do nich se přijímají žáci šesté třídy elementárních škol. V posledním ročníku těchto škol se vyučuje také zemědělství a zahradnictví.

Ve větších obcích, jež mají potřebného jmění, zakládají se *čtřídní školy měšťanské*, do nichž vstupují žáci, vycházející ze čtyřtřídních škol elementárních.

Od r. 1891 se zřizují při měšťanských školách učebné dílny a zavádí se odborné vyučování zemědělské. Vyučování toto nemá příznivých výsledků.

Největší návštěvu mají měšťanské školy s obchodními školami spojené, protože jich absolventi mají nárok na 1roční službu dobrovolnickou ve vojště.

Vyšších obecných škol bylo v Uhrách

		čítaly žáků	vydržovány byly nákladem
v l. 1881—82	74	3380	281.774 zl.
1896—97	32	1414	89.596 »
1897—98	31	1480	90.114 »

Měšťanských škol bylo v Uhrách

v l. 1881—82	126	11929	780.001 »
1890—97	268	38824	2035.711 »
1897—98	277	39192	2,117.145 »

Vyšších dívčích škol bylo v Uhrách r. 1897—98 25, čítaly 4627 žaček a byly vydržovány nákladem 590.170 zl.

Jak veliké úkoly jest v Uhrách zvláště obecnému školství řešiti, ukazuje statistika vzdělanosti.

Čísti a psáti umělo (nepočítaje dítky do 6 let) proc.

	mužů	žen	mužů	žen	mužů	žen
v Uhrách	40·80	25·01	51·07	35·81	66·20	46·49
ve Rjece	53·51	40·33	57·49	43·06	74·19	59·19
v Chorvatsku a Slavonsku	28·46	15·04	18·45	39·36	39·36	25·25
	39·06	23·64	49·01	33·77	57·88	43·89

V Rakousku umělo čísti a psáti r. 1890 68·46 proc. mužů, 62·57 proc. žen (v Čechách 93·96 proc. mužů, 89·52 proc. žen).

Ústavů ku vzdělávání učitelů bylo v Uhrách r. 1869 43 pro učitele, 5 pro učitelky, v r. 1897—98 pro učitele 49 a 27 pro učitelky; čítaly žáků r. 1875 2939, r. 1890 3998, v r. 1897—98 (koncem roku) 6345.

Ústavy tyto byly vydržovány r. 1875 nákladem 500.956 zl., v r. 1897—98 nákladem 1,504.691 zl.

Učitelské zkoušky složilo r. 1870 598, r. 1880 1224, r. 1890 1326, r. 1895 1428, r. 1898 1701 kandidátů.

Středních škol bylo v Uhrách

		z nich bylo osmitřídních		proc.
r. 1867	164	72	=	43·8
» 1883	178	103	=	52·2
» 1895	188	129	=	68·6
» 1897	191	129	=	67·5
» 1898	194	134	=	69·0

Školy tyto čítaly žáků

		gymnasia	reálky
r. 1867	36569	33908	2661
» 1870	37026	32898	4128
» 1880	38907	33399	5508
» 1890	43670	36367	7303
» 1895	52979	43377	9602
» 1896	55367	45316	10051
» 1897	56949	46703	10243
» 1898	58444	48378	10066

Vyšších škol bylo

		v Uhrách čítaly posluch.		v Chorvatsku a Slavonsku čítaly posluchačů	
v r. 1895	63	7663,	4	553	
v r. 1898	63	9349,	4	659	*)

*) Budapešťská universita čítala

	1867—8	1895—6	1897—8
theologů . . .	75	85	89
právníků . . .	1119	2868	3069
mediků . . .	479	707	674
filosofů . . .	112	617	629
dohromady .	1885	4277	4461
Universita v Kološi čítala			
právníků		173	479
mediků		38	112
filosofů		21	171
fakulta matematická a přírodovědecká . . .		37	82
dohromady .		269	844

V r. 1896—97 navštěvovalo

	v Uhrách žáků	v Rakousku žáků
školy obecné .	2,546.649	3,423.683
školy středn' .	59.104	84.406
školy vysoł .	8.692	20.405
theologů	1.721	3.236
právníků	5.156	8.224
mediků	706	5.634
filosofů	820	2.245
techniků	1.299	3.695

Vedle universit v Uhrách stávající právnické akademie byly v l. 1850, 1855 a 1861 nově zřizovány.

Třináct právnických akademií čítalo posluchačův

v r. 1871—72	1925
» 1880—81	850
» 1890—91	745
» 1895—96	1143
» 1896—97	1180

V Uhrách je 6 bohosloveckých ústavů a 1 ústav ku vzdělávání rabínů. Ústavy tyto čítaly posluchačů

v r. 1881—82	1777	a	39	židů
» 1896—97	1541	a	48	»
» 1897—98	1414	a	49	»

Universita Záhřebská (založ. r. 1874) čítala r. 1897—98 566 posluchačů.

Tři bohoslovecké ústavy v Chorvatsku a Slavonsku čítaly v r. 1897—98 142 posluchačův.

Budapešťskou polytechniku navštěvovalo posluchačů

v r. 1871—75	511
„ 1890—91	658
„ 1896—97	1127
„ 1897—98	1240

III.

Ku rozkvětu národního hospodářství v Uhrách nejvíce přispělo racionálné zdokonalení odborného vzdělávání, stávajícím poměrům a potřebám vyhovující organisace *odborného školství.*

Počátky odborného vyučování zemědělského nalezáme v Uhrách již r 1630 v *Trnavě* a v r. 1650 v *Šárospatáku.* Když byla universita z Trnavi do Budína, později pak do Pešti přeložena, stolice nauk zemědělských při ní zůstala.

V XVIII. století bylo v Uhrách zemědělství vyučováno také při t. zv. rytířských školách, kteréž byly zakiádány pro mládež schudlých šlechticův. Takové školy byly v Uhrách ku konci minulého století 3.

Prvou samostatnou zemědělskou školu v Uhrách založil evangelický farář *Tesařík* r. 1779. Ústav tento trval do r. 1806.

V r. 1797 založil hr. Festetič ku vzdělávání svých hospodářských úřadníkův vyšší hospodářskou školu (Georgion) v Kostele. Do této školy byli přijímáni absolvovaní filosofové. Při tomto ústavě byla otevřena v roce 1798 rolnická škola, v r. 1806—7 škola lesnická, v r. 1806 škola zahradnická; r. 1807 společná škola pro chov koní a v r. 1808 škola hospodyňská a škola ingenieurská. Ústavy tyto byly v r. 1848 zrušeny.

Nová doba zemědělskému školství v Uhrách počíná roku 1868 obnovením státní samostatnosti Uher.

V r. 1869 byla odevzdána do správy uherské vlády *zemědělská akademie* v uherských *Starých Hradech* (od r. 1850 ústav státní); v r. 1874 byla proměněna v *I. královskou akademii zemědělskou.* Na tomto ústavu se od r. 1884 pouze maďarsky vyučuje.

Do r. 1869 absolvovalo toto učiliště 1483 (průměrně ročně 78), v l. 1869—84 1568 (průměrně ročně 112),

v l. 1884—5 až 1895—6 816 (průměrně ročně 74), v r. 1897 103, v r. 1898 125 posluchačův.

Nyní se přijímají do této akademie absolventi středních škol neb obchodních akademií, složí-li zkoušku maturitní. Ústav tento jest dvojtřídní a jsou s nim spojeny zkušební stanice strojů (od r. 1869), zemědělsko-lučebná stanice zkušebná (od r. 1873), stanice ku zkoušení semen (od r. 1878), zvěrolékařská komise (od r. 1892) komise meteorologická (od r. 1860) a zemědělská komise poradná (od r. 1893), kteráž vyřizuje dotazy rolníkův, podává odborná dobrá zdání a j.

Hospodářství této akademie zaujímá 324 jit. 201 čtvereč. sáhů. Pokusy aklimatisování, množení a j. konají se v rozsáhlé zahradě a na pokusném poli.

Lesnická akademie byla založena r. 1807 v *Kamenici*. Do tohoto ústavu se přijímají absolventi středních škol po odbyté maturitě. Akademie tato jest rozdělena v trojtřídní všeobecnou lesnickou školu a ve čtyřletou školu pro lesní ingenieury.

Při tomto ústavu bylo:

	učitelských sil	posluchačů
v r. 1867	2	59
1870	5	38
1880	6	148
1890	7	259
1895	7	94

Počet posluchačů této akademie klesl r. 1897 na 81, r. 1898 na 79.

Velkou péči věnuje uherská vláda zdokonalení odborného *vzdělání zvěrolékařů*.

Budapešťská zvěrolékařská škola (založená r. 1876) byla proměněna v r. 1890 ve *zvěrolékařskou akademii*, při níž byl v roce 1890—91 otevřen čtvrtý ročník.

Při této reorganisaci bylo vyučování theoretické a cvičení praktické valně rozšířeno, zřízena také stolice pro bakteriologii a j. Posluchači posledního ročníku konají za vedení zvěrolékaře praktická cvičení na korunním statku v Jedlové, jsouce při těchto praktických cvičeních opatřováni nákladem státním. Při této akademii jest podkovářská škola. Do zvěrolékařské akademie se přijímají žáci ze 6. třídy středních škol ve stáří 16 let.

V řádu o zkouškách a o rozpravách při tomto ústavu jest kladena velká váha na praktická cvičení a na praktickou zručnost a dovednost posluchačův.

Na klinice pro vnitřní nemoce léčí se ročně asi 4000 různých domácích zvířat.

Při této akademii bylo:

	učitelů	žáků	náklad vydržování činil
r. 1875	12	33	36.999 zl.
» 1890	22	240	45.576 »
» 1897	30	349	117.121 »

V r. 1898 vzrostl počet posluchačův této školy na 383.

Sbor profesorů zvěrolékařské akademie jest poradním orgánem ústředního zvěrolékebného oddělení při ministerstvu orby, jež bylo zřízeno po zák. čl. XX. r. 1874 a zák. čl. XXVI. r. 1878, jež má především organisovati zvěrolékařství v celé zemi, dohlíží k místním orgánům skotoléčitelským a j.

Ministr orby hr. *Széchenyi* zamýšlel zříditi *vysoké učení zemědělské*, s nimž měla býti spojena zvěrolékařská akademie.

Program tohoto učiliště byl vypracován, ano i staveniště pro budovu bylo koupeno; avšak projekt tento byl z malicherných příčin zmařen.

Královské zemědělské školy v Kostele, Debrecíně, Košicích a Koloszmonostoru podobají se naším středním hospodářským školám.

Školy tyto čítaly r. 1895—96

	založ r.	učitelů	žáků	od jich založ. do 1895—96 žáků	průměrně ročně žáků	v r. 1898 žáků
v Kostele	1865	10	112	1389	46	91
v Debrecíně	1868	12	98	1003	37	80
v Koloszmonostaru	1869	12	111	967	36	68
v Košici	1874	10	95	1003	48	84

Také při těchto školách jsou pokusné a zkušebné stanice, stanice meteorologické a poradné komise zemedělské, velká hospodářství (při škole debrecínské 600 jit., kostelecké 329 jit., košické 573 jit.)

Pro menší rolnictvo zřizují se *školy rolnické*, v nichž se hlavně hledí ku praktickému výcviku žactva.

Rolnických škol bylo v Uhrách založeno

v r. 1865	1,	1892	1
» 1867	1,	1893	1
» 1871	1,	1895	3
» 1883	1,	1896	4
» 1884	2,	1897	1
» 1886	2,	1898	1
» 1888	1,		

Do těchto škol se přijímají mladíci po dokončeném 17. roce stáří, kteří umí čísti, psáti a počítati. Úplné zaopatření v konviktech škol těchto stojí ročně 150 zl. a z toho obnosu se ještě odpisuje výdělek (práce) chovance. Návštěva těchto škol se usnadňuje stipendiemi, jichž bylo r. 1897 205 po 150 zl.

Tyto školy čítají průměrně ročně 311 žáků, jednotlivé ústavy nejmeně 10, nejvíce 347 žáků.

Rolnická škola *na Hrádku* byla proměněna r. 1886 ve školu lesnickou.

V Sedmihradsku jsou 3 rolnické školy, jež navštěvuje ročně průměrně 60 žáků.

V Sibini byla založena r. 1888 škola pro vychovávání čeledě, jež mívá 7 žáků.

Pro malé rolníky založil hr. Mikul. Esterházy r. 1899 odbornou školu v Czákváru, v níž jsou žáci nákladem zakladatele úplně opatřováni. Škola tato jest vydržována nákladem 5000 zl. ročně a přijímá žáky ve stáří 17 let, umí-li čísti, psáti a počítati. Obyčejně se přijímá 16 chovanců. Hospodářství školy této zaujímá 2140 jit.

Na vyšší zahradnické škole v Budapešti přijímají se do vyššího tříletého běhu žáci, kteří odbyli nižší střední školu a kteří byli při zahradnictví po 2 leta prakticky zaměstnáni ve stáří nejméně 17 let. Při této škole jest také *učební běh pro zahradnické pomocníky,* do něhož se přijímají mladíci, kteří absolvovali obecnou školu a byli v zahradnictví po tři léta prakticky zaměstnáváni a to ve stáří 17—22 let.

Kromě toho pořádají se při této škole učebné běhy v zimě pro zahradnické pomocníky, na jaře pro učitelé obecných škol a soukromníky; pak 10denní učební běhy pro vinařské dělníky; učební běhy pro cestáře a pro zužitkování ovoce.

Ku podporování vývoje *vinařství* věnuje se ve všech hospodářských školách v Uhrách zvláštní péče naukám vinařským a ku vzdělávání vinařů byla založena r. 1860 v Budapešti prvá *škola vinařská*, jež byla r. 1880 sestátněna a r. 1894 ve vyšší školu zahradnickou proměněna. V letech 1860—1871 byly založeny 4 nové státní školy vinařské. V r. 1895 byla soukromá vinařská škola topolčanská sestátněna.

Vinařských škol bylo v Uhrách r. 1898 13 (vyšší ústav v Budapešti) se 36 učiteli a 215 (r. 1896 171, r. 1891 287) žáky.

Prvá *odborná škola mlékařská* byla založena r. 1890 na sárvárském statku Ludvíka vévody bavorského. V r. 1895 byly založeny nové mlékařské školy v Munkáči a v Rákó;

v r. 1897 založila vláda ve Velkém Szécsény mlékařskou školu pro dělnice.

V r. 1898 bylo v Uhrách 7 *akademií* a *vyšších hospodářských škol*, při nichž bylo zřízeno 65 učitelů a jež navštěvovalo 910 žáků.

Rolnických škol bylo v r. 1898 v Uhrách:

	při nich bylo učitelů	čítaly žáků
12 státních	51	326
6 obecních a j.	31	122
1 soukromá	3	17
19	85	465

V r. 1898 bylo v Uhrách škol *vinařských* 13 se 40 učiteli a 272 žáky; škol *zahradnických, mlékařských, zimních* a j. 15 se 70 učiteli a 937 žáky.

Všech hospodářských učilišť bylo v Uhrách r. 1898 54, při nich bylo zřízeno 260 učitelů. Školy tyto čítaly r. 1898 2584, r. 1877 2084, r. 1896 2072, r. 1895 1946, r. 1894 1799, r. 1893 2093, r. 1892 1950, r. 1891 1973 žáků.*)

Řádné náklady státní na hosp. školy v Uhrách činily

	vydání		mimořádná		příjmy	
r. 1869	69.112	zl.	—	zl.	—	zl.
1880	228.206	»	—	»	92.692	»
1885	342.734	»	7.823	»	148.934	»
1890	416.106	»	—	»	180.473	»

*) V r. 1898 bylo

	v Rakousku	v Čechách
vysoká škola zemědělská	1 s 272 žáky,	— s — žáky
středních a vyšších škol zemědělských	15 s 1037 žáky,	5 s 480 žáky
lesnických	3 s 219 žáky,	1 s 309 žáky
nižších škol rolnických	91 s 2627 žáky,	42 s 1263 žáky
lesnických	7 s 202 žáky,	1 s 99 žáky
škol zahradnických, vinařských a p.	17 s 337 žáky,	3 s 68 žáky
různých škol zemědělských . . .	14 s 449 žáky,	7 s 253 žáky
úhrnem .	147 s 5143 žáky,	59 s 2472 žáky

	vydání	mimořádná	příjmy
r. 1895	683 682 zl.	107 700 zl.	248 800 zl.
1896	766 819 »	105 005 »	293 858 »
1897	917 624 »	225 065 »	260 995 »
1898	1,017.003 »	202 411 »	274 051 »

V Chorvatsku a Slavonsku byly v r. 1898: 1 zemědělsko-lesnická škola s 15 učitely a 43 žáky;

2 rolnické školy	s 9	učitely a 65	žáky.
2 mlékařské školy . . .	se 4	» 34	»
1 mlékařský učebný běh .	s 1	» 10	»
1 podkovářský učebný běh	se 3	» 48	»
7 učelišť	32	» 200	»

Hospodářské školy v Chorvatsku a Slavonsku čítaly žáků: r. 1897 205, r. 1896 185, r. 1895 215, r. 1894 217, 1893 199, 1892 210, 1891 202 žáků.

Kr. hospodářsko-lesnická škola *v Körösi* byla založena r. 1860, zemská hospodářská škola *v Požeze* byla založena r. 1886. Hospodářská škola v Körösi skládá se z ústřední hospodářské školy, z lesnické školy, do nichž se přijímají žáci ze šesté třídy středních škol a ze školy rolnické, do níž jsou přijímáni žáci, kteří chodili do obecné školy po dokonaném 16. roce stáří. Ústav tento čítal r. 1898 ve všech 3 odděleních 15 učitelských sil a 43 žáků. Při této škole jest drahně státních a soukromých stipendií po 150—300 zl. Hospodářství této školy zaujímá 288 ha. Hospodářská škola v Požeze čítala r. 1899—1900 43 žáků. Hospodářství tohoto ústavu zaujímá 150 ha.

Opakovací školy zemědělské byly v Uhrách zřízeny zákonem čl. XXXVIII. r. 1868. Školy tyto mají býti ve všech rolnických obcích zřizovány. V r. 1896 bylo v Uhrách přes 700 takových škol. Učitelstvo, jež má také při těchto opakovacích školách rolnických vyučovati, jest v učitelských ústavech odbornými učiteli naukám hospodářským vyučováno.

Pro učitelé obecných škol jest také při hospodářských školách drahně zvláštních stipendií.

Ku *pokračovacímu vzdělávání hospodářskému učitelův škol obecných* pořádají se při hospodářských školách učebné běhy. Takových běhů bylo v r. 1896 3, je navštěvovalo učitelů, r. 1897—9 (200 učitelů), r. 1898 23 (430 učitelů). Běhy tyto jsou čtyřnedělní.

Hospodářské školy doplňují: *odborní zemědělští professoři, kočovní učitelé, zimní běhy učební, populární přednášky a vzorná hospodářství selská. Odborní professoři zemědělští* se zřizují ku podnikání zvláštních úkolů, zvláště pak ku zvelebení různých odvětví zemědělské výroby, mají rolnictvu radou pomáhati a j. Té doby jest zřízen odborný professor pro chmelařství, professor k organisování rolnických společenstev, professor pro mlékařství a prof. pro lenařství.

Kočovní učitelé, jichž jest 6, mají rolnictvo všeobecně poučovati o jeho úkolech a j.

Zemědělské zimní učební běhy pořádají se při všech hospodářských školách. V r. 1898 bylo takových běhů pořádáno 50.

Populární zemědělské přednášky konají odborně vzdělaní rolníci, kněži, učitelé hospodářských škol, odborní professoři zemědělští, kočovní učitelé, jakož i učitelé opakovacích škol hospodářských.

Přednášky tyto se vydávají tiskem a zdarma se rozšiřují.

V zimě r. 1896—97 byly přednášky v 20 komitátech konané navštíveny 34.000 osobami, v zimě r. 1897—98 bylo konáno ve 40 komitátech 2005 přednášek ve 670 obcích za účastenství 215.161 posluchačův a v r. 1898—89 zúčastnilo se přednášek těchto v 56 komitátech 329.232 osob.

V té zimě bylo současně v Uhrách konáno 44 učebních běhů, jež měly 2176 stálých posluchačův.

K těmto učebním běhům se namnoze připojují také učební běhy pro různé odvětví lidového, domácího prů-

myslu, jenž jest v některých krajinách v Uhrách důležitým vedlejším odvětvím výživy rolnického obyvatelstva.

Tak proniká odborné vzdělání hospodářské i do nejširších vrstev zemědělského obyvatelstva.

Kočovným vyučováním bylo rolnictvo také povzbuzeno ku spolčování k účelům hospodářským, ku zakládání knihoven a čítáren a j. Veškeré tyto úkoly jsou státem vydatně podporovány.

Vzorná hospodářství se zřizují na statcích v rozloze 11—13 ha. podporou státu. Majitel takového statku obdrží hospodářské stroje, plemenný dobytek, vzorné stromky a révy, jakož i podporu na dokonalé upravení stavení, stájí, hnojiště a j. Po 5 let dostává také strojená hnojiva a semena, odborn éčasopisy a spisy hospodářské, začasté také peněžné premie.

Takový hospodář musí hospodařiti podle přesně stanoveného a předem ujednaného plánu hospodářského. — K těmto hospodářstvím dohlíží zvláštní dozorci.

Dosud bylo zřízeno v 18 komitátech 18 vzorných hospodářství.

V Uhrách byl v novější době také *v zemědělském pokusnictví* učiněn velký pokrok.

Hospodářské stanice pokusné byly v Uhrách nejdříve zřizovány při hospodářských školách a teprve později za správy ústřední zkušebné komise zřízeny byly zvláštní pokusné stanice pro pěstování zrostlin, tabáku, fysiologii zvířat, fysiologii a pathologii zrostlin a j.

Stanice tyto podnikají samostatné pokusy a zkoušky a udílí ku zvláštním dotazům odborné rady a poučení.

Ku zkoušení semen, strojených hnojiv a j. se zřizují zvláštní laboratoře.

V r. 1881 byl založen ve spojení se zvěrolékařským ústavem *v Budapešti lučebný zemský ústav a lučebná ústřední stanice zkušebná.* V r. 1891 byla *lučebná stanice*

samostatně zorganisovaná. Při tomto ústavu jest zřízeno 10 odborníků. V této stanici bylo podniknuto zkoušek:

r. 1881	221,	r. 1895	3987
1885	756,	1896	8547
1890	3693,	1897	6325

Stanice tato koná také samostatné zkoušky a podniká různé vědecké práce.

Na venkově jsou zřízeny státní stanice pro *lučebný rozbor při hospodářských školách*, jichž správcem jest prof. lučby dotčených škol.

Stanice tyto podnikly rozborů

	r. 1890	1895	1896	1897
v Koloszmonostoru	83	1955	1105	2330
v Debrecíně . .	—	—	412	702
v Uher. St. Hradech	126	277	215	699
v Košici . . .	139	167	98	397
v Kostele . . .	293	175	85	118

Státní stanice ku *zkoušení semen* byla zřízena r. 1882 při zvěrolékařském ústavu, v r. 1891 stala se ústavem samostatným. Na venkově jest 5 podobných stanic při hospodářských školách v Uher. Starých Hradech, Košici, Kostele a v Koloszmonostoru. Ve stanicích těchto se zkouší netoliko semena, ale také pícniny a j.

V těchto 6 ústavech bylo podniknuto zkoušek

r. 1885	937
1890	2731
1895	11880
1896	21386
1897	30342

Stanice ku *zkoušení strojů* byla založena při hospodářské škole v Uherských Starých Hradech r. 1869. V této stanici se zkouší nové hospodářské stroje netoliko k žádosti

továrníků neb rolníků, ale také z vlastní iniciativy její správy. V l. 1869—97 bylo tam zkoušeno 215 strojů a vyžádáno 350 odborných dobrozdání.

Ve Starých Hradech byla založena roku 1891 také *zemská stanice zkušebná pro pěstování zrostlin*, v níž se konají zkoušky s rozmanitými strojenými hnojivy, pokusy u pěstování nových plodin atd.

Výsledky těchto zkoušek se uveřejňují. Pokusy tyto se konají po výtce za spolupůsobení a spoludozoru rolnictva.

V l. 1891—1897 bylo v tomto ústavu podniknuto 4548 zkoušek.

Ku zvelebení klesajícího *pěstování tabáku* byla založena r. 1897 v Debrecíně pokusná stanice pro pěstování této, pro uherské hospodářství nad jiné důležitější zrostliny. Při této stanici se pěstuje tabák na 14 jit.

V Budapešti byla r. 1880 založena *stanice entomologická*, v níž se konaly důležité pokusy ochranné proti fylloxeře a j. škodlivému hmyzu.

V této stanici se studuje po výtce život všech druhů v zemědělství škodlivého hmyzu. Ústav tento také řídí vyhlazování škodlivého hmyzu na místě. Stanice tato spolupůsobila při vyhlazování škodlivého hmyzu r. 1890 ve 234, r. 1891 ve 267, r. 1892 v 276, r. 1893 v 204, r. 1894 v 560, r. 1895 v 560, r. 1896 v 512 a r. 1897 v 725 případech.

Při hospodářské škole ve Starohradech jest také stanice pro fysiologii i pathologii zrostlin (zal. r. 1897), v níž se pozorují a studují choroby zemědělského zrostlinstva způsobované cizopásníky, houbami a j.

Stanice *pro fysiologii a výživu zvířat* byla založena r. 1895 v Budapešti, její úkolem jest vědecké studování nejpřiměřenější výživy domácích zvířat se zřetelem k domácím pícninám.

Řízení těchto stanic pokusných a zkušebných složeno jest na zemědělskou ústřední komisi pro pokusnictví v Bu-

dapešti (organisovaná r. 1897). Komise tato má ve správě každé pokusné stanice svého zástupce; zkouší pracovní programy stanic, činí návrhy ministerstvu orby na zvelebení pokusnictví, pečuje o organický soustavný postup stanic, uveřejňuje výsledky jich prací ve svých publikacích, jež zaujímají ročně 25—30 archů tisku a jež se v 5000 výtiscích vzdělaným rolníkům zdarma rozdávají.

Organisace zemědělského odborného vzdělávání a pokusnictví v Uhrách jest dovršena velkým *zemědělským museem v Budapešti*, jemuž se dostává netoliko vládou, ale také všemi odbornými kruhy vydatné podpory.

Ku založení zemědělského musea byl na naši jubilejní výstavě r. 1891 sebrán vzácný material, avšak ku založení tohoto ústavu v království Českém dosud nedošlo, protože se k tomu nedostává prostředků hmotných.

Také na nedostatky našeho pokusnictví trpce touží-váme a o zřizování potřebných ústavů pokusných mnohdy i prudké pře podnikáme, avšak — na velkou škodu našeho zemědělství — k racionálnému řešení těchto veledůležitých úkolů nedospíváme.

Může-li býti za takovýchto poměrů, když se také v těchto oborech ani s Maďary měřiti nemůžeme, — s podivením, že hospodářsky klesáme!

IV.

Pokrok v zemědělství v Uhrách zvláště se jeví ve stálém *přibývání vzdělané půdy* a ve *vzrůstání průměrné sklizně*.

V r. 1848 bylo v Uhrách 17 mil. ha. vzdělané půdy.

V Uhrách bylo

	půdy vůbec ha	z toho plodné půdy ha	nebo proc.
dle bern. provisoria z r. 1857	32,224.932	27,120.546	84·16
dle katastru z r. 1883 . .	32,500.722	30,709.283	94·49
» » » 1894 . .	32,469.518	30,752.044	94·71

	neplodné půdy ha	proc.
r. 1857	5,104.386	15·84
» 1883	1,791.439	5·51
» 1894	1,717.474	5.29

V Rakousku bylo podle poslední úpravy katastru 28,290.656 jit. plodné a 1,711.782 jit. neplodné půdy.

V Uhrách, v Chorvatsku a Slavonsku bylo

	r. 1883		r. 1894	
	ha	proc.	ha	proc.
polí	12,887.689	41·97	13,129.805	42·70
zahrad . . .	400.633	1·30	406.481	1·29
luk	3,458.564	11·26	3,433.605	11·17
pastvin . .	4,313.514	14·05	4,252·095	13·83
rákosin . .	92.860	0·39	87.113	0·29
vinic . . .	425.497	1·30	332.153	1·09
lesů . . .	9,130.526	29·73	9,110.792	29·63
	30,709.283	100·00	30,752.044	100·00*)

Lesů bylo

	v Uhrách	v Chorvatsku a Slavonsku	dohromady
r. 1885**) .	7,598.041 ha,	1,532.333 ha,	9,130.626 ha
r. 1894 .	7,581.299 ha,	1,529.250 ha,	9,110.792 ha

*) V Rakousku bylo r. 1894 půdy vůbec 30,002.438 ha a to půdy vzdělané 28.290.656 ha a nevzdělané 1,711.782 ha.

**) V r. 1885 bylo

	v Uhrách	v Chorvatsku a Slavonsku	v Rakousku
vysokých lesů	5,316.074 ha,	1,253.816 ha,	8,268.218 ha
středních a nízkých lesů	2,334.906 ha,	278.795 ha,	1,509.401 ha
všech lesů . .	7,650.980 ha,	1,532.611 ha,	9,777.619 ha
přírůstek roční v pev. met. po ha	3·09	3·06	2·98
dohromady	23,625.356	4,690.462	29,081.540
z toho dříví stavebního a pod. . .	25·84 proc.	19·54 proc.	39·0 proc.
dříví k topení	74·16 »	80·46 »	61·0 »

V Rakousku jest lesů 9,777.414 ha.

V Uhrách zaujímají lesy 29·63 proc., v Rakousku 32·59 proc. veškeré půdy.

V r. 1894 bylo lesů

	v Uhrách	v Chorvatsku a Slavonsku	dohromady
dubových . .	2,103.667 ha,	336.434 ha,	2,439.879 ha
bukových a p.	3,732.520 ha,	4,019.842 ha,	4,753.264 ha
jehličnatých .	1,706.803 ha,	174.166 ha,	1,880.976 ha

V r. 1895 bylo

	v Uhrách	v Chorvatsku a Slavonsku	dohromady
lesů státních .	1,157.131 ha,	292.940 ha,	1,450.072 ha
obec. a municip.	1,515.019 »	159.245 »	1,674.264 »
církev. korporací	488.936 »	36.787 »	525.724 »
veřejných nadací	68.057 »	— »	68 057 »
soukromých »	6.822 »	— »	6.822 »
svěřenských .	551.095 »	— »	551.095 »
společenských .	967.036 »	633.878 »	1,601.614 »
zákon. vázaných	4,900.321 »	1,142.006 »	6,042.426 »
zákon. nevázan.	2,643.358 »	338.336 »	3,031.693 »

Největším majitelem lesů v Uhrách jest stát.

Státní hvozdy byly ceněny

v Uhrách r. 1890 . . .	1,299.542 ha	zl.	73,200.140
r. 1898 . . .	1,256.204 »	»	73,008.710
v Chorvatsku a Slavonsku			
r. 1890	339.139 »	»	29,993.526
r. 1898	301.106 »	»	30,092.228
dohromady r. 1890 . .	1,638.681 ha	zl.	103,193.666
r. 1898 . .	1.557.130 »	»	103,100.938

Lesy obcí, církví, nadací a pod. musí býti spravovány podle plánů ministerstvem orby schválených, k jichž provádění dohlíží král. lesní dozorcové.

Čistý výnos státních lesů v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku činil v letech 1885—1894 po km² 1 zl. 75 kr., (v Uhrách 1 zl. 06 kr., v Chorvatsku a Slavonsku 4 zl. 67 kr.)

V r. 1892 byl rozpočítán příjem státních hvozdů na 7,616.916 zl., vydání na 4,909.851 zl., výnos na 2·7 mil. zl.

V r. 1898 činil státních hvozdů

	příjem mil. zl.	vydání mil. zl.	výnos mil. zl.
v Uhrách	6·224	4·500	1·722
v Chorvatsku a Slavonsku	2·369	0·549	1·820

Katastrální výnos veškeré plodné půdy byl vypočítán v Uhrách na 128.619.000 zlatých, ve Sedmihradsku na 10,310.000 zl., v Chorvatsku a Slavonsku na 17,526.000 zl., dohromady na 156,456.000 zl.

Vedle velkých držav státních, církevních a j. také v Uhrách malých usedlostí rolnických přibývá.

V r. 1895 bylo v Uhrách

	půdy ha	veškeré půdy proc.
v držení státu . .	1,558 962	5·52
nadací	143 229	0 52
církví*)	1,383 118	4·90
statků svěřenských	1,331.418	4·72
obecních a pod. .	5,081.211	18·00
v držení spolků a továren . . .	249 886	0·89
dráh	24 156	0 10
	9,771.480	34·65

*) Ze statků církevních připadalo

církvi římsko-katolické .	963.875 ha	=	74·10 proc.
řecko-katolické . . .	162·279 »	=	12·47 »
řecko-východní . . .	54.899 »	=	4·21 »
reformované	84.025 »	=	6·46 »
evangelické	28.810 »	=	2·21 »
unitarské	6.100 »	=	0·47 »
židům	579 »	=	0·06 »
	1,300.567 ha	=	100·00 proc.

Z toho bylo: 4,792.902 ha lesů, 994.736 ha neplodné půdy.

Největší obecní statky má Debrecín (47340 ha), Segedín (41428 ha), Brašov (39193 ha), Kečkemet (28259 ha) a j.

Dle *Keletiových* výpočtů z let sedmdesátých bylo

rolnických usedlostí	v Uhrách	ha	v Sedmihradsku	ha
do 5 jiter	1,108.993 s	3,318.712,	335.407 s	482.573,
5—30 jit.	706.241 s	3,361.668,	197.469 s	1,485.072,
30—200 jit.	91.070 s	2,992.600,	27.911 s	886.270,
200-1000 j.	11.525 s	3,165.250,	2.223 s	677.580,
1000-10.000 j.	4.332 s	6,790.900,	863 s	1,404.220,
velkostatků přes 10.000 j.	166 s	1,553.850,	65 s	708.382,
dohromady	1,922.327 s	21,182.980,	563.938 s	5,644.097,

dohromady v Uhrách a v Sedmihradsku	při nich bylo půdy	neb proc.
1,444.400	3,801.285	14·2
903.710	4,846.740	18·0
118.981	3,878.870	14·4
13.748	3,832.830	14·3
5.195	8,195.120	30·6
231	2,262.232	8·5
dohromady	2,486.265	26,816.877	100·0

Malé rolnictvo v Uhrách, zvláště v maďarských oblastech dosud houževnatě při starých zlořádech a zvycích trvá a touto setrvačností pronikavějším úspěchům energické zemědělské politiky uherských vlád překáží.

Po výtce v maďarských krajích dosud se pouze extensivně hospodaří, mělko vře, namnoze i po 30 let seje na totéž pole kukuřice a j.

V Uhrách se dosud také mnoho úhoří.*)

Ačkoliv by bylo lze intensivním hospodařením výnosnost zemědělství v Uhrách ještě zmnohonásobiti, předce dosud po výtce jenom stát a někteří velkostatkáři tak hospodaří.**)

Ku rozšíření a povznesení výroby zemědělské podporuje vláda *kolonisování na pustách* a j. Tak byly kolonisovány šíré oblasti u Temešváru, Bečkereku, v temešském a torontálském komitátu a j.

Účel tohoto podnikání vytkl ministr hr. *Szapary* na říš. sněmě v měsíci únoru 1890: »Na těchto državách chci založiti zdravé obce, jež by nepotřebovaly ku svému zachování podpory státní. Jádrem těchto kolonistů budou občané, kteří si nemohou koupiti při městech v Alföldu pozemky, pak Slováci a Széklerové, kteří by se jinak do ciziny vystěhovali.«

Po zákonu o kolonisování z r. 1894 mají býti zakládány osady (kolonie) z usedlostí z pravidla 10—20 jit., výjimkou také 50—80 jit. pozemků zaujímajících. V cenu pozemků stane se dobrovolná úmluva. Zúrokování a umořování tržní ceny nesmí převýšovati 3 proc.

---

*) Úhořeno bylo v Uhrách (nepočítaje v to Chorvatsko a Slavonii.

	poli	
v l. 1871—75	2,389.561 ha	21·90 proc.
1881—85	2,136.709 »	18·37 »
1896—90	1,973.408 »	16·78 »
1895	1,492.975 »	12·51 »
v Chorvatsku a Slavonii	167.328 »	12.24 »
v Rakousku	877.980 »	8·80 »

**) Při státním štítu v Mezőhegesi v Alfö du, kde má velmi nestálé počasí velkého vlivu na žně, výnos hospodářství v l. 1859 až 1888 zdokonalováním zeměvzdělávání tak stoupal, že bylo klizeno v prvých 5 letech tohoto období pšenice po jitře průměrně 408 kgr., v posledním pětiletí již 1126 kgr. V týchž obdobích vzrostla tam sklizeň ječmene z 500 na 1320 kgr., ovsa ze 337 na 1171 kgr., kukuřice z 589 na 1501 kgr. Byl tedy v té době výnos tohoto statku téměř ztrojnásoben.

Pozemky a domky v koloniích mají býti ve 20 až 25 letech vyplaceny. Ku zakládání kolonií na statcích státních založen byl při ministerstvu orby fond 3 mil. zl. Kolonisté požívají úlev berních a j.

Na státních statcích mělo býti založeno 294 kolonií; prvá byla založena v Nagy Šarmási. Do r. 1896 bylo založeno 85 kolonií. Kolonisování nové upraveno bude nyní zákonem; zvláště pak má býti zamezeno předražování kolonisovaných pozemků a j.

Kolonisování podporují také velké obce a velkostatkáři.*)

V.

K rozšíření intensivného hospodaření přispěla vláda horlivým podporováním *meliorování půdy.*

Prvé učebné běhy melioračné byly zřízeny již r. 1879 při hospodářské škole *v Košici.*

Státní melioračné kancelář byla zřízena zák. článek XXIII.: 1885.

Skládala se z přednosty, 7 krajských ingenieurů zemědělských, 16 ingenieurů, 23 lukařů a 17 elevů lukařských; nyní jest při tomto úřadě 66 ingenieurů a 81 lukařů, pomocných sil a j.

Při melioračním úřadě zřídil ministr orby r. 1891 zvláštní oddělení pro opatřování měst vodou a pro zužitkování odpadků a výkalů ve městech.

Kulturně techničtí ingenieuři jsou také odbornými znalci ve vodopravních věcech.

---

*) K iniciativě vlády založil Kecskemet dělnickou kolonii pro 6000 obyvatelův, v níž bude míti každý dělník domek s pozemkem. Městu Szatmáru bylo povoleno vykáceti 20.000 jit. lesů, jež rozdělí v malé usedlosti.

Po žádosti vlády rozdělí svěřenství Schönbornů 20.000 jit. pozemků v držení chudých Rusínů. Na těchto statcích bude pak zvláštní péče věnována zvelebení chovu dobytka, sadařství, lidovému průmyslu a j.

V l. 1886—1897 vyřídili 17716 podání vodních práv se týkajících a koncem r. 1897 nebylo ještě 1677 takových podání vyřízeno.

Nyní se skládá meliorační úřad ze 4 oddělení. Meliorace provádí kulturní ingenieuři, jež jsou rozděleni do 13 okresů.

Náklady kulturně technického úřadu a meliorační školy košické činily r. 1890 118.643 zl., 1895 226.396 zl., r. 1896 231.545 zl., r. 1897 250.825 zl., r. 1898 282.135 zl.

V Chorvatsku a Slavonsku byla kulturně-technická služba organisována teprve r. 1888.

V letech 1879—88 vydal stát na podporu meliorací 641.648 zl. 42 kr. V r. 1889 bylo tolik melioračních projektů vypracováno, že by bylo bývalo k jich provedení potřebí 20 mil. zl.

Ku praktickému poučení rolnictva o výhodnosti meliorování podniků provádí vláda na státních statcích a při hospodářských školách vzorné meliorace, opatřuje a půjčuje stroje ku vyrobování odvodňovacích trubek a j.*) Rolníci, na jichž statcích bylo meliorováno, musí podávati vládě o výsledcích těchto prací zprávy, jež se uveřejňují.

Meliorování bylo upraveno a usnadněno specialným zákonem o melioracích, jakož i zákonem o právu vodním a j. —

V Uhrách bylo půdy

	průměrně ročně	odvodněno	drenováno	podvodněno	dohromady
v l.	1881—85	10.749 ha,	786 ha,	358 ha,	11.893 ha
	1886—90	14.834 ha,	818 ha,	692 ha,	16.344 ha

*) Na státních statcích v Mezőhegyesi bylo provedeno vzorné podvodňování; tím dal ministr orby podnět ku největší melioraci v Uhrách, ku založení podvodňovacího průplavu v aradském a csanádském komitátě, jímž má býti zavlažováno 20.000 jit. pozemků.

Kulturně technickým úřadem bylo zmeliorováno:

	v Uhrách	v Chorvatsku a Slavonsku
v l. 1891—95 průměrně ročně	30.550 ha,	866 ha
1896	50.498 »	652 »
1897	14.185 »	3.886 »

V Uhrách bylo v r. 1899 17 kulturně technických úřadů.

	v r. 1898	v r. 1899
Meliorací bylo dokončeno . .	50.921 jit.,	56.805 jit.
prováděno	163.269 »	104.670 »
plány byly zhotoveny na meliorov.	314.431 »	358.475 »
zaměřeno bylo ku meliorování .	126.100 »	575.100 »

Z meliorací dokončených

	v r. 1898	v r. 1899
připadalo na odvodňování . .	49.892 jit.,	56.001 jit.
» drainage . . .	1.024 »	408 »
» zavodňování . .	5 »	100 »

Nezměrné důležitosti pro uherské zemědělství jest *upravování řek*, protože povodněmi nejžírnější kraje Uher každého roku velké škody béřou.

»Upravováním vod a vysoušením bahen můžeme ještě získati rozsáhlá území kultuře,« — pravil někdejší ministr orby hr. *Bethlen* ve shromáždění voličův. — »Náš stát nemá kolonií a nemůže provozovati politiku expansivní, proto musí tím více o to pečovati, aby se tímto způsobem uvnitř rozšiřoval. Kdo získá kultuře i toliko jitro pozemku, k rozšíření vlasti své přispěl«.

Ku provádění upravování vodstva byl zřízen r. 1890 zemský vrchní úřad v Budapešti a 16 úřadů na venkově, jež zvláště o to pečují, aby byly regulační práce řádně prováděny a také náležitě udržovány a j.

Upravování řek v Uhrách byla již v prvých desítiletích našeho věku věnována velká péče.*)

*) Františkův průplav (119 km) byl postaven v l. 1799 až 1801 nákladem 4 mil. zl. víd. čís.; průplav Begův (70 km) zbudo-

Upravování řek dělo se však nesoustavně, dle nedokonalých plánů. Teprv po velkých povodních přistoupila uherská vláda tak o nové organisaci těchto prací; k soustavnému upravování uherského vodstva dle jednotného plánu.**)

Na říš. sněmě dne 10. března 1900 pravil ministr Hegedüs: »Upravování vod a stavění průplavů musí býti soustavně podnikáno. Vláda pořídí plány této soustavné úpravy státními orgány. Ku vypracování plánů průplavů dunaj-tisského a rekovár-remečského se již konají. Průplavy tyto bude lze do každé soustavné sítě vodních cest přivtěliti«.

Na upravování řek bylo v Uhrách v tomto století státem vydáno přes 150 mil. zl.

Soustavným upravováním Dunaje, Tisy a j. řek bylo počato r. 1892. Na upravování Tisy bylo vydáno do konce r. 1893 20,194.535 zl. Na tyto práce bylo povoleno zák. čl. III. r. 1894 17 mil., zák. čl. XLVIII. r. 1895 20 m. zl.

Na upravování řek bylo státem v letech 1867 až do konce r. 1897 vydáno 91 mil. zl. (společností k provádění těchto úprav zřízené investovaly nejméně 120 mil. zl.) a to 81,025.000 zl.***) na úpravy a 9,757.000 zl. na jich udržování. V tom není obsažen náklad upravení peřejí v Železných Vratech na Dunaji, jenž činil do konce r. 1897 13,145.669 zl. $10^1/_2$ kr.

---

ván byl v l. 1799—1808 nákladem 3 mil. zl. Průplav Františkův byl v l. 1851—61 obnovován nákladem 1,715.000 zl. a po r. 1870 přestavován.

**) Upravováním Tisy se počalo již r. 1722. Teprv po povodních v letech 1876 a 1879, (katastrofa Szegedinská), přistoupil stát k soustavnému regulování Tisy (zák. čl. XIV. 1887).

***) Z těchto nákladů stavebních 81 mil. zl. připadá na Dunaj 39,620.000 zl., Tisu 25,486.000. Körös 6,852.000 zl., Drávu 2,398.000 zl., Sávu 1,021.000 zl., na průplav Františkův 971.000 zl., na řeku Temeš 618.000 zl., Bodrog 539.000 zl. a Maroš 373.000 zl.

Při upravování řek byl brán zřetel netoliko ku plavbě, ale také k ochraně pozemků.

Tak jest zachráněno před zatopováním upravením Dunaje 1,072.000 jit. (zatopováno ještě bývá 400.000 jit.) pozemků.

V poříčí Tisy jest ochráněno před záplavou 3,525.000 jit. pozemků. Tyto ochranné práce provádělo při Dunaji 19, v Potisí 37 společenstev.

S upravováním vod ústrojně souvisí racionálné *hospodářství lesní*, zvláště pak zalesňování holých strání v povodí přítoků, hlavních řek a j.

Ku zalesňování holin rozdala vláda soukromníkům zdarma sazenic

r. 1885	5,301.150	r. 1890	13.229.720
1886	6,383.700	1891	11,038.950
1887	8.252 860	1892	12,281 710
1888	9.363 300	1893	12,447.500
1889	9,643 700	1894	19,757 600

V roce 1898 bylo zdarma vydáno ku zalesnění 4737 ha 31,093.000 sazenic.

V r. 1898 bylo státem zalesněno v Uhrách 13548 ha, v Chorvatsku a Slavonsku 3444 ha.

Ze státních školek bylo roku 1898 vydáno sazenic v Uhrách 67,280.000, v Chorvatsku a Slavonsku 1,081.000.

Po lesním zákonu čl. XXXI. 1879 byly prohlášeny lesy, na pustých stráních zakládané, jakož i lesy při pramenech řek a pod. za lesy ochranné, jež jsou osvobozeny od daní a j.

Takových ochranných lesů bylo v Uhrách roku 1895 441.962 a (5·86 proc.), v Chorvatsku a Slavonsku 35.942 ha (2·35 proc.), dohromady 477·904 ha (5·27 proc.).

VI.

Velkou překážku rychlejšího rozšíření intensivního zeměvzdělávání v Uhrách jest *nedostatek levného úvěru a rostoucí nouze o dělnictvo.*

Peněžní trh ovládají v Uhrách židé. Hypotekární úvěr jest dosud příliš drahý.*)

K zlevnění úvěru vůbec, úvěru hypotekárního pak zvláště valně přispěla *Rakousko-uherská banka*, když byli Uhři při obnovování její výsad svými nároky úplně pronikli.

Rozvahy této banky jsou velmi zajímavým obrazem postupujícího těžení Uhrů z její levného úvěru.

V l. 1888—1885 činily obchody Rakousko-uherské banky průměrně ročně

		a to v Rakousku zl.	proc.
eskompt . . .	975,820.000 zl.	627,046.000	= 64·26,
lombard . . .	151,195.000 zl.	119,070.000	= 78·75,
poukázky . . .	45,078.000 zl.	22,314.000	= 49·50,
různé obchody bankovní . .	783,610.000 zl.	744.245.000	= 94·98,
veškerý obchod bankovní .	1955,705.000 zl.	1512,676.000	— 76·84,
hypotekární půjčky	13,858.000 zl.	2.230.000	= 16·09,
celý obchod .	1969,560.000 zl.	1514,902.000	= 76·92,

	a v Uhrách zl.	proc.
eskompt	348,774.000	= 33·74
lombard	32,125.000	= 21·25
poukázky	22,764.000	= 20·50
různé obchody bankovní	39,365.000	= 5·02
veškerý obchod bankovní	443,029.000	= 23·16
hypotekární půjčky .	11,228.000	= 83·91
celý obchod	454,658.000	= 23·08

*) Slovo o židech, str. 65 atd.

V r. 1899 činily Rakousko-uherské banky veškeré obchody

	zl.	z toho připadlo na Uhry
eskomptní .	243,803.554	93,038.347 zl.
lombard .	38,212.020	10,177.950 zl.
hypotekární	148,872.039	130,782.851 zl.
dohromady.	430,887.613	233,999.148 zl.

Účasť Uher v těchto obchodech činila

r. 1884 288·7 mil. zl. = 42·1 proc.
1890 322·2 » » = 47·8 »
1895 409·03 » » = 57·2 »
1898 432·6 » » = 54·4 »

v r. 1899 54·2 proc.

V l. 1884—98 vzrostl *eskompt* při Rakousko-uherské bance o 90·77 mil. (= 54·0 proc.), v Uhrách o 52,596.635 zl. (= 100·7 proc.) Účasť Uher v těchto obchodech činila r. 1884 31·1 proc., r. 1898 40·3 proc.*)

Lombard vzrostl při rakousko-uherské bance v letech 1884-1898 o 343·780 zl. (=1·0 proc.) v Uhrách o 2,767.560 zl.

---

*) Eskomptní obchod Rakousko-uherské banky činil koncem

	v Rakousku	v Uhrách
r. 1867	63,320.000 zl. (88·62 proc.)	8,772.000 zl. (11·38 proc.)
r. 1870	89,980.000 zl. (82·03 proc.)	19,714.000 zl. (17·97 proc.)
r. 1880	99,192.000 zl. (71·30 proc.)	39,917.000 zl. (28·70 proc.)

Směnek bylo při Rakousko-uherské bance eskomptováno

	vůbec	z toho v Uhrách
r. 1884	167,712.876 zl.	52,175.557 zl.
1890	166,618.994 »	57,228.407 »
1895	219,474.480 »	98,327.557 »
1898	258,483.093 »	104,772.192 »

(= 39·6 proc.) Účast Uher v těchto obchodech současně vzrostla ze 20·4 na 25·3 proc.*)

Největší důležitosti nabyla Rakousko-Uherská banka pro rolnictvo v Uhrách *úvěrem hypotekárním*. Na hypotéky bylo touto bankou půjčeno

	vůbec	v Uhrách
r. 1884	86,766.693 zl.,	62,369.717 zl.
1890	114,272.533 »	87,661.914 »
1895	134,290.233 »	112,743.767 »
1898	139,551.239 »	120,989.435 »

V l. 1884—1898 vzrostly hypotekární půjčky rak.-uherské banky vůbec o 52,784.546 zl. (= 60·8 proc.), v Uhrách o 58,619.718 zl. (= **94·5** proc.). Z těchto půjček připadalo na Uhry v r. 1884. 71·9 proc., v r. 1898 **86·7** proc. —

V r. 1899 bylo rakousko-uherskou bankou povoleno 306 hypotekárních půjček v obnosu 14,369.600 zl., z toho připadalo na Rakousko 32 půjček v obnosu 1,422.000 zl., na *Uhry* 274 půjček v obnosu 12,947.600 zl.

Koncem r. 1899 činily veškeré hypotekární půjčky této banky 148,872.739 zl., z nich připadalo na Rakousko 18,089.887 zl. (= 12·2 proc.), na *Uhry 130,782.851* zl.

---

*) Lombardové obchody rak.-uherské banky činily koncem

	v Rakousku		v Uhrách	
r. 1867	23,834.000 zl.	95·29 proc.	1,178.000 zl.	4·71 proc.
1870	35,039.000 »	74·24 »	6,220.000 »	15·07 »
1880	16,078.000 »	76·84 »	4,846.000 »	22·16 »

Tyto obchody Rakousko-uherské banky činily

	vůbec	z toho připadalo na Uhry
r. 1884	34,230.100 zl.	6,982.900 zl.
1890	41,397.590 »	9,219.950 »
1895	46,274.510 »	11,798.070 »
1898	34,573.880 »	9,750.460 »

(= 87·8 proc.). Koncem r. 1899 bylo v oběhu 146,264.300 zl. (oproti r. 1898 více o 10·7 mil. zl.) zástavních úpisů.

Hypotekární obchod této banky v r. 1899 vynesl 1,060.663 zl.

Tyto rozvahy a uvedená čísla poměrová zřejmě ukazují, kterak Maďaři dovedli také levný úvěr rakousko-uherské banky na prospěch svého zemědělství (hypotekární půjčky) a veškeré své výroby a tržby využíti a že jest té doby *tento ústav činitelem v mohutnící konkurenci Uher s naší polovici říše.*

O levný úvěr *meliorační* bylo postaráno ujednáním s úvěrním ústavem pozemkovým (zák. čl. XXX. r. 1884), jemuž byly vyhrazeny velké výsady při vydávání melioračních zástavních úpisů a j. Na základě tohoto ujednání vydal zemský úvěrní ústav pozemkový již v r. 1891 za 12,525.000 zl. zástavních úpisů melioračních v kursu 95.

Nedostatek dělnictva vůbec, inteligentního dělnictva pak zvláště jest v Uhrách stále hrozivějším; ano v některých krajinách jest nedostatkem dělnictva netoliko vývoj průmyslu, ale ještě více existence rolnictva přímo ohrožována.

Otázka dělnická stává se v Uhrách tím palčivější, jelikož tam také dělnictvo zemědělské již uchvátily proudy socialistické.

Vláda se snaží toto velké nebezpečí zažehnati usídlováním dělníkův na rozparcelovaných statcích státních a j. a pobádá také statkáře, aby ji v tomto podnikání podporovali a následovali.

Dělníkům mají býti malé usedlosti levně prodávány, nebo i pronajímány.

Vláda také postupuje v reformování sociálně-politickém, zvláště pak při zdokonalování pojišťování dělnictva a j.*)

*) Ministr Hegedüs vyličuje na říš. sněmě zbědovaný stav nemocenského pojišťování, dovodil, že musí býti dříve, než-li se bude pojišťování dělnictva rozšiřovati, upevněna organisace pojišťování nemocenského.

Ministr orby *Dáranyi* organisoval *sprostředkování práce dělnictva zemědělského* nařízením ze dne 1. února 1900. V Uhrách občas v některých komitátech nastal velký nedostatek práce, kdežto v jiných komitátech byla velká nouze o dělníky.

Touto novou organisací má býti zjednáno všeobecné vyrovnávání nabídky a poptávky po prací v zemědělství v celých Uhrách.

V městech komitátních, jakož i v městech a obcích zřizují se pod dozorem státním úřady k udržování evidence dělnictva a práce.

Ze 413 nemocenských pokladen v Uhrách jest jen 97 okresních, 273 jest pokladen nepatrných, s méně než 1000 členy, 87 pokladen mělo v r. 1898 deficit 316.720 zl., jen pranepatrný počet pokladen mohlo uložiti zákonem předepsaný reservní fond.

Vláda předložila osnovu zákona o konsolidování těchto pokladen. Podle tohoto návrhu vládního mají všechny nemocenské pokladny, kteréž nemají 1000 členů, býti zrušeny. Okresní pokladny nemocenské na venkově mají býti spravovány obecními představenstvy, všechny mají utvořiti ústřední svaz, jemuž odváděti musí z příjmu 5% až 10% vlastnímu reservnímu fondu. Tak bude lékařské ošetření, léky atd. zlevněno a svaz bude mocipodporovati pokladny pasivní. Zadávání úřednických míst dělníkům má být omezeno tím, že se žádá složení jistoty ve výši dvojnásobného služného a průkaz o odbytí střední školy. Úspory novou administrací docílené slouží mají k rozšíření podporovacích účelů. Členstvu jest volno postoupiti do vyšší třídy podpory bez ohledu na výši mzdy. Člen z nemocnice propuštěný, chce-li až do úplného uzdravení doma zůstati, obdrží cestovné ve výši týdenní mzdy. I nemocní členové podléhají pojišťovací povinnosti a pokladny jsou povinny podporovati i ty onemocnělé dělníky, kteří zaměstnately přihlášeni nebyli. Naproti tomu budou obmezena práva na podporu, tak místo maxima 142denního ošetřování v nemocnici stanoveno toliko 30 dnů, podpora vypláceti se bude místo prvního, čtvrtého dne. Členové, kteří nenáleží pokladně $^1/_2$ roku, mají po vystoupení nárok po 3 týdny na podporu (místo dosavadních 6), ženští členové teprve po $^1/_2$letním členství mají nárok na podporu, v šestinedělí dosud nebylo lhůty. Když po vyčerpané 20nedělní podpoře nemoc trvá dále, aneb se obnoví, nastupuje místo dosavadní několikanedělní šestiměsíční lhůta vyčkávací.

Ve městech a velkých obcích ustanovují magistráty nebo představenstva obecní ze svého středu sprostředkovatele práce a jeho náměstka.

Se svolením komitátního úřadu mohou se tací sprostředkovatelé také v menších obcích pod dozorem vrchního stoličního sudího zřizovati.

Sprostředkovatel práce založí a vede seznam takových osob, jež samy nebo ve skupinách práci vyhledávají, jakož i seznam zaměstnavatelův, kteří dělníky potřebují.

Veškeré jednání při tomto sprostředkování práce jest bezplatné.

Každý úřad sprostředkovatelský zasílá týhodně zevrubné výkony o přihláškách dělníků a zaměstnavatelů ministrovi orby a ústřední sprostředkovatelně komitátní.

Při tomto ústředním orgánu se děje vyrovnávání nabízené práce a poptávky po dělnictvu. Vyrovnávání mezi komitáty provádí ministerstvo orby.

Remunerace sprostředkovatelů uhražují obce, po případě ministerstvo.

Se svolením ministerstva mohou býti zakládány také soukromé sprostředkovatelny práce, avšak jich majitelé musí složiti kauci a jsou podrobeni dozoru státnímu.

Uherská vláda předložila r. 1900 říšskému sněmu osnovu zákona *o zemské pomocné pokladně pro zemědělské dělníky a čeledníky.**)

---

*) Podle této vládní osnovy budou řádnými členy této zemské pokladny dělníci a čeledínové počínaje 14 nebo 15 rokem stáří a budou přispívati dle dvou tříd 11 a 20 hal. v témdni, nebo 10 K 40 ha a 5 K 72 hal. pololetně. Zakládající členové zaplatí jednou pro vždy 50 kor. a platí příspěvky jimi zaměstnávaných řádných členů napřed.

Příspěvky tyto si mohou z polovice od mzdy odčítati a jsou sproštění ročního příspěvku 1 kor. 20 hal., kterýž se od mzdy odpočítati nesmí.

VII.

V Uhrách bylo sklizeno v r. 1848

pšenice 12 mil. zl., ovsa . . 18 mil. zl.
žita . . 12 » » kukuřice 13 » »
ječmene 11 » »

Veškerá žeň byla ceněna 200 mil. zl.

Setí pšenice a kukuřice se v Uhrách od let sedmdesátých stále rozšiřuje, oproti tomu bylo až do r. 1898 setí žita, ječmena a ovsa valně obmezováno.

V Uhrách (nepočítaje Chorvatsko a Slavonsko) bylo *oseto* průměrně v letech

	1870-79	1880-89	1890-94	1896
		v 1000 ha		
pšenici . .	2235,	2676,	3107,	3126
žitem . . .	1242,	1103,	1112,	1044
ječmenem .	914,	990,	1039,	1009

Členové mimořádní platí ročně 1 kor. Příspěvky tyto mají vybírati obce jako daně. Stát bude přispívati ročně 100.000 K.

Členové této pokladny mají při úrazu nárok na pomoc lékařskou a na potřebné léky po 60 dní a budou po ten čas dostávati denně 1 kor.

Pakli se stane člen následkem úrazu déle nežli po týden ku práci tak neschopným, že mu nebude lze ani p o l o v i c i obyčejné mzdy vydělati, nabývá nároku na měsíční podporu 10 kor. i po uplynutí 60 dnů.

Pozůstalí po členu pokladny, kterýž následkem úrazu zemřel, obdrží podporu 400 kor. jednou pro vždy. Není-li takových pozůstalých (manželů nebo dítek), vyplatí se pohřebné 100 kor.

Ku práci neschopní členové pokladny, pakli alespoň po 10 let přispívali, obdrží invalidní podporu 10 kor. měsíčně. Členové pokladny, kteří nemají důchodu invalidního, obdrží po dovršení 65 roků 100 kor.

Po smrti člena pokladny obdrží pozůstalá rodina podle toho, byl-li po 5, 10 nebo 15 let členem pokladny, podporu 200, 250 nebo 270 kor.

	1870-79	1880-89	1890-94	1896
		v 1000 ha		
ovsem . .	1036,	1015,	991,	938
kukuřicí . .	1655,	1865,	2020,	2081

Směskou bylo oseto r. 1870 281000, r. 1896 pouze 91000 ha.

V r. 1898 bylo oseto

	v Uhrách	v Chorvatsku a Slav.
pšenicí	3057.000 ha,	245.000 ha
žitem a špaldou . .	1016.000 ha,	90.000 ha
ječmenem	975.000 ha,	71.000 ha
ovsem	947.000 ha,	100.000 ha
kukuřicí	2114.000 ha,	391.000 ha.

V Rakousku bylo r. 1898 oseto

pšenicí . .	1,056.000 ha.
žitem a špaldou	1,832.000 »
ječmenem .	1,168.000 »
ovsem . .	1,901.000 »
kukuřicí . .	339.000 »

Sklizeno bylo *v Uhrách:*

průměrně ročně	pšenice	žita a špaldy	ječmene	ovsa	kukuřice
		v mil. ha			
v l. 1870—75	13·40	8·10	6·81	5·55	12·27
1891—95	41·03	12·11	12·66	10·31	31·96
1898	34·90	10·87	12·48	11·42	32.36

*) V l. 1891—1895 bylo průměrně ročně sklizeno mil hl.

	pšenice,	žita	ječmene	ovsa	kukuřice
v Uhrách . . .	48·427,	15·790,	18·630,	21·8,	46·56
v Rakousku . .	15·625,	27·100,	18·790,	34·60,	6·28
v Německu . .	37·273,	78·500,	35·730,	97·51,	—
ve Francii . . .	105·028,	23·760,	17·370,	86·23,	9·09

V Chorvatsku a Slavonsku:

průměrně ročně	pšenice	žita a špaldy	ječmene	ovsa	kukuřice
		v mil. ha			
r. 1885	32·68	11·28	12·90	9·16	31·28
1898	38·00	11·76	13·25	12·44	37·65

*V Rakousku:***)*

průměrně ročně	pšenice	žita a špaldy	ječmene	a ovsa	kukuřice
		v mil. ha			
v l. 1870-75	9·10	18·29	10·26	13·34	3·38
1891-95	11·94	19·04	13·05	17·04	4·45
1898	12·74	20·29	13·83	18·68	4·15

Pšenicí bylo r. 1899

oseto	ha	průměrně po ha sklizeno hl.	celá sklizeň mil. hl.
v Uhrách (Chorv. a Slav).	3,434.287	15·10	39·88
v Rakousku***) . .	1,050.000	14·1	14·90

*] Špalda jest čítána pouze při Rakousku a také tam je v r. 1898 a 1899 pouze sklizeň žita počítána.

**] V Bosně a Hercegovině bylo sklizeno

	pšenice	žita	ječmene	ovsa	kukuřice
			v mil. ha		
r. 1885	0·46	0·08	0·61	0·36	1·35
1898	0·63	0·10	0·79	0·62	3·00

***] V Rakousku bylo pšenice sklizeno

	po ha	prům. po ha hl.	celá sklizeň mil hl.	schodek mil. hl.
r. 1898	1,000.000	14·5	14·5	16 až 18
1897	1,058.314	11·7	12·3	15·0
1896	1,058·701	14·6	15·5	18·0
1895	1,063·077	13·8	14·7	16·6
1894	1,097·914	15·4	16·98	15·6
1893	1,119·577	13·7	15·38	15·8
prům. v l. 1893-97	1,079·516	13·87	14·97	16·6

oseto	ha	průměrně po ha sklizeno hl.	celá sklizeň mil. hl.
na Rusi	17,085.000	7·60	130·00
v Německu . . .	1,920.000	20·00	39·00
ve Francii	6,900.000	16·6 až 17·1	115 až 118
Východní Indii . .	9,396·000	8·65	81·60
Spoj. Obcích . . .	17,718.850	10·00	176 až 178

Sklizeň pšenice, jež jest nejdůležitější obilninou v Uhrách, v letech 1870—1899 vzrostla ze 22·2 na 38·4 mil. q.

Žita bylo r. 1899 sklizeno

	po ha	průměrně po ha hl.	dohromady mil. hl.
v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku . .	1,148.112	15·30	17·65
v Rakousku . . .	—	—	26·00
na Rusi (evrop. a asij).	26,260·000	8·00	230·00
v Německu . . .	—	—	104-105*)

V r. 1899 bylo ječmene sklizeno v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku 20·50, v Rakousku 20·50, v Německu 35·00, na Rusi (evropské a asijské) r. 88—90, ve V. Britanii 25·00, ve Francii 16·50 mil. hl.

---

*) Žita bylo průměrně ročně sklizeno

	v l. 1884—88	1889—93
v evrop. Rusi . .	246,550.000 hl.	227,100.000 zl.
v Německu . . .	81,070.000 »	78,500.000 »
v Rakousku . .	28,530.000 »	27,100.000 »
ve Francii . . .	23,760.000 »	23,760.000 »
v Uhrách . . .	16,320.000 »	15,790.000 »
ve Spoj. Obcích .	8,730.000 »	9,640.000 »
ve Švédsku . . .	7,520.000 »	7,970.000 »

Ovsa bylo sklizeno r. 1899*)

v Uhrách (Chorvatsko a Slavonsko)	28·00 mil. hl.
v Rakousku	40·00 » »
na Rusi (evrop. a asij.)	200 až 210 » »
ve Spoj. Obcích	253 až 260 » »
v Německu	110 až 112 » »
ve Francii	77.50 » »
ve Švédsku a Norsku	21·00 » »

Kukuřice bylo sklizeno r. 1899**)

v Uhrách (Chorvatsku a Slavonsku)	40·00 mil. hl.
v Rakousku	5·50 » »

Průměrně po ha bylo sklizeno

v Uhrách:

v letech	pšenice hl.	žita hl.	ječmena hl.	ovsa hl.	kukuřice hl.
1870-75	8·5	9·2	12·1	12·7	10·8
1891-95	16·1	15·0	19·4	24·0	20·0

*)] Průměrně ročně bylo ovsa sklizeno

	v l. 1884—88	1889—93
ve Spoj. Obcích	225.180.000 hl.	234,670.000 hl.
na evrop. Rusi	184,540.000 »	188,500.000 »
v Německu . .	99,520.000 »	97,540.000 »
ve Francii . .	85,590.000 »	86,320.000 »
ve V. Britanii a Ir.	58,080.000 »	60,910.000 »
v Rakousku . .	37,050·000 »	34,600.000 »
v Uhrách . . .	21,520.000 »	21,800.000 »

**)] Kukuřice bylo sklizeno

	v l. 1884-88 hl.	v l. 1889-93 hl.
ve Spoj. Obcích . .	622,410.000	634,440.000
v Uhrách	36,140.000	46,560.000
v Rumunsku . . .	—	25,690.000
v Italii	26,630.000	25,120.000
ve Francii	9,430.000	9,090.000
na Rusi	5,950.000	8,830.000
v Rakousku . . .	6,250.000	6,280.000

v Chorvatsku a Slavonsku:

1885	11·7	10·4	13·2	15·3	12·8
1898	16·3	14·1	17·5	21·9	18·4

v Rakousku:

1870-75	12·5	13·2	14·6	16.2	16·5
1891-95	14·4	14·1	17·8	20·0	17·2

V západní Evropě bylo průměrně sklizeno po ha (dle Sundbärga) q

	v l. 1876-85	1886-95	1896
pšenice . .	10·9	11·2	12 0
žita . . .	10 2	10 9	11 8
ječmena . .	13·0	13·2	13 0
ovsa . . .	11·7	12·0	12·1
kukuřice . .	11·2	10 9	11·3

Luskovin bylo v Uhrách sklizeno

	ha	průměrně po ha hl	dohromady hl
r. 1870 po	41.000	8 86	365·000
1870-79 »	40.000	7.87	315·000
1880-89 »	40·000	11·06	452 000
1890-94 »	47 000	11·43	563 000
1896 »	29 000	12 54	370 000

Prosa bylo v Uhrách sklizeno

	ha	průměrně po ha hl.	dohromady hl
r. 1870 po	53 581	12·80	685 879
1870-79 »	45·370	10·82	490 684
1880 89 »	37 581	13·28	498 964
1890-94 »	32 485	14·97	486·233
1896	25 031	16·54	413·920

V Uhrách se také pěstování rýže pozvolna šíří. Prvé pokusy učinil stát r. 1880 v Pekle při Františkově prů-

plavu. Také někteří šlechtičtí velkostatkáři počali rýži pěstovati. V r. 1891 bylo v Uhrách rýžových polí 134 jit. Po ha. se klidí 34·75 q rýže, čistý výnos činí asi 82 zl.

V Uhrách bylo sklizeno průměrně ročně

	v l. 1870-79	1880-89	1890-94	1896
		v 1000 q		
brambor q . . .	15.582	36.209	37.460	50.676
cukrovky*) q . .	3.171	6.999	13.276	15.123
řepy ku krmení q.	5.289	19.820	29.458	37.970
jetele a j. pícnin q	6·494	13.523	19.946	23.924
lučního sena q .	131·60	21·090	25.220	26.000

V tomto období 1870-79 až 1896 vzrostla v Uhrách sklizeň brambor o 225 proc., cukrovky o 376, řepy ku krmení o 617, pícnin o 300, lučního sena o 200 proc.

V Chorvatsku a Slavonsku bylo sklizeno

	r. 1885	po ha hl. q	r. 1896	po ha hl. q
brambor hl. . .	1,400.000	39·15	2,626.000	39·16
cukrovky q . .	42.000	54·69	53.000	16·95
řepy ku krmení q	322.000	46·12	267 000	44·31
jetela a pod. q	749.000	32·47	1,774.000	7·90
sena lučního .	7,765.000	16 79	1,453·000	33·72

V roku 1899 bylo dle statistiky uherského ministerstva sklizeno v Uhrách brambor 36,054.107 q, cukrovky 16,175.945 q.

---

*) Cukrovky bylo v r. 1894 sklizeno

		průměrné po ha q
v Německu	125,826.000 q	290 q
ve Francii	76,677.000 q	283·3 q
v Rakousku . . .	67,255.180 q	234·6 q
v Belgii	10,596.000 q	328.7 q
v Nizozemsku . .	7.608.000 q	271·1 q
v Rumunsku . . .	1,573.000 q	155·2 q

Cukrovky bylo v Rakousku sklizeno r. 1897 49,205.868 q, r. 1898 47,185.563 [v Čechách 32,663.680, na Moravě 11,683.673, ve Slezsku 691.576 q].

Cukrovky bylo sklizeno r. 1898 v Uhrách po 73.981 ha (průměrně po ha 202·13 q) 14.953.820 q, v Chorvatsku a Slavonsku po 1262 ha 59.430 p.

Pěstování pícnin postupuje v Uhrách s vývojem chovu dobytka. V r. 1899 bylo sklizeno v Uhrách asi 18 mil. (r. 1898 14—15 mil.) q jetele, lucenky a pod.

Ministerstvo orby podporuje zvláště pěstování plodin a surovin průmyslových: tabáku, řepky, konopí a j.

Tabáku bylo v Uhrách sklizeno

	po h po ha q	průměrně	úhrnem q
v r. 1870	42 000	9·77	419 000
1880-98	46 000	10·64	604·000
1890 64	41.000	12 65	519·000
1898	34.098	13 85	472 179

V Chorvatsku a Slavonsku bylo tabáku sklizeno

r. 1894 po 24 ha 222 q
r. 1898 po 67 ha 1250 q.*)

V r. 1899 bylo tabáku v Uhrách sklizeno 434191 q.

Řepky bylo v Uhrách sklizeno

	po ha	průměrně po ha hl	dohromady hl
r. 1870	106 000	10·39	1103 000
v l. 1870—79	89.000	8·51	758 000
1880—89	91.000	9·26	847·000
1890—94	67.000	11·35	766 000

V r. 1898 bylo řepky sklizeno v Uhrách po 45479 ha, 355013 q a v Chorvatsku a Slavonsku po 7356 ha 48462 q.

V r. 1899 bylo sklizeno řepky v Uhrách 396308 q.

---

*] V r. 1898 bylo tabáku sklizeno v Rakousku 58151 q a to v Tyrolsku a ve Vorarlberku 5174 q, v Haliči 40143 a v Dalmacii 12834 q.

Konopí bylo v Uhrách sklizeno

				konopného semen	
	po ha	průměrně po ha q	dohromady q	průměrně po ha q	dohromady q
v r. 1870	59.000	6·36	319.000	7·60	319.000
r. 1870-79	61.000	6·36	385.000	3·98	241.000
» 1880-89	69.000	6·50	450.000	10·64	737·000
» 1890-94	68.000	6·97	477.000	11·98	820·000
v r. 1896	55·000	6·98	382.000	12·69	695·000

Konopí bylo v Uhrách v r. 1899 pěstováno na 140.000 až 145.000 jit. (1898 na 132.000—135.000 jit.); sklizeno bylo konopí asi 500.000 q a asi toliktéž konopného semena.*)

V Uhrách bylo sklizeno lnu

r. 1870	ročně	16·000 q
v l. 1870—79	»	35·000 »
» 1880—89	»	52·000 »
» 1890—94	»	59·000 »
r. 1898	»	67·759 »

V Chorvatsku a Slavonsku bylo lnu sklizeno r. 1894 30.886, r. 1898 46.832 q.

Lněného semene bylo sklizeno roku 1898 v Uhrách 63.429 q, v Chorvatsku a Slavonsku 12.890 q.**)

V r. 1899 bylo sklizeno v Uhrách 18155 q konopí a 399.744 lenu.

---

*) Rakousku bylo sklizeno

	konopí	konopného semene
r. 1897	184.494 q	46.680 q
r. 1898	169.157 »	46.744 »

**) V Rakousku bylo sklizeno

	lenu	lněného semena
r. 1897	400.047 q	183.993 q
r. 1898	402.937 »	203.542 »

Pěstování chmele jest v Uhrách teprv v počátcích a je zvláště hospodářskými spolky horlivě podporováno.

V r. 1885 byl chmel pěstován u 49 obcí na 150 ha. Průměrný výnos činil tehdáž po ha 7·5 q, hrubý výnos (při průměrné ceně chmele 130 zl.) 972 zl.

V r. 1899 bylo sklizeno v Uhrách průměrně po jit. 3·5 q chmele. —

Na počátku IXX. století byla ceněna v Uhrách sklizeň na 156 mil. zl.

Uherské ministerstvo orby cenilo sklizeň v Uhrách (nepočítaje Chorvatsko a Slavonsko)

r. 1886 na 717 mil. zl.
1896 » 852 » »
1891 » 1039 » »
1896 » 1049·5 » » *)

V Uhrách byla ceněna průměrně ročně sklizeň v l. 1886—90 na 707·58, v l. 1890—94 na 925·46 mil. zl., z toho připadalo na pšenici v prvém období 30·79, v druhém období 31·01 proc., na kukuřici v období prvém 14·03, v období druhém 14·64 proc. atd.

V roce 1898 byla ceněna sklizeň

	v Uhrách v 1000 zl.	v Chorvatsku a Slavonsku v 1000 zl.
pšenice	313 941	23,622
žita	78 399	5.402
směsky	6 877	4.242
špaldy	80	141
ječmene	76 227	3.863
ovsa	59.283	4 826
prosa	1.434	1.326
pohanky . . .	605	329
hrachu	798	298

*) V Rakousku byla ceněna žeň r. 1885 na 968·5, r. 1887 na 911·82 mil. zl.

	v Uhrách v 1000 zl.	v Chorvatsku a Slavonsku v 1000 zl.
bobů	9.113	6.217
čočky	676	78
kukuřice	134 094	23.064
melounů	3.255	223
tykví	8.451	3.368
brambor	50 585	7.680
cukrovky	12.617	118
řepy ku krmení	18 650	446
řepky	3.819	494
chmele	254	29
tabáku	8.204	12
konopného semene	2 962	71
konopí	9.436	3.978
lněného semene	582	108
lnu	2.109	2.148
máku	868	205
semene:		
vikvového	2 923	264
jetelového	6.374	564
lucenky	1.619	256
esparsety	237	33
moharu	265	3
pícnin:		
kukuřice ku krmení	6 887	769
viky	17·927	2128
jetele	13 932	3743
lucenky	13 127	1.152
sena	143 771	41.769
esparsety	842	17
moharu	1.798	98
zelí	10.084	2.312

Velkým pokladem Uher jsou h v o z d y.

Dříví bylo naděláno v

	lesích Uherských		Chorvatských a Slav.			Dohromady	
	m^3	po ha m^3	m^3	prům. po ha m^3		m^3	po ha m^3
r. 1884	23,625.356	3·08	4,690.462	3.05		2,831.818	3·08
r. 1894	23,355.804	3.09	4,713.244	3.08		28,069.048	3·09

Vláda se snaží při pilném šetření zásad racionálného hospodaření lesního výnos státních hvozdů zvýšovati. Dříví se neprodává více z ruky, alebrž ve veřejných dražbách; v bučinách se impregnují železniční pražce a j.

Ministr *Darányi* počal ve státních lesích prodávati menší paseky, tím zrušil dosavadní monopol nemnohých kapitalistických podnikatelů a zvýšil výnos těchto hvozdů od r. 1899 o 559.800 zl. ročně.

Ve státních hvozdech, zvláště na Tatrách zakládá vláda letní sídla a j.

Ministr *Darányi* předložil osnovu zákona o státní správě obecních a některých jiných lesův o zalesňování pustin a j., jimiž mají býti radikálně odstraněny při správě těchto lesů zahnízděné zlořády a jimiž má býti zavedeno zvláště racionálné hospodaření v pustošených lesích obecních.

Tímto zákonem bude zvláště náležitě opatřena dokonalá správa těchto lesů odbornými znalci.

V Uhrách, v Chorvatsku a Slavonsku jest 268 (v Chorvatsku a Slavonsku 38) velkých parních pil se 694 plechy, z nichž každá pořeže ročně průměrně 5000 m^3 klad a 1356 pil vodních.

H o n b a z v ě ř e byla v Uhrách upravena zákl. čl. VI. 1872 a za čl. XX. 1883. Samostatné honitby tvoří spojené pozemky 200 jit.*)

*) V l. 1885—94 bylo v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku průměrně ročně zastřeleno 349.796 kusů škodlivé zvěře v ceně 65.156 zl. a 869.717 zvěře užitečné v ceně 727.211 zl. a to 386.000 zajíců, 10931 srnců, 3116 divokých prasat, 2522 jelenů, 871 daňků, 126 kamzíků a j., pak 189.696 koroptví, 95·000 křepelek, 47.897 bažantů, 42685 divokých kachen, 21.609 sluk lesních, 19.410 divokých holubů, 19.410 kvíčal, 10,271 sluk bahenních, 5196 jeřábků, 408 tetřevů, 169 tetřívků atd.

VIII.

V Uhrách jsou veškeré poměry pěstování ovoce a zelinářství velice příznivé, avšak také tato důležitá odvětví zemědělství v zemích počínají teprve v posledních desítiletích rozkvétati.

V r. 1880 bylo v Uhrách 696.268 jit., v r. 1895 375.730 ha, v Chorvatsku a Slavonsku 55.204 ha, dohromady 430·934 ha zahrad.

Ku zvelebení sadařství opatřuje vláda rolníkům ovocné stromky a vrouby zdarma nebo za mírné ceny, zakládá vzorné sušky, dohlíží ku řádnému vyučování zahradnictví, sadařství a vinařství v odborných školách a j.

V krajinách phylloxerou zamořených podporuje vláda účinně obce i soukromníky při zakládání ovocných sadů místo zpustošených vinic.

Vláda rozdala zdarma

	ovocných stromků	ušlechtilých stromků
1892	167.980	18.925
1893	351.610	576.000
1894	665.450	114.300
1895	388.198	213.800
1896	1,381.095	401.720
1897	1,111.920	102.650

Odborný časopis »Sadař« vydáván jest v 10.000 výtiscích.

V r. 1870 byl zřízen zvláštní státní komisař pro ovocnictní, později ustanoveni kočovní učitelé ku praktickému poučování rolníků o dokonalém pěstování ovocného stromoví. V r. 1897 bylo při ministerstvu orby zřízeno zvláštní oddělení pro sadařství a zahradnictví. Zákonem čl. XII. 1894 bylo zavedeno povinné zřizování ovocných školek obecních. Každá obec musí míti ovocnou školku v nejmenší rozloze 400 čtvr. sáhů. Stát založil 15 velkých školek ovocných.

V Chorvatsku a Slavonsku se věnuje sadařství větší péče nežli v Uhrách. V r. 1895 bylo ovocných stromů v Uhrách 6,505.000, v Chorvatsku a Slavonsku 12,937.000, dohromady 77,987.000.

V Chorvatsku a Slavonsku bylo načesáno

	průměrně ročně v l. 1886—90	v r. 1893
jablek	47.906 q	61.063 q
hrušek	27.196 »	40.655 »
švestek	397.880 »	616.592 »
třešní a višní . .	13.105 »	14.602 »

Druhdy kvetoucí vinařství uherské utrpělo velikou pohromu phylloxerou a peronosporou.

Phyloxera se objevila v Uhrách v r. 1875; byly zamořeny vinice r. 1875—78 toliko při 2, r. 1897 při 2773 (v Chorvatsku a Slavonsku při 441) obcích.*)

V těchto krajích jsou nejdůležitější vinice, a proto nastal velký nedostatek dobrých uherských vín, jichž ceny také nepoměrně stouply.**)

Koncem r. 1897 bylo 75·8 proc. phyloxerou a peronosporou zamořených vinic opět obnoveno. V posledních letech bylo při tomto obnovování vinic vysazeno 49·3 mil. rév.

Největší překážkou úspěšného vyhlazování phyloxery jest lhostejná netečnost majitelů zamořených vinic.

Rozsáhlé a nákladné pokusy činila vláda vyhlazováním phyloxery sirouhlíkem.

Ministerstvo založilo v krajích viničních sklady sirouhlíku a nástrojů při používání této sloučeniny při vyhubování phylloxery potřebných, pečovalo o poučování rolnictva, o ochraně vinic, populárními spisy, přednáškami, vzornými praktickými pokusy a j.

*) V Rakousku bylo r. 1895 phylloxerou zamořeno u 430 vinic 70096 ha neb 29·7 proc. veškeré rozlohy viničné 234.650 ha.

**) V bačském komitátu byla v r. 1891 prodávána vína, jež stála r. 1890 4—8 zl., po 14—20 zl.

Při tomto podnikání bylo sirouhlíku spotřebováno:

v r. 1886	115·43 q	v r. 1892	3326·71 q
» » 1887	598 54 »	» » 1893	2619·97 »
» » 1888	611 07 »	» » 1894	2819·— »
» » 1889	1199·43 »	» » 1895	2916 58 »
» » 1890	2739 80 »	» » 1896	4819·57 »
» » 1891	3897·60 »	» » 1897	6157·14 »

Spustošené vinice byly vysazovány americkou révou. Prvé pokusy touto révou byly učiněny r. 1881.

V r. 1883 byla založena státní školka v Kečkemetu (200 jit.), z níž se ročně rozdává nebo za mírnou cenu prodává 1,078.000 rév.

Americké révy se pěstují asi ve 100 obecních a spolkových školkách a vydávají se zdarma k osazování spustošených vinic, při čemž vládou zřízení dozorcové pomáhají.

Ze státních školek bylo amerických rév vydáno:

r. 1890	8.901.710	r. 1894	4,340 000
» 1891	3.927 000	» 1895	3,802.000
» 1892	10.791 233	» 1896	4,225.000
» 1893	8,928 600	» 1897	4,642.000

V r. 1898—99 bylo vypěstováno ve státních školkách 6,059.000 amerických rév.

V l. 1884—98 bylo rozdáno k obnovování vinic rév:

domácích	3,798.200	v ceně	34.972 zl.
amerických	2,052 900	» «	22 943 »
dohromady	5,851.100	« »	57.915 »

V r. 1897 bylo v soukromých a obecních školkách vypěstováno 25 až 30 mil. rév amerických.

Nové vinice zakládány také v písčinách, kde se phyloxera neobjevuje. Takových vinic bylo založeno státem na pustě Delibabě asi 30.000 jit.

Když se počal lid z okolí jezera Blatenského do ciziny stěhovati, podnikl ministr orby s tamními statkáři jednání, aby obnovovali vinice a tak aby se lidu dostalo práce, by se nemusel z vlasti stěhovati.

Tak bylo v písčinách u tohoto jezera několik set jiter vinic založeno.

Před rokem 1880 bylo v Uhrách na písčinách 50.906 ha vinic, nově bylo takových vinic založeno v l. 1880 až 1889 11.108, r. 1890 5718, r. 1891 3691 ha.

Ku zvelebení vinařství byly zřizovány vzorné zkušebné stanice, učebné běhy, společenstva ku zvelebení sklepního hospodářství a j.

K obnovování vinic valně přispělo osvobozování uměle zavodňovaných a obnovených vinic od daně na 10 let atd.; zvláště pak opatření úvěru k těmto úkolům zákonem čl. V. r. 1896.

Po tomto zákoně učinilo ministerstvo orby ujednání s uherskou zemědělskou a důchodkovou bankou o opatření úvěru 25 mil. zl. ku zvelebení vinařství.

Banka tato povoluje vinařům půjčky na $4^3/_4$—$5^1/_4$ proc. a na 15leté umořování.

Ku zvelebování vinařství, zvláště pak k dozoru při obnovování vinic bylo zřízeno 40 státních dozorců. Ústřední správa tohoto podnikání složena jest na zemskou komisi.

Podnikání vlády k vyhlazení phylloxery a ko bnovení spustošených vinic vyžadovalo nákladů:

r. 1881	91.853 zl.	r. 1890	187.145 zl.
» 1882	150.094 »	» 1891	149.660 »
» 1883	80.716 »	» 1892	212.461 »
» 1884	80.205 »	» 1893	414.443 »
» 1885	110.990 »	» 1894	236.626 »
» 1886	95.886 »	» 1895	210.375 »
» 1887	85.807 »	» 1896	564.001 »
» 1888	85.976 »	» 1897	568.640 »
» 1889	96.586 »		

Vinic bylo v Uhrách zamořeno:

	ha	phylloxerou ha	peronosporou ha
r. 1892	248.831	57.984 = 23·3%	166 830 = 67·0%
» 1898	208.477	38.409 = 18·4 »	120 082 = 57·6 »

v Chorvatsku a Slavonsku:

» 1892	56.805	8.379 = 14·8 »	26.849 = 47·3 »
» 1898	39.746	11.287 = 28·4 »	12.288 = 30·9 »
» 1897	41.916	19.291 = 46 0 »	11.572 = 27·6 »

Zakládání družstev vinařů jest usnadňováno hmotnou podporou státu.

Nových vinic bylo v Uhrách založeno:

r.	1888	5.337 ha
»	1889	5.307 »
»	1890	5.612 »
»	1891	4.434 »
»	1892	6.718 »
»	1893	5.363 »
»	1894	7.601 »
»	1895	8.208 »
»	1896	8.920 »
dohrom.		57.500 »

Obnoveno bylo vinic:

	v Uhrách	v Chorvatsku a Slavonsku
r. 1892	23.334 ha	858 ha
» 1893	24.252 »	1.208 »
» 1894	29.104 »	2.241 »
» 1895	31.789 »	2.676 »
» 1896	36.053 »	4.234 »
» 1897	41.369 »	5.697 »

Vinic bylo:

	v Uhrách	v Chorvatsku a Slavonsku	dohromady
v l. 1861—72	357.745 ha	—— ha	—— ha
» » 1874	358.001 »	66.452 »	425.497 »
» » 1885	367.653 »	68.057 »	435.710 »
» » 1890	311.120 »	53.878 »	364.998 »
» » 1895	202.865 »	42.540 »	245.405 »
» » 1896	206.897 »	40.608 »	247.505 »*)

V r. 1898 bylo v Uhrách 395.000 jit. (105.000 až 110.000 jit. nově založených vinic). V r. 1899 bylo vinic obnoveno 10.000 až 15.000 jiter.

Vína bylo sklizeno v Uhrách:

průměrně ročně	po ha	dohromady
l. 1861—72	9.01 hl.	3,224.287 hl.
» 1875	17.85 »	6,260.258 »
» 1880	6.74 »	2,426.799 »

Vína bylo sklizeno v Uhrách:

průměrně ročně v	po ha	hl	prodáno hroznů	utrženo bylo zl.
l. 1881—85	367.360	4,563.000	28.000 q	42,396.000
» 1886—90	340.596	4,154.000	47.000 »	43,139.000
» 1895	202.865	1,929.000	87.000 »	31,845.000
» 1896	206.897	1,446.000	30.000 »	23,524.000
» 1897	205.468	1,131.000	47.000 »	21,408.000

*) Vinic bylo:

v Italii	r. 1893	3,435.000 ha
ve Francii	» 1893	1,821,155 »
ve Španělsku	» 1890	1,706.473 »
v Uhrách	» 1894	265.407 »
v Rakousku	» 1894	248.326 »
na Rusi	odhad.	185.300 »
v Portugalsku	» 1887	204.000 »
v Rumunsku	» 1892	138.742 »
v Německu	» 1893	132.577 »
v Turecku	odhad.	90.000 »
v Bulharsku	» 1890	84.131 »
v Řecku	» 1888	75.000 »
v Srbsku	» 1893	60.990 »
ve Švýcarsku	» 1893	30.000 »

v Chorvatsku a Slavonsku:

	po ha	hl	prodáno hroznů	utrženo zl.
r. 1885	68.057	1,197.000	— q	11,969.000
» 1895	42.540	262.000	1000 »	4,512.000
» 1896	40.608	126.000	1000 »	1,875.000
» 1897	41.916	177.000	4000 »	3,718.000

Průměrně bylo vína sklizeno v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku:

	po ha	hrubý výnos vinic po ha činil
r. 1885	15·19 hl	144 zl. 51 kr.
» 1890	10 35 »	136 » 01 »
» 1895	8·43 »	148 » 16 »
» 1896	6 35 »	102 » 60 »

V r. 1898 bylo vína sklizeno:

		v ceně zl.
v Uhrách	1,138.000 hl	22,998.000
v Chorvatsku a Slavonsku	167.000 hl	3,545.000

V r. 1899 sklizeno bylo vína v Uhrách asi 1·8 mil. hl.*)

Ku zdokonalení sklepního hospodaření byl založen r. 1883 v Budapešti král. vzorný sklep vinný. Při tomto

*) Vína bylo sklizeno

ve Francii	r. 1894	39,059.809 hl.
v Italii	» 1893	32,164.000 »
ve Španělsku	» 1890	29,875.000 »
v Portugalsku	» 1887	4,280.000 »
v Rakousku	» 1894	3,774.000 »
v Bulharsku	» 1890	2,991.184 »
v Německu	» 1894	2,824.000 »
v Turecku	odhad.	2,600.000 »
na Rusi	»	2,458.000 »
v Řecku	» 1888	1,760.000 »
ve Švýcarsku	» 1893	1,650.000 »
v Uhrách	» 1894	1,607.000 »
v Rumunsku	» 1893	1,256.000 »
v Srbsku	» 1893	420.000 »

sklepě bylo v r. 1891 založeno zvláštní oddělení k ušlechťování a pozorování vín z amerických rév na nových vinicích na písčinách sklizených.

IX.

Chovu dobytka jsou poměry v Uhrách velice příznivé.

Ještě při posledním upravování pozemkové daně bylo v Uhrách 4,313.514 jit. stálých pastvin a j.

Chov koní již v XVIII. století v uherských zemích kvetl. Císař Josef II. založil r. 1785 státní štít v Mezöhegyesi, dal přivážeti do Uher čistokrevné hřebce z ciziny, vypisoval odměny na dokonalý chov koní, založil v Pešti učeliště pro lékaře koní, podporoval vydávání odborných spisů a j.

Po návrzích hr. Štěpána Széchenyi-a a bar. Wesselényi-a byly zahájeny jízdy koní o závod v Břetislavi r. 1826 a v Pešti r. 1827.

Hr. Széchenyi založil spolek pro závodní jízdy koní a spolek pro zušlechtění chovu koní v Uhrách.

Největšího vlivu na zvelebení chovu koní v Uhrách měl stát.

Ve státních štítech v Kisbéru, Kincsemu, Babolně, Mezöhegyesi a Fogarasi bylo r. 1869 893, r. 1898 3775 koní.*)

V r. 1898 bylo v Uhrách 974 připouštěcích stanic, při nichž bylo 2841 hřebců, v Chorvatsku a Slavonsku bylo 128 stanic a při nich 277 hřebců.

Připouštění klysen se usnadňuje rozmnožením stanic ku připouštění, jakož i snížením poplatků za připouštění.

V připouštěcích stanicích bylo připuštěno:

	hřebců	ku klysnám
r. 1870	1.413	40.755
» 1880	1.572	59.236

	hřebců	ku klisnám
r. 1885	2.073	94.696
» 1890	2.240	105.662
» 1895	2.811	109.365
» 1896	2.855	124.161
» 1897	2.988	122.538
» 1898	3.050	128.138
» 1899	3.097	141.138

Státní náklady na štíty, připouštěcí stanice a j. činily:

	vydání	příjmy	čistá vydání
r. 1869	646.000 zl.	——.— zl.	646.000 zl.
» 1870	2,323.000 »	2,121.000 »	202.000 »
» 1880	2,693.000 »	1,809.000 »	884.000 »
» 1890	4,196.000 »	2,796.000 »	1,400.000 »
» 1894	5,355.000 »	3,887.000 »	1,471.000 »

Chov koní v Uhrách se zvelebuje také udílením premií, jež byly poprvé rozdělovány r. 1857, kdy bylo rolníkům v tomto chovu vynikajícím rozdáno 1179 dukátů a 275 stříbrných medailií.

V r. 1899 použil ministr Daránvi na zvelebení chovu koní na menších statcích rolnických z fondu na dostihy 168.000 zl.

K chovu koní dohlíží při ministerstvu orby zřízená komise, na venkově komise komitátní.

Koní bylo v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku:

		průměrně na 1 km²	na 1000 obyv.
r. 1857	2,095.055	6·50	152
» 1870	2,158.819	6·69	140
» 1883	2,081.958	6·46	130
» 1895	2,282.028	7·08	125
s vojenskými koňmi	2,308.457	7·16	127

V Rakousku bylo koní r. 1880 1,463.282, r. 1890 1,548.197, průměrně na 1 km² 5·6, na 1000 obyv. 65 koni.*)

Při chovu hovězího dobytka v Uhrách se hlavně hledí k různým poměrům krajovým.

Pomocí ministerstva orby vede zemská společnost zemědělská knihu plemen. Koncem r. 1891 bylo v Uhrách 116 vzorných chovů dobytka hovězího se 6616 kusy.

Vláda opatřuje plemeníky ku zušlechtění plemen. Ministr orby zřizuje družstva komitátní ku zvelebování chovu dobytka, dal vypracovati a v celé zemi rozšířiti vzorné stanovy takových společenstev a j.

V l. 1880—1896 bylo státem do Uher přiveženo 8000 kusů cizího, po výtce švýcarského plemenného dobytka. V r. 1899 koupila vláda 500 čistokrevných pinzgavských a 1328 dáno přechovaných plemeníků ku podělení rolnictva.

Na státních statcích se drží 1500 čistokrevných krav, odchovaná telata se rozdávají obcím.

---

*) Koní bylo:

			Průměrně na 1 km²	Průměrně na 1000 obyv.
na Rusi	r. 1888	19,663.336	3·9	190
v Sev. Americe	» 1894	15,893.318	1·7	252
v Německu	» 1892	3,836.256	7·0	77
ve Francii	» 1894	2,807.042	5·2	73
ve V. Britanii	» 1894	2,082.552	6·6	53
v Italii	» 1890	720.000	2·4	23
v Rumunsku	» 1890	594.962	4·5	117
ve Švédsku	» 1893	495.443	1·0	101
v Dánsku	» 1893	410.639	12·9	228
v Belgii	» 1880	248.756	8·4	45
v Nizozemsku	» 1893	164.500	4·9	34
v Norsku	» 1890	150.898	0·4	75
ve Švýcarsku	» 1886	98.622	2·3	33

V r. 1895 bylo koní:

		Průměrně na 1000 obyv.
v Německu	3,836.000	77
ve Francii	2,807.000	73

Zvelebení chovu hovězího dobytka vláda také přímo hmotně podporuje vydávajíc k účelům těmto ročně asi 1 mil. zl.

Zákonem čl. XLVII. 1895 byl založen zemský fond 500.000 zl. ku zvelebení chovu hovězího dobytka, z něhož se povolují půjčky na čistokrevný dobytek a j. Úroků tohoto fondu se používá ku podporování společenstev ku zvelebení chovu hovězího dobytka zakládaných a k udílení odměn v tomto chovu vynikajícím rolníkům.

K chovu dobytka dohlíží zemský inspektorát a 18 obvodních inspektorů.

Pravidelně se konají přehlídky dobytka, při nichž se udělují rolníkům odměny a vyznamenání.

Ku zvelebení chovu hovězího dobytka velice přispělo racionálné mlékaření, výhodné zpeněžování másla, sýra a j.

Prvé pokusy ku zvelebení mlékařství v Uhrách byly činěny již v letech sedmdesátých, kdy tlakem americké konkurence také v Uhrách ceny obilí počaly rychle klesati.

Prvé společenstvo mlékařské bylo založeno r. 1882.

V r. 1884 bylo založeno v Budapešti ústřední společenstvo mlékařské, jež nyní prodává přes 30.000 litrů mléka denně.

Budapeštský mlékařský spolek rolníkův (založ. r. 1888) prodává 10.000 lit. mléka denně, v r. 1894 prodal 2,885.583 lit. mléka, průměrně po 7·04 kr.

Také na venkově přibývá mlékařských společenstev a mlékáren, jimiž netoliko výroba másla, ale také sýrařství valně bylo zvelebeno.

Ministr orby hr. Széchenyi zřídil zemský inspektorát mlékařský, jenž organisuje mlékařská společenstva, podporuje vývoj racionálného mlékařství, pečuje o usnadňování tržby máslem, sýrem a j., vydává odborné spisy poučné, vede časopis »Mlékařství« a j.

Mlékařská družstva v Uhrách čítala členů:

		s podíly	odvedli mléka lit.	výroba másla kg.	příjem zl.
r. 1897	2.767	5.937	4,790.132	191 254	268.641
» 1898	10.402	19.701	10,531.407	429.838	576.728
» 1899	15.357	26.917	22,147.144	878.174	1,163.601

Mlékařská družstva se dobře vyplácí.*)

Hovězího dobytka bylo v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku:

r. 1857	5,646.954	1.750 kusů	410 kusů
» 1870	5,279.193	1.630 »	382 »
» 1880	5,311.378	1.640 »	337 »
» 1895	6,738 365	2.084 »	369 »

V Rakousku bylo hovězího dobytka r. 1880 8.584.077, r. 1890 8,643.936 kusů, průměrně na 100 km² 3.060, na 1000 obyv. 362 kusů.)**

---

*) Při rokování o státním rozpočtu na r. 1896 ministr orby Darányi na říšském sněmě konstatoval, že jest v Uhrách 24 mlékařských družstev, z nichž mají některá ročně i 17.000 zl. čistého zisku a že se konají přípravy ku založení 15 nových družstev mlékařských.

Budapeštské společenstvo ústřední mlékárny, jež čítá 317 podílníků, prodalo v r. 1895 9,197.291 lit. mléka, lit. po 9·06 kr.

Budapeštské mlékařské společenstvo rolníků prodalo v r. 1895 2·88 mil. litrů mléka za 240.217 zl.

Správní vydání činila 37.529 zl., čistý příjem 202.688 zl.

**) Hovězího dobytka bylo:

		kusů	průměrně na 1 km²	1000 obyv.
v Sev. Americe	r. 1894	50,868.845	5·5	807
na Rusi	» 1888	24,609.264	4·8	251
v Německu	» 1892	17,555.694	32·4	355
ve Francii	» 1894	12,879.240	24·0	336
ve Vel. Britanii	» 1894	10,739.307	34·1	274
v Italii	» 1890	5,000.000	17·4	161
v Rumunsku	» 1890	2,520.380	19·2	500
ve Švédsku	» 1893	2,473.981	5·5	508
v Dánsku	» 1893	1,696.190	44·2	780

Chov prasat jest v Uhrách od věků zvláštní důležitosti. Bagoun jest světoznámou specialitou Uher. K zušlechtění chovu prasat rozdává vláda plemenné kančíky rolníkům (r. 1897 743, r. 1898 1400, r. 1899 1148) a j.

Prasat bylo v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku:

		průměrně na 1 km²	1000 obyv.
r. 1857	4,565.357	14·1	331
» 1870	4,443.279	13·7	288
» 1895	7,330.101	22·7	404*)

v Nizozemsku	» 1893	1,485.800	45·0	309
v Belgii	» 1880	1,382.815	46·9	250
ve Švýcarsku	» 1886	1,212.538	29·3	415
v Norsku	» 1890	1,006.499	3·1	506

V r. 1895 bylo hovězího dobytka:

		průměrně na 1000 obyv.
v Německu	17,555.000	355
ve Francii	12,879.000	336

*) Prasat bylo:

			průměrně na 1 km²	1000 obyv.
na Rusi	r. 1888	9,242.997	1·8	94
v Sev. Americe	» 1894	43,892.708	4·7	665
v Německu	» 1892	12,174.288	22·5	246
ve Francii	» 1894	6,038.372	11·2	157
ve V. Britanii	» 1894	3,779.336	12·0	96
v Rakousku	» 1891	3,549.900	12·5	149
v Italii	» 1890	1,800.000	6·2	58
v Rumunsku	» 1893	926.120	7·0	183
v Dánsku	» 1893	829·131	21·6	384
ve Švédsku	» 1893	717.339	1·5	148
v Belgii	» 1880	646.375	21·6	117
v Nizozemsku	» 1893	571.000	17·3	119
ve Švýcarsku	» 1886	394.917	9·5	135
v Norsku	» 1890	121.057	0·3	60

V Rakousku bylo prasat r. 1880 2,721.541, r. 1890 3,549.700, průměrně na 1 km² 12·5, na 1000 obyv. 149.

V r. 1895 bylo prasat:

		průměrně na 1000 obyv.
v Německu	12,174.000	246 kusů
ve Francii	6,038.000	240 »

Chov ovcí v Uhrách stále klesá, protože příhodných pastvin ubývá, a protože zámořskou, zvláště australskou konkurencí byly ceny vlny na takovou míru sníženy, že se chov ovcí v Evropě vůbec přestal vypláceti.

Druhdy bývala uherská vlna nejhledanější, uherští šlechticové vyhledávali svou chloubu ve zušlechtěných stádech a v počtu na svých statcích chovaných ovcí.

Ovcí bylo v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku:

	kusů	průměrně na 1 km²	průměrně na 1000 obyv.
r. 1857	11,281.805	35·0	819
» 1870	15,076.997	46·7	971
» 1880	9,838.183	30·5	625
» 1895	8,122.681	25·2	448*)

V Rakousku bylo ovcí r. 1880 3,841.340, r. 1890 3,186.787.

V Uhrách také koz ubývá, jich počet klesl v l. 1870 až 1880 z 572.951 na 270.192. V r. 1895 bylo v Uhrách 286.392, v Chorvatsku a Slavonsku 22.418 koz. — V Rakousku bylo koz r. 1880 1,006.675, r. 1890 1,035.832.

*) Ovcí bylo:

ve Francii . .	r. 1862	29,529.000	r. 1894	20,721.000
ve V. Britanii .	r. 1867	34,115.000	r. 1894	29,266.000
v Německu . .	r. 1873	24,999.000	r. 1892	13,589.000
ve Švédsku . .	r. 1860	1,644.000	r. 1893	1,323.000
v Nizozemsku .	r. 1860	865.000	r. 1892	688.000
v Dánsku . .	r. 1866	1,875.000	r. 1993	1,246.000
ve Švýcarsku .	r. 1866	405.000	r. 1886	341.000
v Italii . . .	r. 1869	6,667.000	r. 1890	6,980.000
na Rusi . . .	r. 1870	45,296.000	r. 1888	44,465.000
ve Spoj. Obcích	r. 1860	22,471.000	r. 1894	42,294.000
v Australii . .	r. 1874	61,591.000	r. 1893	95,288.000

V r. 1895 bylo ovcí:

		průměrně na 1000 obyv.
v Německu	13,589.000	274
ve Francii	20,271.000	540

V zemích koruny uherské bylo sčítáno:*)

	r. 1884	průměrně na 100 km²	průměrně na 1000 obyv.	r. 1895	průměrně na 100 km²	průměrně na 1000 obyv.
koní . .	1,997.355	620	122·8	2,308.457	714	126·7
mezků a oslů	25.550	8	1·6	25.766	8	1·4
hovězího dobytka	5,592.873	1.729	343 8	6,738.366	2·084	369·7
ovcí . .	11,180.841	3.469	687·2	8,122.682	2.512	445·7
prasat .	5,554 130	1.723	341·4	7,330 343	2.267	402·2
koz . .	367.073	114	22·6	308.810	96	16·9

V r. 1895 bylo v Rakousku

		průměrně na 1000 obyv.
koní . . .	1,548 000	65 kusů
hověz. dobytka	8,648.000	362 »
ovcí	3,188 000	133 »
prasat . . .	3,549.000	96 »

V Uhrách v l. 1870—95 přibylo koní 5 proc., hovězího dobytka 27 proc., prasat 65 proc., ovcí ubylo 48 proc.

V Uhrách nabývá také chov drobného zvířectva netoliko pro zemědělství, ale také pro mezinárodní tržbu stále větší důležitosti.

V r. 1884 bylo v Uhrách (nepočítaje Chorvatsko a Slavonsko) drůbeže 32,914.000 (kůr 21,681.000 = 66 proc.), r. 1895 29354.000, v Chorvatsku a Slavonsku 3,411.000.

V r. 1895 bylo v zemích uherských 32767.085 (průměrně na 100 km² 10135, na 1000 obyv. 1797·9) kusů drůbeže.

Chov drůbeže podporuje vláda hlavně opatřováním plemenných zvířat, zakládáním vzorných kurníků, pořádáním odborných přednášek a j. V r. 1899 rozdala vláda rolníkům 2924 zušlechtěných kohoutů.

Po nařízení ministerstva orby musí být při všech zemědělských školách zvláštní péče věnována vzornému chovu drůbeže.

Ministr orby také nařídil, aby byly konány při zvěrolékařské akademii v Budapešti důkladné studie o nákažlivých nemocech drůbeže a aby při ústavu tomto byla zřízena klinika pro drůbež.

Ministr orby učinil pro drůbežnictví důležité opatření, příkazem, aby mlékařská společenstva opatřovala také prodej vajec svými členy (sedláky) odváděných. Vládou vyslaní odborníci poučují mlékařská společenstva o ukládání a balení vajec k vývozu a j.

Prvé pokusy pěstováním bourců učinil v Uhrách Vlach Jan Petr Passardi okolo r. 1680, potom r. 1730 generál hr. Mercy, guberner Vojenské Hranice. Také císař Josef II. se snažil pěstování bourců v Uhrách rozšířiti.

V r. 1837 bylo v Uhrách 1,338.643 moruší, sebráno bylo 261.535 lib. kokonů za 105.860 zl. Ve Vojenské Hranici bylo sebráno r. 1838 224.633 lib. kokonů za 125.000 zlatých.

Také v hedbávnictví nastal osamostatněním Uher velký obrat.

V r. 1870 založený zemský inspektorát hedbávnický byl v r. 1880 zřízen jako samostatný úřad ku zvelebování hedbávnictví. Úřad tento spravuje 60 okresních a přes 2000 (r. 1890 1649) obecních školek morušových, z nichž bylo r. 1891 asi 450·000 morušových sazenic. V r. 1891 bylo rozdáno 15000 moruší ku vysazování sadů, asi 700.000 sazenic morušových školkám; asi 2500 lit. morušového semene a asi 300 lit. ovocných jader. Místní dozor k školkám morušovým a ku chovu bourců vykonávají dozorcové místní, jichž jest 115. Státní ústav hedbávnický (založen po zák. čl. XXV. 1885) rozdává zkoušené, zdravé vajíčko bourců a j.

Vláda podporuje zakládání morušových sadů a pěstování bourců také subvencemi, zřizuje přádelny na hedvábí, vydává populární spisky o hedvábnictví a j.

V Szégzárdu jest zkušební stanice ku prozkoumávání vajíček bourců, v níž bylo v 10 letech prohlédnuto 3,008.876 gr. vajíček a 12,739.397 párků bourcův.

Přádelny na hedvábí jsou v Pančově a v Novém Sadě. Zpředené hedvábí se vyváží nejvíce do Francie.

V r. 1899 byla v Uhrách postavena čtvrtá přádelna na hedvábí v Rabu. Té doby se spřádá v uherských přádelnách asi 60.000 kgr. hedvábí a dělníkům se vyplácí asi 500.000 zl. mzdy.

Státní zálohy na zakupování kokonů, na jich spřádání atd. se uhražují výtěžkem za prodané kokony a surové hedvábí.

V l. 1880—1898 bylo rozdáno ústavem pro hedvábnictví 31.521$^{3}/_{12}$ lit. semena morušového, 15,772.618 morušových 2—3letých sazenic a 364.243 morušových stromků.

V l. 1880—98 bylo v Uhrách vysazeno z obecních školek 1,749.644, vůbec 2,113.892 moruší.

Pěstovatelům bourců bylo povoleno státních záloh:

r. 1880	14.655	zl.	4 kr.
» 1885	292.301	»	88 »
» 1890	1,148,730	»	43 »
» 1895	2,318.820	»	$47^{1}/_{2}$
» 1896	1,584.771	»	$39^{1}/_{2}$
» 1897	1,865.991	»	$43^{1}/_{2}$

Kr. komisařství pro hedbávnictví po dobu svého trvání vydalo rolnictvu a dělníkům při hedbávnictví zaměstnávanému 21,611.450 zl.

Ku rozšíření chovu bourců v Uhrách valně přispělo stoupání cen zámotek. V r. 1896 stál kgr. 6·19 lir, v r. 1899 10·60 lir.

Zámotek bylo v Uhrách sebráno r. 1898 1,272.331 kgr., 1899 1,244.728 kgr.

Na podporu hedvábnictví bylo státem vydáno v l. 1880—92 8,355.240 zl. 50½ kr., příjem činil 7,368.957 z.. 19 kr., schodek 986.283 zl. Schodek tento byl uhražen hotovostí, zásobami a nemovitostmi až na 33.738 zl. 55 kr.

Hedvábnictvím se zabývalo v Uhrách, Chorvatsku a Slavonsku:

	v obcích	rodin	sebráno bylo zámotek kgr.		pěstovatelům hedvábníka bylo vyplaceno
r. 1880	71	1.058	10.131.71	zl.	20.025·58
1885	751	13.859	176.337·54	»	323.169·76
1890	1.942	66.525	1,043.096·60	»	1,448.720·01
1895	2.620	94.865	1,499.845·85	»	1,967.524.22
1896	2.566	102.243	1,627.735·65	»	2,184.371.93
1897	2.733	108.750	1,334.138·65	»	1,656.371·93
1898	2.461	86.467	1,272.331·66	»	1,545.977·61

Surového hedvábí bylo vyrobeno v Uhrách r. 1890 90.794, r. 1894 98.053 kgr.*)

V r. 1900 zabývalo se v Uhrách hedbávnictvím při 2430 obcích 87825 rolníkův; sebráno bylo kokonů

*) Surového hedvábí bylo vyrobeno

		1890	1894
ve	Francii	kgr. 650.000	896.000
	Italii	» 3,443.000	3,449.009
	Španělsku	» 83.000	90.000
	Rakousku	» 180.206	167.947
	Uhrách	» 90.794	98.053
	Turecku a Řecku	» 781.000	1,069.000
na	Kavkazu	» 200.000	175.000
v	Číně	» 3,676.000	3,787.000
	Kantoně	» 1,243·000	1,354.000
	Japanu	» 1,081.000	3,084.000
	Indii	» 224·000	199.000
		12,589.000	14,369.000

K výrobě kgr. surového hedvábí jest potřebí 13·5 kgr. kokonů, bylo tedy r. 1894 sebráno na celé zemi 193,981.500 kgr. kokonů.

1354.118 kgr. (r. 1899 1244728 kgr.), za ně pak bylo vypláceno 1,848.633 zl. V posledních 20 letech v Uhrách sebrané kokony se cení na 18 mil. zl., kdyby byly v Uhrách spřádány, bylo by z nich napředeno za 25·8 mil. zl. surového hedváví. Tento výdělek — 7·5 mil. zl. Uhrám z velké části ušel vývozem kokonů do ciziny. — V r. 1899 bylo v Uhrách napředeno asi 60.000 kgr. hedváví. Vláda pečuje o rozšíření spřádání kokonů. Novou přádelnu zakládá v Komárně.

V Uhrách bylo:

	úlů včel	sebráno medu	zl.	vyrobeno vosku q	zl.
r. 1889	342.997	17·484 q	za 524·520	897	za 89.700
» 1895	581.425	27.940 »	» 838.200	2627	» 262·700
» 1898	653.660	37.431 »	» 1122.927	2249	» 224.900

V Chorvatsku a Slavonsku bylo v r. 1895 88.623 úlů včel.

V Rakousku bylo r. 1890 920.640 úlů včel.

Ministerstvo orby založilo v Jedlové u Budapešti vzorný včelín, jenž jest spolu praktickou školou včelařů. —

Řeky a jezera v Uhrách slynou hojností vzácných ryb. Na zvelebení rybářství povoluje se od r. 1868 vydatná subvence státní. V r. 1885 byl zřízen státní dozor k rybařství. Zákonem čl. XIX. r. 1888 bylo zamezeno loupežívé lovení ryb v řekách a j. a usnadněno zřizování rybářských společenstev, jichž bylo v r. 1897 v Uhrách 32. Společenstva tato měla r. 1899 právo ku pěstování a lovení ryb na rozloze 246.749 jit.

Ministerstvo orby rozdalo r. 1895 1 mil. jiker pstruhů, 12 mil. jiker candátů, r. 1898 1 mil. jiker pstruhů a 25 mil. jiker candátů. V r. 1899 bylo v uherských vodách nasazeno 80 mil. jiker.

Závodů k umělému pěstování pstruhů bylo r. 1897 53., racionálné rybaření rybničné bylo na 22 místech v rozloze 1500 ha.

Přičiněním zemského inspektorátu byly založeny rybářské společnosti ku zvelebení rybářství v Dunaji, Tise a j., jichž činnost se rozšířila v r. 1899 o 12.307 jit. vod. Soukromě se provozuje rybářství ve 34 rybnících v rozloze 3344 jit.

Při vývoji domácího rybářství přívoz ryb do Uher z Čech, z Rusi a j. stále klesá.

V zemích uherských bylo r. 1884 2918, r. 1890 3136 rybářů, mezi nimi 1823 (r. 1884 929) samostatných

Nyní jest při rybářství:

	rybářů	z nich samostatných
v Uhrách	2224	398
v Rjece	72	43
v Chorvatsku a Slavon.	872	383

V této statistice jsou také rybáři námořní.

X.

Chov dobytka v Uhrách vzal velké škody nakažlivými nemocemi.

Různými nákazami padlo v Uhrách dobytka v l. 1849 až 1866 417.000, v l. 1866—1881 33.237, v l. 1886 až 1897 průměrně ročně 1168 kusů, celkem 4644 kusů dobytka hovězího, 44.580 ovcí a 141.736 prasat. Prasat padlo v letech 1895—1897 1,408.840; r. 1895 337.000, r. 1896 639.865, r. 1897 360.838.

Nákazou padlý dobytek*) se cenní ročně na 2,404.777 zl.

---

*) V r. 1891 padlo v Uhrách:

	koní	hověz. dobytka	ovcí	prasat
nákazou	1.018	3.688	7.347	17.754
jinými nemocemi . .	4.578	6.089	30.414	17.993
	5.596	9.777	37.761	35.747
škoda tím způsobená	542.104 zl.	719.716 zl.	262.623 zl.	592.425 zl.

Nákaza dobytka šířila se v Uhrách také netečností rolnictva; nešetřením a neprováděním ve příčině utlumování nakažlivých nemocí dobytka vydaných nařízení.

V Uhrách stává sice povinnost ku ohlašování nakaženého dobytka, avšak příkazu tohoto se valně proto nešetřilo, že se rolnictvo obávalo ztrát poražením nakaženého dobytka, za nějž, zvláště při nákaze plicní — náhrady nedostávalo.

Uherská vláda postřehla, že tato netečnost rolnictva nebude dříve zlomena, dokud nebude dávána za poražený nakažený dobytek přiměřená náhrada státem.

V r. 1892 bylo v Uhrách nákazou dobytka zamořeno 13 komitátů a ku nahražování škod poražením dobytka při plicní nákaze poraženého bylo povoleno 50.000 zl.

Zákonem čl. II. r. 1893 bylo ustanoveno, že se má dostati majiteli při nákaze poraženého dobytka náhrady do devíti desetin jeho vyšetřené ceny.

Proti zavlečení nákazy ze zemí sousedních bylo učiněno opatření zákonem čl. XXVI. r. 1880. Zvěrolékařská akademie byla r. 1899 zřízena jako vysoká škola.

V Uhrách se valně od r. 1889 rozšířilo také očkování dobytka proti nakažlivým nemocem.

Očkování dobytka proti sněti slezinné bylo v Uhrách upraveno ministerským nařízením ze dne 20. května 1889 č. 64.459 a min. nař. ze dne 28. ledna 1890 č. 69.410.; očkování prasat proti července výnos. minist. ze dne 19. června 1891.

K vyzvání ministerstva orby přesídlila laboratoř Pasteur-Chamberlandová k očkování dobytka ve Vídni zřízená do Budapešti, stojí pod dozorem vládním a dostává podporu

---

Dobromady padlo 88.881 kusů dobytka v ceně 2,116.898 zl.

Vzteklinou onemocnělo v r. 1891 1286 psů, 22 koní, 59 kusů hovězího dobytka, 9 ovcí, 34 prasat; vzteklými psy bylo pokousáno 362 osob.

Ozbřívkou padlo 610 koní v ceně 57.600 zl.

státní pod tou podmínkou, že uherským rolníkům lymfu prodává o 20 proc. levněji.

Ústav tento byl v Budapešti 1. dubna 1890 otevřen.

V této laboratoři bylo v l. 1886—1891 očkováno: 775.364 telat, 659.361 ovcí, 92.615 k. hovězího dobytka. 5960 koní, dohromady 1,533.300 kusů dobytka.

Domácích zvířat bylo v Uhrách vůbec očkováno r. 1886 4506, r. 1890 463.823, r. 1891 666.055, r. 1892 806,932, r. 1893 907.633, r. 1894 1,020.832, r. 1895 1,001.276.

Nákazou dobytka utrpěl také vývoz dobytka z Uher.

Pomoc vyhledávala vláda především zdokonalením skotoléčitelství.

Nová organisace skotoléčitelství byla založena zákonem čl. VII. r. 1888. V r. 1891 bylo státní zvěrolékařství nově organisováno a při tom byli stále zřízeni 2 inspektoři, 2 vrchní zvěrolékaři, 25 zvěrolékařů I. třídy, 25 zvěrolékařů II. a 22 zvěrolékařů III. třídy.

Koncem roku 1891 bylo na venkově zvěrolékařů 80 státních, 134 komitátních, 146 městských, 94 obecních, 20 krajských a 230 soukromých, dohromady 704.

Nyní jest v Uhrách systemisováno 719 zvěrolékařů a sice 102 státních, 239 municipalních, 198 obecních a 182 okresních. V r. 1899 bylo obsazeno pouze 645 těchto míst a to hlavně proto, že právní poměry zvěrolékařů v Uhrách dosud přiměřeně nejsou upraveny.

K ohledání dobytka na stanicích dráh a v přístavech jest zřízeno 409 komisí a 42 znalců v pohraničních stanicích ku prohlížení dobytka do Uher přiváženého. Podél hranic rumunských, srbských a j., jakož i uvnitř Uher jsou quarantény pro dobytek.

Celá země jest rozdělena ve 3 veterinářské obvody dozorčí, v nichž dohlíží ku plnění předpisů veterinářská policie 63 dozorců. Kromě toho jsou státní zvěrolékařské

ústavy ve Steinbruchu, v Budapešti a v Rabu a 13 pomezních úřadů veterinářských ve hlavních stanicích, jimž se dobytek do Uher přiváží.

Státní náklady na veterinářství činily:

		příjmy	čistá vydání
r. 1869	96.218 zl.	— zl.	96.218 zl.
» 1880	294.863 »	25.929 »	268.934 »
» 1890	198.602 »	35.586 »	163.016 »
» 1897	507.322 »	59.180 »	448.142 »

V sestátňování veterinářství postupuje. V Uhrách má býti zřízeno 850 státních zvěrolékařů, z nichž 750 bude přiděleno správním úřadům prvé stolice.

K uhražení nákladů na zvěrolékaře bude použito poplatků za prohlídku dobytka po drahách dopravavoného (130.000 zl.) a zvýšeného poplatku za vystavování průvodních osvědčení (480.000 zl.)

Zdokonalování veterinářství v Uhrách valně přispívá k utlumování nákaz dobytka.

Nakažlivými nemocemi dobytka bylo v Uhrách 15. března 1899 zamořeno 111, 15. března 1900 69 obcí; kromě tohoto bylo zamořeno nákazou prasat v r. 1899 434, v r. 1900 310 obcí.

Zdravotní stav dobytka v Uhrách byl tak zveleben, že již přestalo ztěžování vývozu domácích zvířat z Uher zvláště do Německa z příčin veterinárních.

XI.

S vývojem zemědělství a hornictví v Uhrách také průmysl rozkvétá.*) Osamostatněním Uher nastala také ve výrobě průmyslové v zemích uherských nová doba.**)

---

*) O hornictví a průmyslu uherském pojednáme zvláště. Viz: Uhry a Rakousko str. 86 atd. str. 108 atd.

**) V jediném roce 1866 byly založeny v Budapešti 8 velké akciové mlýny a v Cegledu zřízena velká akciová společnost

Čilý ruch průmyslový byl sice finančními a podnikatelskými krisemi, jimiž byly v letech sedmdesátých také Uhry postiženy, opětně přerušen, avšak po výtce horlivou pomocí vlády opět vzkřísen.

Počet živnostníků v Uhrách vzrostl v l. 1857—1890 ze 409.000 na 913.000.

V Uhrách bylo na počátku XIX. století asi 200 větších závodů průmyslových, nyní jest v zemích uherských přes 6000 továren.

Nových průmyslových závodů bylo založeno v Uhrách:

r. 1893	52	nákladem	17,931.800 zl.
» 1894	47	»	17,066.000 »
» 1895	67	»	28,879.000 »
» 1896	31	»	12,025.904 »
» 1897	31	»	8,356.900 »
» 1898	42	»	15,218.980 »
» 1899	38	»	17,458.120 »
dohrom.	308		116,936.704 zl.

Na podporování vývoje průmyslu vydala vláda v l. 1889—1899 3,667.319 zl. (nejméně r. 1899 55.570 zl. nejvíce r. 1896 516.899 zl.)

V průmyslu uherském nabylo největší důležitosti mlynářství, lihovarství a j. odvětví zemědělského průmyslu.

Prvý strojový mlýn v Uhrách postavil hr. Lud. Károlyi v r. 1835, současně byl založeň prvý paromlýn v Šoproni. Nejstarší válcový mlýn byl k podnětu hr. Štěpána Széchenyia postaven v Budapešti.

---

průmyslová. V r. 1867 zřízen byl prvý uherský akciový pivovar a nový paromlýn Luisonův. V r. 1868 byly založeny 3velké továrny na stroje, továrna na nábytek, přádelna na vlnu, 4 kněhtiskárny, pešťská továrna na spodium, velký lihovar Gschwindtův, železárny a uhelny Salgotarjánské, pešťské cihelny, 2 nové paromlýny v Pešti.

V r. 1869 bylo založeno v Uhrách 11 velkozávodů průmyslových.

V Uhrách bylo založeno velkých parních mlýnů:

v r. 1836—40	1	v r. 1871—80	97
1841—50	6	1881—85	90
1851—60	19	1886—90	73
1861—70	72	1891—95	125

V Uhrách (nepočítaje Sedmihradsko, Vojen Hranici, Chorvatsko a Slavonii) bylo v r. 1863 22132 (147 parnících) mlýnů o 30.106 složeních, v nichž bylo lze ročně semleti 60·21 mil. měr (1 míra = 0.6221) obilí.

V Uhrách (nepočítaje Chorvatsko a Slavonsko) bylo:

	r. 1885	r. 1895	více v proc. oproti r. 1885
mlýnů parních velkých	122	488	300
malých	788	1.235	57
všech paromlýnů	910	1.723	89
s pohonem vodním a parním mlýnů velkých	—	29	
malých	—	91	
dohromady	—	120	
vodních mlýnů velkých	81	223	075
malých	12.439	15.194	22
dohromady	12.520	15.417	197
větrných mlýnů velkých	—	5	—
malých	650	707	—
dohromady	650	712	9
jiných mlýnů	3.197	2.033	(—) 36
všech mlýnů	17.247	20.095	16

V těchto mlýnech bylo zaměstnáno r. 1885 46.498, r. 1895 44.118 osob*)

*) V r. 1890 bylo v Rakousku 814 větších mlýnů s 1948 motory o 30.041 koňských silách. V závodech těchto bylo 8473 dělníků.

Tato statistika není úplně spolehlivou. V l. 1835 až 1895 zajisté nepřibylo téměř 3000 vodních mlýnů, jestiť obecně známo, že vývojem paromlýnů, jakož i přibýváním velkých mlýnů malé mlýny při řekách rychle vymizují. Také větrných mlýnů nepřibývá.

V uherských mlýnech bylo r. 1885 27.337, r. 1895 32.167 (+ 17 prov.) složení. Válcových stolic bylo r. 1895 2192. r. 1895 4461.

Ve velkých mlýnech uherských bylo r. 1885 semleto 30,829.000 q obilí, v malých mlýnech bylo lze semleti 14,998.000 q obilí.

Při akciových mlýnech bylo v r. 1894 splaceno 15,101.000 zl. (v Budapešti 7,300.000 zl.) jistiny, čistý výnos činil ročně 987.000 (v Budapešti 515.000) zl. V Uherských mlýnech se zaměstnává asi 50.000 osob.

Nejčelnějším střediskem mlynářství jest Budapešť.*)

Větších mlýnů bylo

		s pohonem koň. sil	mohly namleti mouky q
v Čechách	216	7.947	1,939.019
na Moravě	345	9.281	1,577.434
ve Slezsku	11	850	329·000
v Haliči	118	5.412	1,156.635
v Dol. Rakousích	9	2.527	857.530 atd.

*) V Budapešti byly

	mlýny	v nichž bylo semleto pšenice
r. 1864	3	466.308 q
1867	5	1,087.578
1869	8	2,236.850

V Budapeštských parních mlýnech bylo semleto průměrně

	mouky	otrubů mil. q	dohromady
ročně v l. 1881—85	3·039	0·907	3·947
1886—90	4·313	1·229	5·542
1891—95	5·239	1·494	6·733
1895	6·391	1·723	8·114
1897	5·267	1·465	6.732

V Uhrách se výroba škrobu valně rozšiřuje. V r. 1895 tam bylo 29 velkých škrobáren, v nichž byly motory o 2592 koň. silách. V těchto závodech pracovalo 1800 dělníků.

V Uhrách jest 77 větších olejáren, v nichž jest zaměstnáno 550 dělníkň.

K nejstaršim odvětvím průmyslu v Uhrách náleží lihovarství. Ode dávna se pálil v zemích uherských líh z ovoce, kukuřice, matoliny a j.

V Uhrách bylo v r. 1878—69 73.641 pálenek, v nichž bylo napáleno 68 mil. hl. stup líhu.

V Uhrách*) bylo napáleno líhu:

	v lihovarech	hektl. stup	z toho připadalo na velké lihovary	hl. stup
1869—70	66.082	60,418.977	971	56.705.837
1879—30	80.318	56,226.687	696	50,855.506
1889—90	79.561	89,950.358	534	56.217.342

Lihovarů bylo:

		v r. 1890—91 napálily hl. stup.		v r. 1897—98 napálily hl. stup.
v Uhrách	43.470	94,496.699	38.057	104,025.520
v Chorvatsku a Slavonsku	29.633	902.413	28.087	1,370.184
dohromady	73.103	95,399.112	66.144	105,395.694

V kampagni r. 1898—99 bylo napáleno v Uhrách 1,111.203 hl. 100 proc. líhu.

---

*) V Rakousku bylo napáleno líhu

	v lihovarech	hl. stup.	z toho připadalo na velké lihovary	hl. stup.
1868—69	48.784	74,404·565	1.353	72,459.892
1878—79	41.503	77,148.300	1.120	75,189.444
1891—92	36·292	123,967.432	1.026	122,906.576
1892—93	35.223	128,137.701	1.073	122,938.675
1893—94	55.582	125,228.142	1.038	123,116.142
1894—95	38.528	135,477.203	—	— —

V kampagni 1895—96 bylo napáleno 1,397.780, 1896—97 1,373.831, r. 1897—98 1,373.325 hl. líhu.

Při poměrně malé domácí spotřebě piva a při velké konkurenci cizích pivovarů se pivovarství v Uhrách pozvolně vyvinuje.

Pivovarů bylo:

	v Uhrách	v Rakousku
v r. 1859—60	490	2824
1859—70	321	2420
1889—90	98	1761

Piva uvařeno bylo hl.:*)

	v Uhrách	v Rakousku
v r. 1860	666.115	6,908.920
1870	688.728	9,303.765
1880	427.152	10,530.226
1890	546.569	13,570.339
1897	1,597.000	19,060.000

Pivovarů bylo:

	r. 1890—91 uvařily piva hl.	pivovarů	r. 1897—98 uvařily piva hl.
v Uhrách	78	602.813	85	1,515.742
v Chorvatsku a Slavonsku	17	42.175	17	88.722
v zemích koruny uherské	95	644.988	102	1,604.464**)

**) V Posledním desítiletí vzrostla výroba piva na celé zemi ze 194 na 252·3 mil. hl. a to

v Americe	na 64·8 mil. hl.	na Rusi	»	5·3	» »
v Německu	» 67·8 » »	ve Švýcarsku	»	2·1	» »
v Anglii	» 61·2 » »	ve Švédsku	»	2·1	» »
v Rak.-Uher.	» 21·3 » »	v Dánsku	»	1·9	» »
v Belgii	» 13·8 » »	v Nizozemsku	»	1·5	» »
ve Francii	» 9·4 » »	v ostatních zemích		1·1	» »

*) V Rakousku bylo r. 1895 piva uvařeno 17,275.348 hl., v Německu v r. 1895—96 v 7.847 pivovarech 37,733.000 hl. Výroba piva v Uhrách byla k výrobě v Rakousku a v Německu v poměru 100 : 1221 : 2666.

V kampagni 1897—98 bylo uvařeno piva v Rakousku v 1512 pivovarech 19,206.585 hl., v Čechách v 673 pivovarech 8,514.453 hl.

V kampagni 1898—99 bylo v Uhrách uvařeno piva 1,568.000 hl.

Prvé cukrovary byly v Uhrách již r. 1898 zakládány, záhy však zanikly. Teprv v novější době, zvláště pak od r. 1886, kdy bylo zavedeno zdanění cukrovarů dle výroby cukru, cukrovarství v zemích uherských rozkvétá.

Cukrovarů bylo:

v letech	v Uhrách zpracovaly cukrovky q		v Rakousku zpracovaly cukrovky q		dohromady zpracovaly cukrovky q	
1868—69	22	1,137.286	140	6,797·096	162	7,934.382
1868—79	17	2,191.123	209	26,096.677	226	28,287.800
1878—89	13	3,836.881	213	44,738.021	226	48,574.902
1880—91	17	7,038.511	209	60,224.743	226	67,203.254
1891—92	17	8,485.956	209	58,790.383	226	67,276.348
1892—93	17	8,622.969	208	62,764.448	225	71,387.417
1893—94	17	9,915.922	210	56,706.634	227	66,622.256
1894—95	20	10,776.777	210	76,761.613	230	87,538.390
1895—96	21	11,295.712	211	46,941.600	231	58,237.317

V uherských cukrovarech bylo vyrobeno surového cukru:

v r. 1867—68	139.667 q	v r. 1891—92	1,009.448 q
1870—71	205.315 »	1892—93	1,125.048 »
1875—76	231.432 »	1893—94	1,162.240 »
1880—81	404.642 »	1894—95	1,391.305 »
1885—86	390.143 »	1895—96	1,450.269 »
1890—91	916.784 »		

V r. 1897—98 spracovalo v Uhrách 20 cukrovarů 12,944.984 cukrovky, z níž bylo vyrobeno 2,030.455 q cukru.*)

*) Podle statistiky německých cukrovarů bylo

v cukrovarech		zpracováno cukrovky tun 1896-7	1895-6	cukru bylo vyrobeno tun 1896-7	1895-6
v Německu	400	13,542·824	11,675.217	1,766.894	1,637.057
v Rakousku a Uhrách	217	7,866.500	5,756.400	946.540	781.086
ve Francii	358	6,769.000	5,411.484	730.000	624.869
v Rusku	234	5,660.000	5,502.700	741.500	773.500
v Belgii	111	2,334.000	1,766.000	271.672	220.000
v Nizozemsku	30	1,276.000	818.000	147.668	102.000
ve Švédsku	16	879.000	721.414	102,004	79.355

V kampagni 1897—90 bylo:

zpracováno v cukrovarech		vyrobeno cukru polarisujícího proc. cukrovky	nejméně 99·5	méně
v Rakousku	203	55,785.949 q	6,451.071 q	464.730 q
v Čechách	140	34,538·141 »	4,207.924 »	535.912 »
na Moravě	54	18,147.267 »	1,791.918 »	202.492 »
ve Slezsku	9	1,378.849 4	275.702 »	150.143 »

V r. 1897 bylo v Uhrách 19 továren na tabák, v nichž bylo zaměstnáno 19.136 dělníků.

V státních továrnách na tabák v Rakousku bylo r. 1890 19.285 dělníkův. Při výrobě tabáků v Německu zaměstnává se asi 150.005 osob.

V Rakousku bylo r. 1895 28 továren na tabák.

V uherských továrnách na tabák bylo spracováno tabáku:

	domácího	cizího
v l. 1891—95	161.586 q	43.072 q
1896	170.850 »	55.959 »
1898	174.664 »	59.029 »*)

V r. 1895 bylo prodáno tabáku (výrobků) v Uhrách 213.508 q za 47,809.000 zl, v Rakousku 322.168 q za 89,665.000 zl.

---

*) 1895 bylo zpracováno

	v Uhrách	v Rakousku
	1000 q	
tabáku cizozemského	52·1	105·5
» domácího	166·1	241·3
vyrobeno bylo		
tabáku šňupavého	0·3	16·1
» kuřlavého	175·5	231·1
doutníků	24·5	53·8
cigaret	11·7	18·5
dohromady	215·2	319·6

Zavedením nové daně z petroleje v r. 1882 bylo také v Uhrách vzpruženo rafinování, z něhož bylo zaplaceno daně

	v Uhrách	v Rakousku
v r. 1885	3,706.211 zl.	2,210.207 zl.
1890	4,986.767 zl.	4,715.482 zl.
1894	5,653.464 zl.	6,886.783 zl.

Vývoj zemědělství valně přispěl také ku vývoji strojnictví, mnohých odvětví lučebného průmyslu a j.

Uherské strojírny vítězně již konkurují v mnohých odvětvích, tak při zařizování elektráren a j. s našimi strojírnami ve Vídni a j. Střediskem velkého průmyslu, jakož i trhu peněžného a velkoobchodu jest Budapešť — té doby nejnebezpečnější soupeř deposedované Vídně. —

Vláda uherská pečuje o zdokonalení statistiky průmyslové, jež jest základem racionálné politiky živnostenské.

Statistika tato po výkladech ministra Hegedüse na říšském sněmě 10. března 1900 nemá býti pouhou snůškou čísel, ale věrným, živým obrazem průmyslu uherského; nemá býti pouze soupisem počtu průmyslových závodů, dělnictva v nich zaměstnaného a j., alebrž má vyličovati vznik a vývoj jednotlivých továren, má obsahovati zprávy o jich veškeré tržbě (nákupu surovin, prodeje výrobků a j. atd.

Hegedüs mimo jiné pravil: »Při přípravách k statistice živností musíme nejdříve poznati přání země. Země sama musí vytknouti kritické úkoly tohoto šetření. Při zdělávání této statistiky musíme zvláštní zřetel bráti také ku poměrům mezinárodní tržby Uher, k hospodářským stykům Uher s Rakouskem a j. a proto si nesmíme z taktických příčin touto statistikou vázati ruce.«

V tomtéž zasedání říšského sněmu min. Hegedüs ohlásil, že vláda připravuje reformy živnostenského zákonodárství, dělnického pojišťování*), osnovy zákonů v cejchování,

*) Hegedüs mimo jiné pravil: »Dokonale zorganisované nemocenské pojišťování jest základem dalšího vybudování této sociálně-politické reformy. Nejdříve musíme upevniti chorobnou

o obchodech na lhůty, o zemezení nepočestné konkurence, o podružných dráhách a j.

XII.

U výrobě a tržbě zemědělské jest Rakouská monarchie pouze ve své celistvosti, t. ve spojení Rakouska s Uhry aktivní.*)

	r. 1898	r. 1899
Rakousko-uherské říše veškerý		
přívoz činil	758·7 mil. zl.	740·2 mil. zl.
vývoz »	738·3 mil. zl.	883·2 mil. zl.
Uher		
přívoz »	597·1 mil. zl.	576·25mil. zl.
výboz »	551·8 mil. zl.	637·3 mil. zl.

organisaci nemocenského pojišťování a potom teprve v tomto reformování postupovati.«

»V Uhrách jest 387 nemocenských pokladen, které však neplní úkoly, k nimž byly zřízeny. 87 těchto pokladen je ohroženo schodkem, kterýž činil r. 1898 322.500 zl., v jich reservních fondech se nedostávalo 350.000 zl. V těchto poměrech musí býti zjednána se vší rozhodností nápravu.«

*) Podle úřadní statistiky uherské bylo v r. 1898

	sklizeno mil. hl.	roční spotřeba činila mil. q	v r. 1898—99 byl schodek — přebytek +
pšenice:			
v Rakousku	11·50	30 až 40	— 13 až 17 mil. q
v Uhrách	35·80	26 » 27	+ 7 » 8 » »
žita:			
v Rakousku	18·00	21 » 22	— 3·40
v Uhrách	15·00	0·5 » 1·0	+ 1·5 až 1·7
ječmene:			
v Rakousku	12·50	15 » 16	— 3·0
v Uhrách	23·50	8 » 9	+ 5 až 6
ovsa:			
v Rakousku	18·00	20 » 21	— 2·3
v Uhrách	13·24	10·5 » 11·5	+ 1·5 až 2·0
kukuřice:			
v Rakousku	5·00	13·0	— 4 až 5
v Uhrách	26·50	26 » 27	

Jaké důležitosti jest v tržbě uherské tržba surovinami, ukazují následující rozvahy:

Do zemí uherských bylo

	přivezeno r. 1892	celého přívozu proc.	r. 1896	celého přívozu proc.
surovin	111,669.000 zl.	21·50	115,299.000 zl.	20·99
tovarů	407,715.000 »	78·50	433,676.000 »	79·01
	519,384.000 »		548,975.000 »	

	vývoz r. 1892	celého vývozu proc.	r. 1896	celého vývozu proc.
surovin	331,224.000 zl.	64·99	336,924.000 zl.	61·85
tovarů	178,435.000 »	35·01	207,780.000 »	38·15
	509,659.000 »		544,704.000 »	

V l. 1892 až 1896 vzrostl přívoz surovin o 3,630.000 zl. nebo 3·3 proc., tovarů o 25,961.000 zl. nebo 6·3 proc., celý přívoz o 29,591.000 zl. nebo 9·6 procent; současně vzrostl vývoz surovin o 5,700.000 zl. nebo o 1·7 proc., tovarů o 29,345.000 zl. nebo o 15·9 proc., celý vývoz o 35,045.000 zl. nebo o 17·6 proc.

Do Rakousko-uherské říše bylo přivezeno

surovin:	v mil. zl. r. 1899	1898	vývoz činil mil zl. 1899	1898
potravin a požitkovin	137·165	191·919	168·168	140·259
surovin pro zemědělství a průmysl	218·381	203·625	169·788	143·846
výrobků horních a hutních	95·393	90·034	66·4624	59·669
	450·939	485·578	404·419	343·774
polotovarů	110·492	105·635	138·580	121·237
tovarů	228·901	228·586	385·422	342·612
dohromady	790·332	819·800	928·421	807·622
drahých kovů	18·925	23·468	35·506	60·956

Všeho obilí bylo do Rakousko-uherské říše

r.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 zl.	přívoz byl větší -|- vývoz byl větší — 1000 zl.
1870	1546	za 8430	4267	za 23893	-|-15463
1880	7863	» 65238	6870	» 75704	-|-10466
1890	1826	» 11148	7734	» 79923	-|-68775
1895	3954	» 18905	4845	» 47130	-|-28224
1896	2793	» 11686	6631	» 62478	-|-50805
1897	6783	» 40202	5756	» 64488	-|-24226
1898	12465	» 73257	5124	» 56291	—16966
1899	2961	» 16058	6642	» 66209	-|-50151

Rakousko-uherská říše r. 1899

	přívoz		vývoz	
obilí a mouky	4,010.886	za 27,644.992	7,533.930	za 73,702.863
zeleniny, ovoce	2,875.097	» 32,452.409	2,974.002	» 50,001.779
lnu, juty, konopí	764.884	» 21,597.242	281.118	» 19,892.059
vlny a vlněného zboží	412.953	» 89,696.223	156.002	» 38,287.679
hedvábí	29.581	» 43,465.565	23.654	» 19,012.525
cukru	2.903	» 52.267	6,539.903	» 86,610.117
jatečného a plemenného dobytka k.	210.542	» 14,944.419	349.538	» 55,166.851
výrobků při chovu dobytka	784.826	» 42,855.430	1,348.840	» 72,457.317
nápojů	1,545.168	» 20,340.278	1,766.712	» 22,241.157
tuků	480.614	» 11,013.958	120.158	» 6,904.848

Účast Uher v mezinárodní tržbě rakousko-uherské monarchie stále vzrůstá. V r. 1828 bylo do Uher zboží přivezeno za 15,044.997 zl., vývoz činil 8,797.000 zl.

Zemí uherských

	přívoz 1000 zl.	vývoz 1000 zl.	vývoz byl větší -|- menší — 1000 zl.
r. 1882	437.527	446.444	+8.917
1885	448·889	396.148	—52.741
1890	485.487	530.123	+44.636
1895	543.977	504.812	—39.165
1896	548.975	544.704	—4.271

V l. 1897—1898 přívoz do Uher vzrostl z 554·81 na 597·1 mil. zl., současně vzrostl vývoz z Uher z 540.98 na 551·8 mil. zl.

V l. 1882—1898 vzrostl přívoz do Uher o 159·6 mil. zl. neb 36·5 proc., vývoz o 105·4 mil. zl. neb 23·6 procent.

V r. 1899 bylo do Uher zboží přivezeno 38,496.071 q, současně bylo z Uher vyvezeno 56,178.934 q; tržba Uher byla aktivní 61·08 mil. zl.

Obilí, luskovin, mouky a rýže bylo do Uher

r.	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší o
		v 1000 zl.	q	v 1000 zl.	v 1000 zl.
1895	2,840.566 q	za 17.621	20,316.295	za 168.513	17,575.729 q za 150.892
1896	2,121.060 »	» 13.215	27,142·586	» 220.361	25,021.526 » » 207.146
1897	3,149.653 »	» 23.903	21,321.125	» 204.046	18,171.472 » » 180.143
1898	7,189.573 »	» 47·924	18,549.782	» 390.851	11,363.199 » » 147.491

Na vývoj tržby plodinami, potravinami vůbec největšího vlivu má přibýváním obyvatelstva, rozkvetením blahobytu vzrůstající domácí spotřebu plodin, při níž se uspořují poměrně velké mrtvé náklady dopravy, zisk překupníkův a j., jakož i cena obilí a j.

Průměrně na 11 obyv. bylo spotřebováno v rakousko-uherském celním území:

		r. 1885	r. 1896	r. 1897
pšenice*)	kgr.	90·28	112·02	60·07
žita	»	64·08	60·10	48·15
ječmene**)	»	44·90	38·45	27·83
ovsa	»	47·30	52·70	43·21
kukuřice	»	85·16	88·40	72·77***)

Spotřebováno bylo vůbec:

pšenice:	r. 1885 v 1000 q	r. 1895	r. 1897	průměrně v l. 1893—97
v Rakousko-Uher. i v Bosně a Herc.	37.000	50.326	27.509	45.055
Německu	24.064	39.420	36.046	37.576
Francii	79.517	84.784	59.482	78.216
V. Britanii . . .	57.664	63.324	66.583	67.521
žita				
v Rakousko-Uher. i v Bosně a Herc.	26.264	23.762	22.046	26.533
Německu	52.568	64·209	65·085	66.241
Francii	14.200	15.610	10.214	14.200
V. Britanii . . .	?	?	—	1.091

*) Při pšenici připočítána jest též spotřeba mouky v poměru 1 q = 82 kgr.

**) Při ječmeně jest připočítána spotřeba sladu v poměru 1 q = 18 kgr.

***) Průměrně na 1 obyv. bylo spotřebováno v Evropě:

kgr. v l.	1878—82	1883—87	1888—92	1893—97
pšenice	111·92	112·42	108.12	116.14
žita	89·82	92·28	81·85	91·91
ječmene	44·95	42·47	41·40	45·16
ovsa	76·69	74·51	70·64	75·61
kukuřice	36·66	33·26	35·33	34·91

ječmene:				
v Rakousko-Uher.				
i v Bosně a Herc.	18.402	18.975	12.748	17.221
Německu	23.713	30.634	31.645	31.254
Francii	10.085	12.123	11.017	11.679
V. Britanii . . .	26.656	28.343	25.416	28.216
ovsa:				
v Rakousko-Uher.				
i v Bosně a Herc.	19.389	25.650	19.790	23.176
Německu	38.297	48.049	47.067	45.684
Francii	35·028	39.429	32.070	35.084
V. Britanii . . .	30.615	33.760	33.689	33.689
kukuřice:				
v Rakousko-Uher.				
i v Bosně a Herc.	34.902	45.018	33.325	36.210
Německu	1.961	3.237	12.662	7.511
Francii	8·419	6.813	10.462	8.608
V. Britanii . . .	15.955	17.313	21.159	21.159

Na vzrůstání spotřeby odbytu plodin velkého vlivu má jich cena*).

---

*) Na budapešťské obilní burse stál průměrně q:

		pšenice	žita	sladového ječmene	ovsa	kukuřice
r. 1871	zl.	12·18	7.85	—	7·46	7·80
» 1875	»	9·72	7·74	—	7.67	5·67
» 1880	»	12·44	9·95	8·79	6·94	7·32

Na této burse stál průměrně q:

		pšenice	žita	sladového ječmene	obyčejného ječmene	ovsa	kukuřice
r. 1881	zl.	12·73	9·64	8·82	7·—	6·93	6·23
» 1885	»	8·39	6·85	7·86	6·18	6·65	5·78
» 1890	»	8·29	7·30	7·98	6·55	7·51	5·54
» 1895	»	6·85	5·77	5·82	5·70	6·35	5·77
» 1896	»	7·30	6·29	4·61	4·15	5·91	3·99
» 1897	»	10·34	7·38	6·45	5·23	6·17	4·18

V Uhrách stál q:

	r. 1898	r. 1899
pšenice . . .	10·55 zl.	13·80 zl.
žita	8·20 »	19·— »
ječmene . . .	7·30 »	16·80 »
jemné mouky .	16·80 »	13·20 »

Uherské vlády rozšiřují odbyt domácích plodin při opatřování vojska a j., pečují o usnadnění zaopatřování velkých měst a sídel průmyslových domácími plodinami a potravinami a j., zamezujíce umělé zdražování potravin na těchto trzích dobře zorganisovaným překupnictvem.*)

Na vývoj uherského mlynářství a tržby moukou největšího vlivu mělo r. 1892 zavedené mlecí (zušlechťovací) řízení a výhodné sazby dopravní, jimiž uherské vlády podporovaly vývoz mouky do Rakouska a j. zemí. Nahražováním cla zaplaceného z přiveženého cizího obilí ve mlecím řízení, t. při vývozu z tohoto obilí namleté mouky dostávalo se uherským mlýnům vydatné premie vývozní, protože náhrada celní z pravidla převyšovala skutečně placené clo a protože za časté byla vyplácena také náhrada cla při vývozu mouky z domácího obilí namleté.

Výhodnými sazbami při dopravě mouky do ciziny ovládali Uhři trhy na mouku v naší polovici říše a soustředili zámořkou tržbu moukou ve Rjece.

Od zavedení mlecího řízení v r. 1882 do r. 1893 vzrostl vývoz uherské mouky ze 1,579.000 na 4,531.860 q, v l. 1882—91 o 14·12 mil. zl., v jediném r. 1890—91 o 9·54 mil. zl.

Ve zúšlechťovacím řízení bylo do rakousko-uherské říše přivezeno:

---

*) Ministr obchodu zřídil r. 1891 zvláštní stanici na dráze blíže budapešťského tržiště na dobytek, záznamy cen tržnice na černý dobytek byly po obchodním zákonu platně uznány.

Při dopravě plemenných koní na drahách byly povoleny nižší sazby. Aby se zamezilo rozšiřování filousů, jimiž byl vývoz ječmene z Uher považlivě ohrožován, bylo nařízeno desinfikování železničních stanic a lodí.

Nařízeno bylo dopravování drůbeže jako zboží na rychlo a její krmení při této dopravě. Poštovním úřadům přikázáno, aby čerstvé rostliny před dopravováním chovány byly ve studenu.

	r. 1869 q	r. 1880 q	r. 1890 q	r. 1895 q	r. 1898 q
pšenice*)	100.991	26.920	456.771	1,092.743	1,915.568
žita	5.816	3.230	9.420	19.385	33.107
ječmene	2.621	193	23.837	59.926	29·956
kukuřice	31.138	—	344	701	1.052

Vývoz činil při:

	r. 1869 q	r. 1880 q	r. 1890 q	r. 1895 q	r. 1898 q
pšenici	35.900	1.038	1.770	10.135	5.281
žitě	2.330	1.015	2.207	2.534	1.840
ječměně	216	1	94	94	68
kukuřici	4.785	16	524	155	200

Připočítáme-li větší vývoz v mlecím řízení k většímu vývozu pravidelné tržby bylo z rakousko-uherského celního území mlýnských výrobků vyvezeno:

	větší vývoz pravidelné tržby	s diferencí mlecího řízení
r. 1893	za 5,776.507 zl.	9,822,584 zl.
» 1894	» 3,376.744 »	10,070.075 »
» 1895	» 1,331.206 »	11,145.712 »
» 1896	» 1,394.593 »	10,901.606 »
» 1897	» 1,522.000 »	3,058.648 »

Ve mlecím řízení bylo do rakousko-uherského celního řízení r. 1899 přivezeno pšenice 1,731.425 q (do Rakouska 257.800 q, do Uher 1,473.624 q), mouky pak bylo vyvezeno 1,097.919 q.

---

*) Při pšenici jest také připočítána špalda.

V tomto řízení bylo do rakousko-uherského celního území obilí přivezeno:

	q	a to z Německa	Rusi	Rumunska	Srbska
r. 1867	149.022	1.626 q	10.967 q	433 q	5 q
» 1870	122.756	3.074 »	44.076 »	3.835 »	980 »
» 1880	30.343	1.297 »	— »	—	—
» 1890	499.900	7.182 »	81.847 »	24.517 »	372.004 »
» 1895	1,185.600	10.247 »	356·327 »	343.890 »	448.677 »
» 1896	1,222.991	6.494 »	125.183 »	189.081 »	892.773 »
» 1897	1,631.045	7.010 »	612.205 »	559.660 »	432.150 »

Mlecím řízením byla sesílena konkurenční síla uherských mlýnů vůbec. Na rakouských trzích nahražování cla při tomto řízení bylo podnětem k nepřirozenému vzrůstání přívozu cizího obilí do naší říše na nemalou škodu našeho zemědělství a našich mlýnů.

V l. 1880—90 v království Českém polovice mlýnů zanikla a krise tohoto v našich zemích druhdy tak květoucího průmyslu dosud trvá.

Když se žaloby na zneužívání mlecího řízení zvláště velkými mlýny budapešťskými množily, když bylo stále důrazněji na zavedení průkazu původu obilí při tomto řízení naléháno, bylo v r. 1896 obmezeno, avšak žádostem na průkazu identity uherskou vládou přistoupeno nebylo.

Uherská vláda dovozovala, že by při zevedení tohoto průkazu musilo býti celé řízení mlecí podrobeno dozoru důchodkovému, že by bylo velice znesnadněno míšení domácího s cizím obilím, protože by se musilo ohlašovati, v jakém poměru se budou různé druhy obilí míchati, míšení toto že by musilo býti kontrolováno a j.

O významu mlecího řízení pro uherské mlynářství se mínění uherských odborníků neshodují.*)

Uherská vláda při posledním jednání o obnovení vyrovnání na zachování mlecího řízení netrvala, protože při domácí, stále vzrůstající spotřebě mouky vývoz mlýnských výrobků z rakousko-uherské říše do ciziny stále klesá a protože uznala, že mlecí řízení při přísném provádění zákona uherskému mlynářství na dále prospívati nemůže. Uherská vláda také k tomu hleděla, že rakouské mlýny po zrušení

*) V enketě o autonomních celních sazbách r. 1898 konané hr. Alex. Károlyi dokazoval, že mlecí řízení Uhrám do dobu platnosti tržebních smlouv z r. 1892 prospěti nemůže a uznával, že by při celní válce s Rakouskem musil býti vývoz uherského obilí, mouky a j. podporován vývozním premiemi, nízkými dopravními sazbami a j.

mlecího řízení místo cizé pšenice budou kupovati pšenici uherskou a přistupujíc na zrušení tohoto řízení 1. lednem 1900, přislibovala uherským mlynářům, že se přičiní, aby tímto opatřením zvláště vývoz uherské mouky nevzal škodu.

Ministr Hegedüs chtěl usnadniti vývoz velkých mlýnů uherských snížením sazeb při dopravě obili, když pak tomu odporovaly menší mlýny venkovské od takové úpravy sazeb upustil a rozšířil refakci 6 kr. budapešťským mlynům při vývozu mouky do ciziny povolovanou na všecky uherské mlýny.

Mimo to povolují se refakce při dopravování obilí na státních drahách bylo-li alespoň na 50 km. dopraveno u výši 6 kr. Při dopravě mouky do Rjeky byla zavedena pro všecky uherské mlýny jednotná sazba 53 kr. Při větších dopravách mouky se povolují vyšší refakce a to 3 kr. při 2 q. Při vývozu do západních zemí činí refakce 12 kr. při q.

Také námořní plavební společnost »Adrie« snižuje sazby při dopravě mouky. Těmito úlevami budou zajisté uherským mlýnům plně nahrařeny škody, jež zrušením mlecího řízení vzaly a proto není za těchto poměrů naděje, že nyní — jak bylo očekáváno — tlak konkurence uherských mlýnů na našich trzích povolí.

Rozvaha tržby uherské dokazuje, že konkurenční síla uherských mlýnů zrušením mlecího řízení zlomena nebyla.

Mlecí řízení bylo zrušeno počátkem r. 1899 a v tom roce oproti r. 1898 klesl přívoz pšenice do Uher z 2·5 na 1·6 mil. q, přívoz mouky se 134.675 na 85.086 q a současně vzrostl vývoz mouky z Uher ze 4·8 na 5·6 mil. q.

Na cizích, zvláště pak na anglických trzích musí uherské mlýny podnikati krušnou konkurenci s mlýny americkými, jež se stále zdokonalují a jež také nekalými prostředky o zabrání evropských trhů zápasí. Proti uherským mlýnům se šíří zvláště v Londýně agitace, namlouvá se, že

se uherská mouka proto nemůže vyrovnati mouce americké, protože jest uherská pšenice špatnější a j.

Uherská vláda se úsilovně ujímá takto povážlivě ohrožovaných zájmů uherského mlynářství, avšak bez pronikavých úspěchů.*)

Severní Amerika zvláště na anglických trzích stále postupuje.

V novější době nabyla v Uhrách také těžba luštěninami velké důležitosti.

Do Uher**) bylo bobů:

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
v l. 1866—90	11	101	291	2385	2284
1891—95	16	113	595	4425	4312
1897	4	28	192	1536	1508

*) Ministr Hegedüs na říšském sněmě 10. března 1900 mimo jiné pravil: Nejdůležitější naší plodinou jest obilí, pšenice. Proto jest přirozeno, že musíme podporovati největší vývoj a rozvoj zpracování obilí, jakož i tržby obilím.

Jest to naším zájmem národním i mezinárodním. Vizme ku jaké dokonalosti byla povznešena tržba obilím v Severní Americe zavedením prodáváním obilí dle vzorků. Tam se nikdo neptá po jakosti nabízené pšenice. Pšenice se prodavá podle tří tříd a to po stu vagonech. V Uhrách se prodává pšenice po výtce dle váhy.

Změna těchto usancí musí být pilně uvažována.

**) Luskovin bylo do rakousko-uherského celního území:

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
v l. 1871—75	39	399	288	3082	2683
1876—80	52	821	485	6014	5193
1881—85	57	908	546	8445	7537
1886—90	17	172	616	7934	7762
1891—95	10	189	1.049	8433	8244
1897	68·9	555·1	587	4986	4431
1898	62·5	482·0	886·1	8101	7619

Hrachu, čočky a j. luskovín bylo do Uher:

	přivezeno		vyvezeno		vývoz převyšoval přívoz
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
v l. 1886—90	12	201	317	3371	3170
1891—95	17	287	40	446	159
1897	23·8	414·6	77·6	564	149·4

Do Uher bylo prosa*)

	přivezeno		vývoz činil		vývoz převyšoval vývoz — vývoz byl větší -|-
	1000 q	1000 zl.	100 q	1000 zl.	
1882—85	91	622	41	297	—325
1886—90	31	158	46	248	+ 93
1891—95	145	602	59	308	—294
1897	135	592	44	214	—378

Brambor bylo do Uher**)

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší o
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1882—85	15	78	46	114	36
1886—90	21	86	44	135	49
1891—95	27	127	145	389	262
1897	20	117	409	920	803

*) Prosa bylo do Rakousko-uherského celního území

v l.	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1881 85	292	1208	25	197	1011
1886—90	139	732	11	84	648
1891—95	188	864	7	47	817
1896	110	447	6	44	403
1897	294	1295	3	20	1275

**) Brambor bylo do Rakousko-uherského celního území

v l.	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší -|- menší —
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1887—80	184	745	119	513	— 232
1881—85	314	1030	113	501	— 529
1886—90	209	1319	178	396	—1923
1891—95	191	781	480	1206	-|- 425
1897	265	1258	256	1002	— 256

Čerstvé zeleniny bylo do Uher

	přivezeno		vývoz		vývoz byl větší -|- menší —
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	v 1000 zl.
1893	27	409	72	579	+170
1896	51	615	76	761	+145
1897	50	967	104	828	—139

Zeleniny bylo do Uher přivezeno r. 1898 1,320.749, r. 1899 1,077.204 q; vývoz činil r. 1898 3,045.409, r. 1899 2,953.154 q.

Čerstvého ovoce bylo do Uher*)

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší -|- menší —
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1882—85	54	1017	53	825	—192
1886—90	47	683	133	1357	+674
1891—95	94	1090	163	1874	+784
1897	142	2607	226	2979	+372
1898	184	1819	183	1965	+146

*) Do Rakousko-uherského celního území bylo čerstvého ovoce

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší o
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1871—75	45	331	151	696	365
1876—80	56	510	196	915	405
1881—85	42	432	368	2759	2327
1886—90	62	481	583	3699	3218
1896—95	137	1123	599	4003	2880
1897	312	2242	333	3811	1569

Ovoce, ořechů a hroznů bylo r. 1898 do rakousko-uherské říše přivezeno za 3,203.420 zl., vývoz činil 9,489.000 zl.

Obchod Uher sušenými švestkami trpí konkurencí Bosny, Kalifornie a j.*)

Sušených švestek bylo do Uher

v l.	přivezeno 10000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz 1000 q	vývoz 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	165	1904	446	6409	4505
1886—90	241	2948	428	5884	2936
1891—95	133	1799	208	3511	1712
1897	170	3065	153	3203	138
1898	222	2421	200	2674	253

Ořechů bylo do Uher**)

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz 1000 q	vývoz 1000 zl.	vývoz byl větší -|- menší — 1000 zl.
1881—85	1	43	11	467	-|-424
1886—90	3	81	11	235	-|-154
1891—95	8	214	10	231	-|- 7
1897	13	376	15	343	-|- 33

*) Do Rakousko-uherského celního území bylo švestek

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1888	1	6	284	3121	3114
1890	1	21	148	2399	2278
1895	13	184	100	1488	1304
1897	27	440	59	952	512

**) Ořechů a lískových ořechů bylo do rakousko-uherského celního území

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 p	vývoz činil 1000 zl.	přívoz byl větší o 1000 zl.
1871—75	13	221	3	41	180
1876—80	17	553	3	66	487
1882—85	13	394	3	75	319
1886—90	14	281	4	73	208
1891—95	33	484	1	21	463
1897	58	937	1	10	927

Uherský obchod vínem velice utrpěl neracionálním hospodařením sklepním a po uzavření tržební smlouvy s Italií v r. 1891 zdrcující konkurencí italskou.*)

Na uherských vinicích se z pravidla pěstují nestejné révy, jež v nestejné době zrají, tím se porušuje jakost vína.

Sklepní hospodářství jest v Uhrách dosud velice primitivní, ano i nejlepší vína uherská se nedokonalým opatřením ve sklepích kazí.

Ku zvelebení sklepního hospodářství byl zřízen r. 1880 vzorný sklep v Budapešti a ustanoven zemský komisař viniční, kterýž měl k náležitému upravování vinných sklepů dohlížeti. V r. 1892 bylo zřízeno 7 inspektorů viničních.

Zákonem ze dne 30. června 1893 bylo zamezeno falšování vín a vyrobování zdraví škodlivých vín umělých. Uherská vláda vymohla při vladě rakouské závazek, že bude vyrobování umělých vín v Rakousku upraveno dle zásad v zákoně uherském uplatněných.

Zákonem čl. XXIII. 1893 jest zapovězeno nespravné označování původu vín prodávaných a přesně vytčeno jest 22 oblasti, dle nichž musí býti uherská vína v obchodě jmenována.

Do Uher bylo vína:*)

	v sudech		v lahvích		šumivých vín	
	přívoz	vývoz	přívoz	vývoz	přívoz	vývoz
	v 1000 zl.		v 1000 zl.		v 1000 zl.	
1882—85	119·5	923·8	160	403	108	63

*) Z Italie bylo vína vyvezeno:

	vůbec	z tohoto do rakousko-uherské říše	
r. 1891	1,158.540 hl.	30.231 hl.	= 2·6 proc.
1892	2,417.166 »	629.673 »	= 26·0 »
1893	2,328.993 »	969.444 »	= 41·0 »

*) Do rakousko-uherské říše bylo vína:

	v sudech		v lahvích		vín šumivých	
	přívez	vývez	přívez	vývez	přívez	vývez
	v 1000 zl.	1000 zl.	1000 zl.	1000 zl.	1000 zl.	1000 zl.
v l. 1871—75	1.146	2.169	773	136	366	5
1887—90	718	9.212	227	308	447	6
1891—95	7.415	5.508	343	203	1053	19
1897	16.372	3.728	408	130	1205	6

1886—90	145·8	1374·7	169	468	149	110
1891—94	864·7	784·6	227	428	327	180
1887	1286·1	774·5	201	362	394	163

Řepky bylo do Uher:*)

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší než-li přívoz
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
v l. 1882—85	4·8	60	256	3562	3502
1886—90	3·1	35	220	2636	2601
1891—95	15·4	165	117	1459	1294
1897	3·7	41	188	2290	2249

Řepkového oleje bylo do Uher:**)

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší o
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1892	4·7	157	13·1	446	288
1895	4·0	98	28·4	682	583
1897	5·8	200	25·1	867	667

Oleje lněného (viz pozn. na str. 112) bylo do Uher:

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší o
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1892	27·3	655	2·0	54	601
1895	28·4	648	3·8	96	552
1897	25·6	437	3·3	63	374

V r. 1898 bylo vína do rakousko-uherské říše přiveženo za 19,100.155 zl., vývoz činil 5,134.540 zl.

*) Do rakousko-uherské říše bylo řepky:

	přivezeno		vývoz činil	
r. 1896	380.017 q za	4,016.051 zl.	74.649 q za	831.547 zl.
1897	417.346 » »	4,573.415 »	116.222 » »	1,410.972 »
1898	504.584 » »	6,174.606 »	87.857 » »	1,056.847 »

**) Do rakousko-uherského celního území bylo oleje řepkového:

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší -|- menší —
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
r. 1892	1·2	47·0	0·7	27	— 20
1895	0·1	3·1	1·1	29	+ 25·9
1897	0·1	3·0	0.6	30	— 17

Čekanky bylo do Uher

r.	přivezeno 1000 q		1000 zl.	vývoz byl 1000 q		1000 zl.	přívoz byl větší o 1000 zl.
1894	29·7	za	237	2·2	za	17	220
1895	29·5	»	236	3·7	»	29	206
1897	16·8	»	135	3·4	»	28	107

Kávových nahražek bylo do Uher

r.	přivezeno 1000 q		1000 zl.	vývoz byl 1000 q		1000 zl.	přívoz byl větší o 1000 zl.
1894	45·9	za	1713	19·3	za	540	1172
1895	36·6	»	1392	27·4	»	768	624
1897	38·4	»	1384	30·4	»	793	791

Papriky bylo z Uher vyvezeno r. 1896 3624 q za 163.000 zl.

Do Uher bylo lnu*)

r.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 zl.	přívoz byl větší 1000 zl.
1882—85	0·55	34	0·005	2·6	32
1886—90	1·36	87	0·076	5·2	82
1891—95	1·20	56	0·116	6·4	49
1897	1·24	50	0.806	3·2	18

Lněného oleje:

	přívoz 1000 q	1000 zl.	vývoz 1000 q	1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
r. 1892	95·9	2494	0·5	14	3400
1895	108.3	2770	0·2	7	2762
1697	106·6	2738	0·3	11	2727

*) Do rakousko-uherské říše bylo lnu

v l.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 zl.	přívoz byl větší 1000 zl.
1871—75	238	10518	22	986	9532
1876—80	258	10481	31	1430	9051
1881—85	291	11678	41	1910	9768
1886—90	233	9555	40	1735	7816
1890—95	245	9461	34	1505	7956
1897	229	7899	26	933	6966
1898	346	10051	59	1635	8416

Konopí bylo do Uher:*)

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	3·7	150	12·7	498	348
1885—90	4·0	130	21·9	740	609
1891—95	8·0	254	24·0	746	492
1897	7·0	246	35·3	1344	1098

V r. 1893 bylo do Uher

	přivezeno	vývoz činil
lnu	641 q	450 q
konopí	7946 »	52556 »
juty	140904 »	10102 »
koudele lněné a konopné	3879 »	23236 »
jutové	1136 »	5055 »

Lnu, konopí a juty bylo v r. 1899 do Uher přivezeno 250.787 q, vývoz činil 162.258 q.

Tabáku bylo do Uher:**)

	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 p	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší -|- menší — 1000 zl.
1881—85	19·8	1982	252	7810	+5828
1886—90	28·5	2850	262	7776	+4925
1891—95	27·0	3708	236	5881	+2173
1897	72·8	9472	221	4613	—4859

*) Do rakousko-uherského celního území bylo konopí

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší 1000 zl.
1871—75	32·0	1934	13·3	1173	761
1876—80	21·7	1362	14.8	720	642
1881—85	36·9	2135	14·1	540	1595
1886—90	47·6	1906	17·0	491	1415
1891—95	56.1	1990	13·8	465	1525
1897	62·4	2285	17·4	533	1752
1898	81.8	2429	54·2	1355	1074

**) Viz poznámku na str. 114.

Do Uher bylo tabáku přivezeno r. 1898 52.727 q, r. 1899 12.699 q, vývoz činil r. 1898 230.350, r. 1899 235.330 q.

Škrobu bylo do Uher:*)

průměrně v l.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 zl.	vývoz byl větší 1000 zl.
1882—85	10·8	283	51·6	1001	718
1891—95	11·4	190	90·1	1735	1545
1897	11·9	215	110·0	2532	2317

V r. 1898 bylo do Uher:

	přivezeno	vývoz činil
škrobu	9359 q	115.569 q
škrobové klovatiny	2210 »	4.038 »

Tabáku bylo do rakousko-uherského celního území

	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz 1000 q	1000 zl.	vývoz převyšoval přívoz 1000 zl.
1871—75	174	14·014	83·6	1.512	12.502·3
1876—80	120	9.554	54·1	1.492	8.061·1
1881—85	115	11.912	63·7	2.129	9.883·5
1886—90	138	16.000	34·0	1.578	14·421·6
1891—95	129	19.005	30·9	757	18.247·3
1897	186	23.326	43·5	762	22.564

V r. 1898 bylo do Rakousko-uherské říše

	přivezeno		vývoz činil	
tabáku	179.622 q	za 25,555.841 zl.	67.900 q	za 1,419.163 zl.
tabák. výrobků	1.261 »	1,620.837 »	1.760 »	888.320 »

*) Do rakousko-uherského celního území bylo škrobu

v l. průměrně v l.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 zl.	vývoz byl větší + / menší — 1000 zl.
1871—75	19·4	447	12·4	298	—145
1881—85	12·6	379	11·9	227	—152
1891—95	5·2	118	18·9	354	+236
1797	5·7	126	19·8	317	+191

Líhu bylo do Uher:*)

v l.	přivezeno za 1000 zl.	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší 1000 zl.
1882—85	1837	7697	5860
1886—90	1024	2697	1673
1891—95	1341	2992	1651
1897	1117	2018	901

Likérů a pod. bylo do Uher

v l.		přivezeno	vývoz činil	přívoz byl větší
1892	za	608.670 zl.	53.760 zl.	554.880 zl.
1895	»	499.620 »	53.690 »	445.930 »
1897	»	467.330 »	38.190 »	429.160 »

Kognaku bylo do Uher

v l.		přiveveno	vývoz činil	vývoz byl oproti přívozu větší -|- menší —
1882—85	za	56.000	45.000 zl.	—11.000 zl.
1891—95	»	741.000	975.000 »	+234.009 »
1896	»	226.000	732.000 »	+506.000 »

V posledních desítiletích v Uhrách také sladovnictví tou měrou rozkvetlo, že uherské sladovny také v tržbě sladem na cizích trzích s našimi sladovnami považlivě konkurují.

---

*) Do Rakousko-uherského celního území bylo

v l.	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší 1000 zl.
1871—75	115	1500	1385
1876—80	111	5072	4961
1881—86	555	6686	6131
1886—90	387	2434	2047
1891—95	28	4140	3912
1897	33	2586	2553

Pálených lihovin bylo do Rakousko-uherské říše r. 1898 přivezeno za 1,302.953 zl., vývoz činil 4,176.559 zl.

Sladu bylo do Uher

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz převyšoval přívoz o 1000 zl.
1882—85	1	17·—	86	1132	1115
1891—95	42	5·11	119	1411	900
1896	21	2·75	193	2269	1990

Piva bylo do Uher:*)

	v sudech přivezeno	v sudech vývoz činil	v sudech přívoz byl větší o	v lahvích přívoz	v lahvích vývoz	v lahvích přívoz byl větší o
	v 1000 zl.			v 1000 zl.		1000 zl.
1882—85	1886	305	1581	197	48	149
1886—90	2013	220	1793	188	45	143
1891—95	3147	300	2847	288	40	248
1896	2846	578	2268	312	128	194

V r. 1898 bylo do Uher

	q	q
vína v sudech	12,232.926	689.493
» » lahvích	3.538	8.180
» ovocného	247	177
» champagneského	3.194	2.488
líhu	69.611	145.781
kořalky	11.528	44.686

*) Piva bylo do rakousko-uherské říše

	v sudech přivezeno	v sudech vývoz činil	v sudech vývoz převyšoval přívoz	v láhvích přívoz	v láhvích vývoz	v láhvích přívoz byl větší
	v 1000 zl.			v 1000 zl.		
1871–75	47	2650	2603	12	70	58
1876–80	64	3432	3368	11	116	105
1881—85	306	4644	4338	20	273	253
1886—90	674	5865	5191	26	501	475
1891—95	877	6942	6065	7	406	399
1896	853	8060	7207	6	244	238

V r. 1898 bylo piva do rakousko-uherské říše přivezeno za 909.913 zl., vývoz činil 7,200.139 zl.

kognaku	1.901	7.927
rumu a arraku	10.249	1.176
piva v lahvích	193.599	55.183
» » sudech	32.036	10.522
octa	8.945	6.496
minerálních vod	53.458	161.574
esencí	1.863	6
	1,635.659	113.441

Cukrovarství se v Uhrách tou měrou rozšiřuje, že trhy uherské své někdejší důležitosti pro rakouské cukrovary netoliko již pozbyly, ale že Uhři již počínají s našimi cukrovary zvláště na východních trzích, ano i na našich domácích trzích konkurovati.

Uhři vyváží cukr do Indie, Číny a j.

Vývoz tento usnadňují uherské vlády velkými úlevami při dopravě po vodě i po dráhách a j.

Surového cukru bylo do Uher

	přivezeno		vývoz činil		přívoz byl větší + menší —
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1882—85	30·5	925	31·6	631	+ 294
1886—90	43·8	1222	51·5	773	+ 445
1891—95	25·1	684	227·8	3783	— 3097
1896	0·9	22	414·4	5109	— 5087
1897	1·6	40	461·0	4642	— 4602

rafinovaného cukru

	přivezeno		vývoz	vývoz byl větší o
v l.	10000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1882—85	287·5	11.006	233·2	4.659	6.347
1886—90	289·9	10.141	191·7	4.761	5.380
1891—95	285·1	9.532	315·0	6.660	2.872
1896	318·0	10.655	446·5	9.035	1.619
1897	333·0	10.741	470·1	9.572	1.169

V r. 1898 bylo do Uher*)

		přivezeno	vývoz činil
cukru vůbec		395.358 q	1,206.414 q
a to:	» surového	2.625 »	101.656 q
	» rafinovaného	304.038 »	446.490
	» hroznového	10.478 »	3.997
syrobu		2.019 »	2.850
melasy		71.155 »	14.863
pískového cukru		5.043 »	485.292

Dříví k topení bylo do Uher**)

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší o
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1882—85	79·6	40	721·0	343	303
1886—90	49·4	24	695·0	347	323
1891—95	69·3	32	684·8	458	426
1897	170·7	67	843·3	657	590

*) Do Rakousko-uherského území bylo surového cukru

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1871—75	0·3	5	419·5	11.426	11.521
1876—80	0·2	4	1092·4	26.439	26.435
1881—85	0·1	4	1497·1	31.410	31.406
1886—90	0·1	3	1063·2	17.949	17.946
1891—95	0·6	1	1448·1	22.112	22.112
1897	0·15	2·4	530.3	5.449	5.431

cukru rafinovaného

přívoz		vývoz		vývoz byl větší o
1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
0·4	15	296·2	10.665	10.650
0·2	9	608·4	20·785	20.776
0·4	18	1162·9	31.314	31.296
0·2	10	1753·3	36.555	36.545
0·2	5	3011·7	56.000	55.995
0·3	6	4223·5	56.245	56.239

V r. 1898 bylo do rakousko-uherské říše přivezeno 5000 q v ceně 103.000 zl., vývoz činil 4,917.000 q v ceně 67,061.000 zl.

**) Viz poznámka na str. 119.

Užitkového dříví tvrdého bylo do Uher

v l.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 zl.	vývoz byl větší 1000 zl.
1882—85	37·4	124	972·5	2160	2036
1887—90	50·8	151	482·2	1415	1264
1891—95	34·1	99	426·3	1449	1350
1897	15·1	28	457·3	1570	1542

Užitkového dříví měkkého bylo do Uher

v l.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	271·2	810	503·0	1220	410
1886—90	226·9	597	424.8	1060	463
1891—95	295·2	736	601·2	1445	719
1897	361·6	298	897·9	1393	1095

Do rakousko-uherského celního území bylo:

dříví k topení

v l.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 q.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1876—80	522·3	324	1112·8	957	633
1881-85	703·9	358	1797·9	922	654
1886—90	536.3	300	1894·8	1077	774
1891—95	511·5	302	1895·9	1678	1376
1897	644·2	697	2107·8	2452	1755

Dříví užitkového tvrdého

	přívoz 1000 q	1000 zl.	vývoz 1000 q	1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
r. 1891	93·7	169	939·2	3689	3520
1895	173·4	291	824·1	3607	3316
1897	199·3	348	827·7	3816	2498

měkkého

	přívoz 1000 q	1000 zl.	vývoz 1000 q	1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
r. 1891	428·9	700	9478·9	17.026	16.326
1895	301·1	429	11494·4	20.144	19.715
1897	575·6	710	14258·3	28.194	27.484

Duh bylo do Uher*)

v l.	přivezeno zl.	vývoz činil zl.	železničních pražců přívoz zl.	vývoz zl.
1882—85	49.000	11,986.000	56.000	894.000
1886—90	576.000	14,269.000	67.000	614.000
1891—95	2,435.000	12,684.000	48.000	741.000
1897	1,836.000	8,125.000	44.000	975.000

Do Uher bylo prken a pod. výrobků

v l.	tvrdých přivezeno za zl.	tvrdých vývoz za zl.	měkkých přivezeno za zl.	měkkých vývoz za zl.
1882—85	406.000	2,682.000	2,327.000	1,914.000
1886—90	96.000	3,248.000	2,756.000	1,940.000
1891—95	271.000	5,982.000	5,208.000	2,878.000
1897	340.000	9,837.000	5,363.000	6,783.000

Nábytku, parketů, sudů, hraček, dřevěných nástrojů hudebních, třísloviny, sirek, cellulosy, vozů, saní, železničních vozů a j. bylo r. 1897 do Uher přivezeno za 14,267.931 zl., vývoz činil 10,380.206 zl.

---

*) V této době byly Uhry r. 1897 pasivními zvláště při:

	přívoz	vývoz
umělém nábytku	4,561.680 zl.	475.540 zl.
umělých výrobcích ze dřeva	3,069.400 »	296.600 »
zboží kovovém	773.485 »	32.279 »
hračkách	642.100 »	25.680 »
obyčejných výrobcích soustružnických, bednářských, a staveb. truhlářství	1,001.440 »	450.176 »
klavírech	652.630 »	10.401 »
sirkách	598.770 »	242.396 aj.

aktivními byly Uhry zvláště v tržbě:

	přívoz	vývoz
nábytkem z ohýbaného dříví	306.650 zl.	1,776.438 zl.
novými sudy	30.590 »	145.527 »
třísloviny	202.987 »	4,207.874 »
celulosou	312.338 »	540.639 »
železničními vozy	139.400 »	914.600 aj.

XIII.

Také v Uhrách jest tržba dobytkem čelným zdrojem výnosnosti zemědělství.

Do Uher bylo koní*)

v l.	přivezeno kusů	za zl.	vývoz činil kusů	za zl.	vývoz byl větší o zl.
1872—85	2420	910.000	10.105	3,628.000	2,718.000
1886—90	826	306.000	12.156	3,945.000	3,639.000
1891—95	1370	1,636.000	20.909	8,264.000	6,628.000
1896	2128	3,021.000	39.077	14,239.000	11,218.000
1897	1123	487.000	40.160	12,263.050	11,776.000
1898	1937	2,216.000	36.320	14,415.000	12,199.000

V r. 1898 bylo koní do Uher přivezeno 1800, současně jich bylo z Uher vyvezeno 39.377.

Dobytka jatečného a plemenného bylo do Uher přivezeno r. 1898 176.646, r. 1899 195.092 kusů.

Do Uher bylo volů

	přivezeno 1000 k	1000 zl.	vývoz činil 1000 k	1000 zl.	přívoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	15·6	2167	83·7	19.908	17.741
1886—80	32·0	4376	130·0	27.242	22.866
1891—95	53·4	6777	155·0	33.891	27.120
1896	50·9	4631	185·9	35.933	31.302
1897	38·2	3576	189·7	38.149	34.573
1898	58·6	5594	195·4	36.663	33.069

*) Do rakousko-uherského celního území bylo koní:

	přivezeno kusů		zl.	vývoz kusů		zl.	vývoz byl větší o zl.
1871—75	11.253	za	694.000	20.576	za	1,552.000	858.000
1876—80	7.601	»	1,253.000	26.136	»	5,608.000	4,355.000
1881—85	7.008	»	2,159.000	31.060	»	11,602.000	9,443.000
1886—90	4.487	»	1,322.000	23.926	»	7,687,000	3,200.000
1891—95	5.374	»	2,608.000	31.146	»	14,093.000	11,485.000
1896	4.726	»	4,409.000	54.331	»	23,840.000	19,431.000
1897	3.572	»	3,342.000	57.847	»	27,759.000	24,417.000
1898	3.311	»	3,767.475	42.902	»	20,328.315	16,560·540

býků:*)

přívoz		vývoz		vývoz byl větší o
kusů	za zl.	kusů	za zl.	zl.
92	15.000	466	85.000	70.000
75	12.000	1868	337.000	324.000
315	56.000	5918	1,067.000	1,011.000
388	83.000	8424	1,208.000	1,123.000
498	117.000	9734	1,451.000	953.000
1132	209.000	10784	1,711.000	1,502.000

krav:

přivezeno		vývoz činil		přívoz byl větší -|- vývoz byl menší —
1000 k.	1000 zl.	1000 k.	1000 zl.	1000 zl.
3·6	537	1·9	331	— 226
4·9	448	4·9	584	-|- 136
6·5	635	14·6	2004	-|-1369
9·8	626	22·4	2550	-|-1924
8·1	605	23·5	3033	-|-2428
11·5	741	30·8	3549	-|-2858

*) Do rakousko-uherského celního území bylo volů a býků:

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší -|- menší —
	v 1000 k.	1000 zl.	1000 k.	1000 zl.	1000 zl.
v l. 1871—75	107·4	6448	62·0	3.725	— 2723
1876—80	74·0	5596	77·3	7.309	-|- 1713
1881—95	30·8	4245	45·5	10.269	-|- 6624
1886—90	37·8	4835	57·5	12.774	-|- 7939
1891—95	51·9	7262	55·5	16.514	-|- 9252
1896	48·6	4179	49·8	13.005	-|- 8826
1897	34·5	3197	47·2	11.756	-|- 8559
1898	60·3	5668	54·4	13.152	-|- 8484

krav:

	přivezeno		vyvezeno		vývoz byl větší -|- menší —
	1000 k.	1000 zl.	1000 k.	1000 zl.	1000 zl.
v l. 1871—75	38·2	1461	31·5	1261	— 200
1876—80	15·6	779	107·4	2845	-|- 2066
1881—85	11·0	1129	33·7	5874	-|- 4745
1886—90	9·6	943	35·4	5208	-|- 4265
1891—95	8·7	1091	38·7	7336	-|- 6245
1896	7·9	494	30·3	5114	-|- 4720
1897	6·8	412	30·3	4855	-|- 4443
1898	11·2	833	37·0	6257	-|- 5424

V r. 1899 bylo hovězího dobytka do Uher přivezeno 79.094 kusů, současně pak bylo z Uher vyvezeno 293.770 kusů.

Ku vývoji chovu hovězího dobytka velice přispívá racionálné zpeněžování mléka a j.

Mléka bylo do Uher

v l.	přivezeno zl.	vývoz činil zl.
1883	3497	715.615
1888	6502	942.150
1896	11.000	1,105.000
1897	10.000	1,365.000
1898	11.000	1,293.000

Másla bylo do Uher*):

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	1·9	141	4·4	305	164
1885—90	2·9	121	6·9	315	194
1891—95	4·5	251	8·3	503	252
1896	10·4	452	10·6	778	326
1897	10·6	451	11·1	726	275
1898	10·3	505	15·3	1334	829

Tržba přirozeným máslem trpí konkurencí levným margarinem.

---

*) Do rakousko-uherského celního území bylo másla:

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1871—75	3·7	164	86·8	3903	3739
1876—80	1·6	169	72·0	5681	5512
1881—85	1·0	90	51·6	3881	3791
1886—90	0·76	66	47·7	4030	3964
1891—95	0·63	51	47·2	3766	3715
1896	0·71	53	43·4	3739	3686
1897	0·67	51	44·4	3541	3490
1898	0·83	66	50·6	3993	3927

Do Uher bylo margarinu*):

v l.	přivezeno q	přivezeno za zl.	vývoz činil q	vývoz činil za zl.	vývoz byl větší o zl.
1892	140	7000	13.187	659.350	652.350
1893	62	3224	14.753	767.156	763.132
1894	52	2650	13.189	567.127	564.477
1895	—	—	15.170	526.399	526.399
1896	75	2119	17.459	492.962	389.843
1897	—	—	16.151	468.379	468.379

Do Uher bylo sýra:

v l.	přivezeno 1000 z	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	přívoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	17·8	1470	1·8	160	1310
1886—90	16·2	1357	2·1	133	1224
1891—95	17·6	1244	2·4	170	1074
1896	19·0	1303	3·4	270	1033
1897	19.6	1486	4·2	374	1112
1898	18·9	1486	4·9	433	1053

Liptovského sýra**), jenž jest zvláštností Uher, bylo z Uher vzvezeno

v l.	q	za zl.
1882—85	4.900	245.000
1886—90	8.400	375.000
1891—95	10.800	487.000
1896	13.400	606.000
1897	13.500	685.060
1898	14.454	694.000

*) Z rakousko-uherského celního území bylo margarinu vyvezeno:

	q	zl.		q	zl.
1888	60.920	za 2,741.445	1894	43.800	za 2,452.800
1889	55.684	» 3,062.620	1895	32.201	» 1,362.333
1890	43.349	» 2,340.522	1896	24.999	» 772.161
1891	82.354	» 5,105.948	1897	24.095	» 744.295
1892	72.018	» 3,888.972	1898	7.388	» 275.275
1893	76.045	» 4,562.700			

Přívoz margarinu teprv v posledních letech vzrůstá, činil: r. 1896 63 q za 1.449 zl. 1898 11.576 » » 335.404 »
1897 2.015 » » 54.505 »

**) Viz poznámku na str. 125.

V r. 1899 bylo do Uher

	přivezeno	vývoz činil
mléka	2.364 q	231.290 q
masla	1.444 »	19.773 »
sýra a tvarohu . .	17.651 »	20.605 »

Ku vývoji tržby máslem a sýrem nejvíce přispívá postupující zřizování mlékáren.*)

Uhry čelí na vnitroevropských trzích v tržbě čerstvým masem Severní Americe.

Na čelných tržištích dobytka zakládají se pomocí vlády velká jatka, aby mohly býti veškeré odpadky při porážení dobytka racionálně zužitkovány; vývoz čerstvého masa, slaniny a j. podporuje se výhodnými sazbami a rychlou dopravou a j.

Sýra bylo do rakousko-uherského celního území:

	přivezeno		vývoz činil		přívoz byl větší o
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
v l. 1871—75	19·0	1030	7·6	418	612
1876—80	14·6	977	10·3	714	263
1881—85	18·4	1461	6·4	512	949
1886—90	16·3	1417	7·5	404	1013
1891—95	22·9	1957	3·9	237	1720
1896	29·0	2216	2·9	194	2022
1897	29·4	2254	3·5	230	2024

*) V Uhrách bylo r. 1899 215 mlékáren, při nichž bylo spojeno 15357 malých rolníků, kteří dodali od 26917 krav 22 mil. lit. mléka. V těchto mlékárnách bylo vyrobeno 8782 q másla v ceně 2·32 mil. kor.

Za jediný r. 1899 bylo založeno 70 mlékáren. Při ústřední mlékárně v Temešváru bylo r. 1900 spojeno 72 mlékařských společenstev.

V prvém roce bylo v tomto závodě vyrobeno 500.000 kgr. másla.

Čerstvého masa bylo do Uher*)

průměrně ročně v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	3·3	152	7·4	416	264
1886—90	3·6	168	15·5	743	575
1891—95	6·9	370	35·1	1844	1474
1896	46·4	1983	97·7	4648	2665
1897	25·1	1355	85·9	4708	3353
1898	17·9	838	84·8	4409	3571

Do Uher bylo slaniny**):

ročně v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	1·4	53	18·4	819	766
1886—90	1·6	70	24·7	1136	1066
1791—95	1·5	69	32·2	1599	1530
1396	1·2	57	36·1	1717	1660
1897	1·7	90	30·8	1570	1479
1898	2·6	148	30·5	1628	1480

*) Do rakousko-uherského celního území bylo čerstvého masa:

průměrně ročně	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší -|- menší — 1000 zl.
v l. 1871—75	2·1	43	0·9	18	— 25
1876—80	2·0	58	7·4	353	-|- 295
1881—85	4·5	227	15·0	855	-|- 628
1886—90	3·0	153	64·8	3120	-|- 2967
1891—95	3·0	132	28·9	1616	-|- 1484
1896	77·9	2531	8·1	615	— 1916
1897	36·5	1198	11.6	890	— 308

**) Do rakousko-uherského celního území bylo slaniny a sádla:

průměrně ročně	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz 1000 q	vývoz 1000 zl.	vývoz byl větší -|- menší — 1000 zl.
v l. 1871—75	70·6	3045	21·4	941	— 2104
1876—80	39·1	2468	1·5	79	— 2389
1881—85	2·8	175	3·7	257	-|- 83
1886—90	0·2	9	8.3	395	-|- 386
1891—95	3·6	140	27·3	1387	-|- 1247
1896	59·8	1718	2·6	140	— 1578
1897	203.3	5897	3·1	166	— 5731

sádla

přívoz 1000 q	přívoz 1000 zl.	vývoz 1000 q	vývoz 1000 zl.	vývoz větší -|- menší — o 1000 zl.
4·1	207	40·1	1929	-|-1722
3·4	159	51·4	2452	-|-2293
3·4	194	91·8	4548	-|-4354
7·3	321	77·9	3679	-|-3358
35·7	1661	29·4	1485	— 176
43·7	2192	25·8	1448	— 704

Salámů bylo do Uher

průměrně ročně v l.	přivezeno q	přivezeno 1000 zl.	vývoz byl q	vývoz byl 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 z.
1882—85	378	50	2.840	354	309
1891—95	643	83	8.629	1134	1051
1896	675	89	11.351	1449	1360
1897	757	95	9.698	1454	1359
1898	907	104	10.295	1544	1440

K l o b á s ů a pod. bylo do Uher*)

průměrně ročně v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1001 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl menší 1000 zl.
1882—85	0·9	101	0·6	54	47
1886—90	1·9	173	0·2	19	155
1892—95	2·2	192	0·7	48	144
1896	2·6	237	1·5	110	127
1897	2·6	247	1·4	109	138
1898	2·4	216	1·5	115	101

*) Do rakousko-uherského celního území bylo klobásů:

průměrně ročně v l.	přivezeno v 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší -| menší — 1000 zl.
1871—75	0·9	za 111	1·1	za 115	-|- 4
1876—80	0·8	» 97	1·7	» 172	— 75
1881—85	1·2	» 147	1·1	» 154	-|- 7
1886—90	1·3	» 136	1·8	» 171	-|- 35
1891—95	1.6	» 180	1·3	» 173	— 7
1896	1·8	» 191	1·3	» 150	— 41
1897	2·2	» 134	1.2	» 144	— 90

Připravovaného masa, šunek a pod. bylo do Uher

průměrně ročně v l.	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl menší o
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1882—85	2·1	160	6·2	47	113
1886—90	5·3	473	7·3	66	397
1891—95	7·8	831	23·4	244	587

Do Uher bylo

	přivezeno			
	r. 1896		r. 1898	
	q	zl.	q	zl.
masa připravovaného	3264	480.000	4576	586.000
slaniny	1221	57.000	2691	148.000
šunek	8813	793.000	8691	869.000

vývoz činil			
r. 1896		r. 1898	
95.658	4,387.000	84.893	44,409.000
36.118	1,217.000	30.586	1,628.000
664	50.000	671	540.000

V r. 1899 bylo do Uher

	přivezeno	vývoz činil
vepřového sádla	11.417 q	71.073 q
slaniny	1379 »	42.421 »
loje	15.198 »	19.377 »

Trh na prasata v Uhrách soustředěn jest po výtce v rozsáhlých salaších ve Steinbruchu u Budapešti, kteréž byly r. 1848—49 založeny. Salaše tyto, zaujímající asi 100 km., jsou od r. 1869 ve správě prvé uherské společnosti ku chovu prasat.

---

připravovaného masa a šunek:

	přívoz		vývoz		vývoz větší
	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
v l. 1871—75	1·2	za 42	2·8	za 88	46
1876—80	1·2	» 78	3·1	» 161	83
1881—85	1·1	» 98	3·3	» 219	121
1886—90	1·1	» 86	5·5	» 323	237
1891—95	1·3	» 88	8·9	» 644	556
1896	1·4	» 97	7·1	» 546	448
1897	1·8	» 134	8·7	» 667	533

V r. 1880 byl při těchto salaších zřízen ústav konfumační pro prasata z ciziny přivezená.

V l. 1874-94 bylo do Steinbruchu přivezeno 12,914.506 prasat v ceně 565,712.855 zl.; bylo tam zkrmeno 22,292.130 q různých krmiv v ceně 148,414.623 zl.

V tom období 1874—94 v těchto salaších prodáno prasat za 751,435.440 zl. a y této tržby připadlo na Rakousko 35 proc., Německo 32 proc., na jiné státy 5 proc. a na místní spotřebu 27 proc.*)

Příhon prasat do Steinbruchu klesl v l. 1894—95 z 909.989 na 426.766 kusů a činil r. 1896 84.578, r. 1897 141.180, r. 1898 153.376, r. 1899 203.461 kusů v ceně 10,020.125 zl.

Prasat bylo do Uher:

ročně v l.	přivezeno 1000 k.	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 k.	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	192·0	8871	623·3	38.887	30.015
1886—90	167·1	6116	722·3	40·757	34.641
1891—95	179·0	6605	997·6	59.051	52.446
1891	145·0	5512	778·1	51.566	46.053
1892	167·1	6684	1031·7	61.904	55.219
1893	230·8	8319	1116·0	67·301	58.981
1894	248·3	8430	1354·9	78.479	70.048
1895	104·0	4079	707·6	36.007	31.928
1896	45·7	3002	255·7	19.850	16.848
1897	99·6	7651	200·1	16.683	9.032

Tržba prasaty v l. 1896 a 1897 vzala velkou škodu morem tehdáž v Uhrách řádícím.

---

*) Do salaší steinbrušských bylo prasat přihnáno:

		z nich bylo do ciziny vyvezeno				z nich bylo do ciziny vyvezeno
1888	419.406 kusů	196·378 kusů	1892	715.063 kusů	483.952 kusů	
1889	557.412 »	316 847 »	1893	709·312 »	400.972 »	
1890	510.941 »	276.711 »	1894	904·710 »	564.587 »	
1891	568.563 »	295.878 »				

Přivoz prasat a selat do Uher klesl v l. 1897 až 1898 ze 99.898 kusů v ceně 7,652.000 zl. na 80.420 kusů v ceně 6,214.000 zl., současně pak jich vývoz vzrostl ze 200.362 kusů v ceně 16,683.000 zl. na 236.859 kusů v ceně 19.088.000 zl.*)

V r. 1890 bylo prasat do Uher přivezeno 89.129, vyvezeno 391.034 kusů.

Ovcí bylo do Uher:**)

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší
v l.	1000 k.	1000 zl.	1000 k.	1000 zl.	1000 zl.
1880—85	60·0	673	222·6	3237	2564
1886—90	25·2	206	242·0	2989	2783
1891—95	30·1	217	244·0	2305	2088
1896	35·8	154	242·3	1879	1724
1897	20·0	106	176·8	1419	1313

*) Prasat bylo do rakousko-uherského celního území:

					vývoz byl oproti přímenší —
	přiveveno		vývoz činil		
v l.	kusů 1000	1000 zl.	1000 kusů	1000 zl.	1000 zl.
1871—75	652·5	9788	168·0	2.721	— 7.067
1876—80	509·1	9062	317·2	9.364	-|- 302
1881—85	302·4	9551	222·3	17.582	-|- 8.031
1886—90	229·8	4327	224·3	9.349	-|- 5.022
1891—95	201·9	4106	304·4	16.527	-|- 1.242
1891	167·3	3012	143·7	6.039	-|- 3.026
1892	185·8	2975	349·1	15.715	-|- 12.740
1893	213.4	3414	430·6	23.254	-|- 19.839
1894	279·2	5006	485.0	29.103	-|- 24.097
1895	164·1	6126	113·6	8·525	-|- 2.399
1896	86·0	4135	6·6	542	— 3.593
1897	136·0	7695	2·0	158	— 7.537
1898	132·2	6463	13·8	623	— 5.840

*) Do rakousko-uherské říše bylo ovcí:

	přivezeno		vývoz činil		vývoz byl větší
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1881—85	232·0	2194	595·5	7568	5374
1886—90	43·3	248	140·6	1117	869
1891—95	46·8	217	210·8	2269	2052
1896	32.6	153	189·2	1942	1789
1897	15·3	72	90·7	930	858
1898	13·3	101	50·0	513	412

Vlny bylo do Uher:*)

v l.	přivezeno q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	37.300	za 5524	120.000	za 21.587	16.059
1886—90	23.300	» 2632	119.900	» 17.550	15.918
1891—95	13.000	» 1050	96.400	» 12.571	11.521
1896	15.500	» 1390	78.500	» 8.303	6.913
1897	17.600	» 1272	70.900	» 7.096	5.824
1898	18.932	» 1249	70.410	» 7.884	6,585

Do Uher bylo r. 1899

	přivezeno	vývoz činil
ovcí	25.375 kusů	220.411 kusů
vlny	21.206 q	93.061 q

Živé drůbeže bylo do Uher:**)

v l.	přivezeno zl.	vývoz činil zl.	vývoz byl větší o zl.
1882—85	21.000	2,083.000	2,062.000
1886—90	12.000	2,410.000	2,397.000
1891—95	86.000	3,124.000	3,037.000
1896	493.000	3,463.000	2,970.000
1897	594.000	4,467.000	3,872.000

*) Do rakousko-uherského celního území bylo vlny:

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz 1000 q	vývoz 1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1876—90	181·8	33.011	101·4	22.300	10.711
1881—85	248·7	37.381	107·7	20.317	17.064
1866—90	257·3	40.600	105·5	21.662	18.938
1891—95	290·8	36.624	72·7	10.478	26.156
1896	313·8	38.808	76·9	10.314	28.494
1897	307·1	38.246	79·6	10.720	27.526
1898	319·0	44.913	78·3	10·792	34.121

**) Živé a zabité drůbeže bylo do rakousko-uher. celního území:

v l.	přivezeno za zl.	vývoz činil zl.	vývoz byl větší o zl.
1881—85	1,015.000	1,369.000	354.000
1886—90	1,028.000	2,677.000	1,648.000
1891	741.000	3,912.000	3,207.000
1895	1,769.000	6,219.000	4,484.000
1896	2,042.000	5,948.000	3,906.000
1897	2,350.000	7.009.000	4,659.000

zabité drůbeže

za	přivezeno zl.	vývoz činil zl.	vývoz byl větší o zl.
	11.000	1,517.000	1,505.000
	17.000	2,832.000	2,814.000
	29.000	4,197.000	4,167.000
	43.000	5,373.000	5,329.000
	41.000	6,748.000	6,706.000

V r. 1898 bylo z Uher vyvezeno drůbeže živé 3,537.557 kusů a 8.695 q za 4,702.000 zl. a drůbeže zabité 97.022 q za 7,260.000 zl.

Vajec bylo do Uher:*)

v l.	přivezeno za zl.	vývoz činil zl.	vývoz byl větší o zl.
1881—85	13.000.000	2,410.000	2,404.000
1886—91	11.000.000	5,559.000	5,528.000
1891—95	88.000.000	9,465.000	9,377·000
1896	160.000.000	9,431.000	9,271.000
1897	136.000.000	1,406.000	10,320.000
1898	193.000.000	1,278.000	11,085.000

V r. 1899 bylo vajec do Uher přivezeno 8.998 q, vývoz činil 350.231.

*) Do rakousko-uherského celního území bylo v a j e c

v l.	přivezeno za zl.	vyvezeno bylo za zl.	vývoz byl větší o zl.
1876—80	540.000	5,145·000	4,605.000
1881—85	354.000	6,541·000	6,187·000
1886—90	176.000	12,914·000	12,737.000
1892—95	4,285.000	28,023·000	23,738.000
1896	13,027.000	39,901·000	26,874.000
1897	13,286·000	43,844·000	30,558.000
1898	14,178.431	40,081·000	25,902.000

Peří bylo do Uher:*)

v l.	přivezeno zl.	vývoz činil zl.	vývoz byl větší o zl.
1882—84	107.000	5,487.000	5,380.000
1886—91	179.000	5,631.000	5,451.000
1891—95	180.000	4,315.000	4,135.000
1896	160.000	5,237.000	5,077.000
1897	126.000	5,212.000	5,186.000
1898	119.000	5,711.000	5,542.000

Medu bylo do Uher:**)

v l.	přivezeno q	přivezeno za zl.	vývoz činil q	vývoz činil za zl.	vývoz byl větší o zl.
1882—85	434	57.000	2.200	307.000	250.000
1886—91	547	66.000	2.100	266.000	199.000
1891—95	940	133	2.500	381.000	248.000
1896	676	105	3.100	513.000	408.000
1897	673	104	2.700	454.000	350.000
1898	1697	?	16.246	— —	— —

V r. 1899 bylo do Uher

	přivezeno	vývoz činil
medu	1.680 q	10.088 q
vosku	993 »	3.702 »

*) Do rakousko-uherského celního území bylo peří

v l.	přivezeno za zl.	vývoz činil za zl.	vývoz byl větší o zl.
1871—75	934.000	6,308.000	5,374.000
1876—80	967.000	5,824.000	4,856.000
1881—90	1,250.000	7,062.000	5,811.000
1891—95	2,634.000	10,932.000	8,297.000
1896	2,872.000	10,296.000	7,424.000
1897	2,490.000	7,142.000	4,652.000
1898	3,806.893	10,494.980	6,688.088

**) Do rakousko-uherského celního území bylo medu

v l.	přivezeno q	přivezeno za zl.	vývoz činil q	vývoz činil za zl.	vývoz byl větší o zl.
1871—75	980	178.000	1100	598.000	419.000
1876—80	1120	217.000	2100	641.000	424.000
1881—85	1480	181.000	2000	261.000	80.000
1886—90	1740	188.000	1900	272.000	83.000
1891—95	2320	214.000	2800	455.000	241.000
1896	2146	181.000	2500	400.000	219.000
1897	3265	233.000	2100	353.000	120.000

XIV.

Rakousko a Uhry tvořily do r. 1850 oddělená celní území a teprv v m. září 1850 splynuly v jedno společné území hospodářské.

Při vyrovnání r. 1868 byla uznána hospodářská samostatnost obou polovicí rakouské monarchie a od té doby upravují se jich vzájemné styky hospodářské a tržební vždy na 10 let t. zv. vyrovnáním.

Každé obnovování tohoto vyrovnání bylo důležitou etappou Uhrů v postupu k stěžejným cílům jich hospodářské politiky. Při každém vyrovnávání se jim podařilo obchodní a celní smlouvu s naší polovicí říše ve svém prospěchu tak opraviti, že stále hojněji z tohoto svazku kořistí. Není zajisté pochybností, že Uhry pouze v tomto spojení s naší polovicí říše mohly hospodářsky tak rychle prospívati.

Největší prospěch z tohoto společného celního území vznikl arciť uherskému zemědělství svobodnou tržbou plodinami, moukou, dobytkem a j. na rakouských trzích, jakož i usnadňováním vývozu do ciziny zabezpečenými výhodami dopravovacími a j.

Na odbyt plodin a tím i na vývoj zemědělství v Uhrách mělo velkého vlivu zdokonalování dopravy, zvláště pak rychlé doplňování sítě železniční.*)

Při vzrůstajícím vývozu plodin a j. se v Uhrách také ntensivní hospodaření rychle rozšiřovalo.**)

---

*) V Uhrách bylo pšenice a žita sklízeno

průměrně ročně

v l.	obilí v mil. hl.	na počátku tohoto pětiletí bylo v Uhrách železnic
1871—75	29·3	3.400
1881—85	52·7	7.000
1891—95	70·1	11.200

**) Pšenicí a žitem bylo oseto

v l.	v Uhrách mil. ha	ve Spoj. obcích mil. ha
1870	3·35	8·05
1898	4·07	18·30

V XIX. století rozšířena byla v Uhrách rozloha vzdělané půdy z 5 na 26 mil. ha, sklizeň obilí vzrostla ze 30 na 80 až 90 mil. q, v ceně ze 150 na 900 mil. zl.

V r. 1870 bylo v Uhrách 15 mil. obyv., tehdáž se tam klidilo asi 30 mil. q chlebovin. Od té doby vzrostlo obyvatelstvo Uher asi o polovic a sklizeň chlebovin byla zdvojnásobena. V té době téměř nevzrostl počet osob v Uhrách při zemědělství zaměstnaných. Nyní přebývá z roční sklizně chlebovin po domácí spotřebě asi 40 mil. hl. v ceně 5—700 mil. kor.

Pšenice a žita bylo sklizeno průměrně ročně:

	v Rakousku	v Uhrách
v l. 1871—5	38·2 mil. hl.	29·1 mil. hl.
1881—5	42·6 » »	52·7 » »
1891—5	42·9 » »	70·1 » »

V r. 1900 bylo v zemích uherských sklizeno:*)

pšenice 39,631.809 q ječmene 12,034.600
žita . 10,053.300 » ovsa . 11,208.000

Vypočítává se, že v posledních 20 letech zemědělstvím vzrostlo národní jmění Uher s 10—15 milliard kor.

---

sklízeno bylo ročně

v l.	mil. hl	mil. hl
1870—75	29·2	75
1895—98	61·0	149·5

V l. 1870—98 přibylo polí pšenicí a žitem osetých 20%, ve Spojených Obcích o 109%, sklízeň těchto obilin vzrostla v Uhrách o 129, ve Spojených Obcích pouze o 99·5 proc. Z toho patrno, že se v Uhrách intensivněji hospodaří nežli ve Spojených Obcích.

*) V Rakousku byla ceněna sklizeň

	v 1000 zl.			
	r. 1870	r. 1881	r. 1891	r. 1897
pšenice . . .	107.877	124.978	113.093	89.643
žita	156.432	186.601	159.250	119.516
ječmena . .	75.273	82.724	90.226	77.780
ovsa	93.999	107.205	114.862	92.623

V r. 1899 bylo do Uher pšenice přivezeno 1,675.399 q, vývoz činil 3,694.150 q.

Do Rakouska bylo z Uher pšenice přivezeno

v l.	q		celého vývozu Uher proc.
1892	4,345.000	=	89·59
1893	4,520.000	=	91·56
1894	4,681.000	=	91·39
1895	5,587.000	=	91·71
1896	6,265.000	=	93·96
1897	3,449.000	=	95·56
1898	2,856.000	=	98·78

Žita bylo do rakousko-uherské říše

	přivezeno		vývoz činil		přívoz větší — vývoz menší -|-
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1870	157	786	765	3827	+ 3.041
1885	1046	9.416	642	6903	— 2.514
1890	168	1.137	33	264	— 873
1895	276	1.282	4	33	— 1.249
1896	511	2.193	2	13	— 2.179
1897	1749	11.274	1	8	—11.266
1898	2282	15.501	4	34	—15.467
1899	206	1.342	6	54	— 1.288

Žita bylo do Uher

	přivezeno		vývoz činil		vývoz převyšoval přívoz o
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1882—85	35	268	1270	9.404	9.136
1891—95	21	115	2018	14.221	14.106
1897	54	367	1476	11.290	10.923
1898	229	1403	1538	12.841	11.438

V r. 1899 bylo do Uher žita přivezeno 12.593 q, vývoz činil 2,060.179 q.

Do Rakouska bylo žita z Uher

v l.	vyvezeno q	celého vývozu z Uher proc.
1892	1,832.000	= 92·57
1893	1,891.000	= 99·42
1894	2,017.000	= 99·75
1895	2,088.000	= 99·66
1896	2,635.000	= 99·81
1897	1,474.000	= 99·98
1899	1,531.000	= 99·54

Ječmene bylo do rakousko-uherské říše

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz větší -|- přívoz větší -|- 1000 zl.
1870*)	136	543	1038	4.153	-|- 3.610
1880	349	2179	2232	22.875	-|-20.696
1890	130	846	3813	38.127	-|-37.281
1895	352	1638	2674	22.306	-|-20.668
1896	97	343	4276	35.434	-|-35.091
1892	438	2176	3586	35.873	-|-33.697
1868	546	3255	3319	30.704	-|-27.449
1899	105	520	4143	36.455	-|-35.935

Ječmene bylo do Uher

v l.	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	vývoz převyšoval přívoz 1000 zl.
1882—85	182	1374	2717	19.945	20.571
1891—95	203	926	3134	23.732	22.806
1897	189	1105	3908	31.268	30.163
1898	256	1340	3524	25.727	24.387

*) V roce 1870 bylo sladu do rakousko-uherské říše:

roku	přivezeno 1000 q	přivezeno 1000 zl.	vývoz činil 1000 q	vývoz činil 1000 zl.	přívoz byl větší -|- 1000 zl.
1880	1·3	193	659	9.554	-|- 9.361
1890	0·2	3	1279	17.907	-|- 17·904
1895	0·4	4	1414	18.407	-|- 18.404
1896	0·1	1	1544	20.510	-|- 20.510
1897	0·2	2	1684	24.453	-|- 24.451
1898	0.2	2	1646	24.288	-|- 24.286
1899	0·0	0·1	1823	24.845	-|- 24.845

V r. 1899 bylo ječmene do Uher přivezeno 122.946 q, vývoz činil 4,230.780 q.

Z Uher bylo ječmene vyveženo do Rakouska*)

v l.	q	=	celého vývozu proc.
1892	1,621.000	=	60·96
1893	2,134.000	=	46·63
1894	1,819.000	=	50·60
1895	1,537.000	=	65·94
1896	2,560.000	=	53·94
1897	2,004.000	=	51·28
1898	1,965.000	=	55·76

Ovsa bylo do rakousko-uherské říše

v l.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 zl.	vývoz větší + přívoz větší — 1000 zl.
1870	156	626	342	1367	+ 741
1880	179	1119	711	5155	+4031
1890	366	2701	97	800	—1901
1895	682	3192	25	187	—3005
1896	251	3061	13	94	—2967
1897	619	3095	15	120	—2975
1898	339	1781	92	708	—1073
1899	88	414	628	4557	+4143

*) Ječmene bylo z Uher vyvezeno do Německa:

			z Uher
r. 1892	814.000 q	=	30·61 proc.
1893	1,895.000 »	=	41·41 »
1893	1,284.000 »	=	35·72 »
1895	1,537.000 »	=	25·78 »
1896	1,913.000 »	=	41·59 »
1897	1,296.000 »	=	43·08 »
1898	1,279.000 »	=	36·29 »

Do Uher bylo ovsa

v l.	přivezeno 1000 q	1000 zl.	vývoz činil 1000 q	1000 zl.	vývoz byl větší o 1000 zl.
1882—85	89	587	997	6.657	6.170
1886—90	68	424	963	5.968	5.544
1891—95	110	611	1142	7.358	6.747
1897	119	673	2010	13.066	12.393
1898	129	748	1978	13.250	12.502

V r. 1899 bylo ovsa do Uher přivezeno 107,497 q, vývov činil 2,436.002 q.

Z Uher bylo ovsa vyvezeno do Rakouska

v l.	q		celého vývozu proc.
1892	1,318.000	=	99.03
1893	1,162.000	=	94.32
1894	823.000	=	98.32
1895	1,071.000	=	99.32
1896	1,676.000	=	99.58
1897	2,004.000	=	99.70
1898	1,965.000	=	99.34

Kukuřice bylo do rakousko-uherské říše:

r.	přivezeno 1000 q		1000 zl.	vývoz činil 1000 q		1000 zl.	přívoz větší -|- vývoz větší -|- 1000 zl.
1870	586	za	2.924	104	za	516	— 2.408
1880	2857	»	17.141	520	»	4293	— 12.848
1890	968	»	5.293	134	»	837	— 1.901
1895	2147	»	10.284	44	»	342	— 3.005
1896	1209	»	4.467	226	»	1261	— 2.967
1897	2312	»	9.503	189	»	1040	— 2.975
1898	6652	»	30.178	30	»	189	— 1.073
1899	1549	»	7.067	34	»	211	+ 4.143

Kukuřice bylo do Uher:

	přivezeno		vývoz činil		vývoz převyšoval přívoz
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1882—85	792	5028	1125	7.146	2.118
1886—90	154	843	1441	7.808	6.965
1891—95	364	1839	2243	12.456	10.617
1897	713	2887	3542	16.115	13.228
1898	2818	1992	2370	14.011	2.019

V r. 1899 bylo kukuřice do Uher přivezeno 490.105 q, vývoz činil 2,989.745 q.

Kukuřice bylo z Uher vyveženo do Rakouska:

roku	celého vývozu z Uher proc.
1892	2,718.000 q = 76·05
1893	2,245.000 » = 88·04
1894	1,485.000 » = 93·40
1895	1,055.000 » = 91·90
1896	2,888.000 » = 92·83
1897	3,376.000 » = 95·31
1898	21,160.000 » = 91·14

Stále větší důležitosti v tržbě uherské nabývá tržba moukou a j. výrobky zemědělského průmyslu.

Mouky bylo do rakousko-uherské říše:

	přivezeno		vývoz činil		vývoz větší +
roku	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1870	197 za	3.155	1457 za	23.307	+ 20.154
1880	645 »	8.713	1301 »	24.073	+ 15.360
1890	0·6 »	11.148	1365 »	21.498	+ 21.490
1895	8 »	65	114 »	1.396	+ 1.331
1896	8 »	68	110 »	1.462	+ 1.395
1897	27 »	366	105 »	1.764	+ 1.398
1898	34 »	407	35 »	627	+ 220
1899	10 »	124	38 »	611	+ 487

Mlýnských výrobků bylo do Uher:

	přivezeno		vývoz činil	vývoz byl větší +
v l.	1000 q	1000 zl.	1000 q	1000 zl.	1000 zl.
1882—85	87·6	1158	3356·2	51.077	49.919
1886—90	102·6	1200	4220·1	54.185	52.985
1891—95	73·2	803	5555·7	67.290	66.487
1896	62·8	565	7189·0	81.596	81.031
1897	97·1	971	5753·9	84.007	83.036
1898	135·6	1624	4861·5	82.922	81.304

V r. 1899 bylo mouky do Uher přivezeno 85086 q, vývoz činil 5,666.831 q.

Mouky bylo z Uher vyvezeno do Rakouska:

r.		celého vývozu proc.	r.		celého vývozu proc.
1882	1,579.000 q	= 54	1896	5,869.000	= 81
1885	2,200.000 »	= 63	1897	4,749.000	= 82*)
1890	3,103.564 »	= 67	1998	4,089.000	= 84
1895	5,204.000 »	= 87			

V r. 1899 bylo vyveženo:

	Z Rakouska do Uher q	Z Uher do Rakouska q
luskovin	35.769	188.475
prosa	722	40.362
pohanky	941	14.619
sladu	389	101.466
rýže	49.868	207.662

*) V r. 1897 bylo z Uher vyvezeno výrobků mlýnských 5,753.917 q v ceně 84,007.188 zl., oproti r. 1896 méně o 1·4 mil. q. Z tohoto vývozu připadlo na

	q	za zl.
Anglii	480.400	7,013.840
Terst	214.864	3,137·014
Německo	161.576	2,359.010
Francii	115.314	1,683.584
Bosnu a Hercegovinu	107.796	1,573.822
Brasilii	73.215	1,068.938
Švýcarsko	13.885	202.721

kroup	2.769	96.622
jahel	461	96 344
jiných výrobků mlýnských	4.942	67.875
brambor	16 354	334.543
zeleniny	26.095	93.208
cukrovky	146.551	829.859
ovoce	64.072	177.014
slámy	405	202.496
sena	3.604	226.799

Vína v sudech bylo vyveženo:

	z Rakouska do Uher za zl.	z Uher do Rakouska za zl.
r. 1892	5,784 950	13,562.232
r. 1892	8,696.805	17,880.750
r. 1894	7,434.490	14.677.724

V r. 1898 bylo vína v sudech z Uher do Rakouska vyveženo za 13,875.000 zl. oproti tomu bylo z Rakouska do Uher vína v sudech přiveženo za 4,456.000 zl.

Nemalé důležitosti pro Uhry jest vývoz dobytka do Rakouska.

Z Uher do Rakouska vyveženo:

	r. 1892	proc. celého vývozu	r. 1895	proc. celého vývozu
koni	11.000	55·94	20.000	64·51
volů	128.000	96·97	164.000	90·11
prasat	761.000	73.74	625,000	88·27

Z Uher bylo do Rakouska vyveženo:

	r. 1896		r. 1898	
	kusů	za zl.	kusů	za zl.
koní	18.606	8,101.000	19.065	8,212.000
volů	168.309	31,394.000	173.176	30,373.000
masa čerstvého				
prasat	252.633	19,644.000	233.928	18,926.000
q	94 934	4,351.000	83 564	4 342.000

drůbeže zabité				
kusů	58.130	4,127.000	76.729	5,768.000
živé	—	2,396.000	—	3,231.000
vajec	214.724	6,979.000	209.386	7,538.000
vlny	58,160	6,581.000	51.038	5,999.000
krav	21.514	2,971.000	27.366	3,050.000

V r. 1899 bylo vyveženo:

	z Rakouska do Uher kusů	z Uher do Rakouska kusů
koní a hřibat	1717	17139
volů	1481	188.249
býků	553	13.117
krav	1118	22.257
mladého dobytka	517	8.044
telat	633	12.824
ovci a koz	151	114.353
jehňat	4466	9.393
prasat	180	390.469
koní a hřibat . .	1717	17.139
drůbeže živé . .	4891	3,272.912
zvěřiny	389	92.496
vajec . . . . q	3100	212.503
mléka . . . . q	2348	230.738

Uherské trhy mají té doby ještě velké důležitosti pro některá odvětví rakouského velkoprůmyslu textilního, strojového a j. — V r. 1896 bylo z Uher*):

	hospodářských plodin: výrobků průmyslových:			
	vyveženo	přívoz	vývoz činil	přívoz
	mil. zl.	mil. zl.	mil. zl.	mil. zl.
do Rakouska	341·0	48·7	77·9	384·8
záp. Evropy	83·7	18·0	12·9	25·1
vých. Evropy	4·6	25·8	10·8	0·6
jiných zemí	1·4	0·3	4·1	0·7
Dohromady	433·7	92·5	105·7	411·5

*) Viz poznámku na str. 146.

Uhři s námi již nyní konkurují netoliko zemědělskými plodinami, moukou, dobytkem a pod., ale také ve mnohých odvětvích velkého průmyslu.

Z Uher bylo do Rakouska vůbec zboží vyvezeno r. 1896 za 417,092.000 zl., r. 1898 za 410.054.500 zl.

Z Rakouska bylo do Uher vyveženo:

	r. 1896		r. 1898	
řezaného dříví	q	za zl.	q	za zl.
měkkého . .	2,035.647	4,684.000	2,236.440	5,151.000
dřev. nábytku .	46.388	4,598.000	43.805	4,814.000
umělých výrobků ze dřeva . .	13.950	2,511.000	14.329	2,866.000

Z Uher do Rakouska bylo vyveženo:

	r. 1896		r. 1898	
řezaného dříví	q	za zl.	q	za zl.
tvrdého . . .	549.687	2,845.000	1,089.718	3,231.000
měkkého . .	721.151	2,435.000	873.872	3,033.000

Z Rakouska bylo do Uher vyveženo:

kameného uhlí	6,773.209	4,538.000	7,502.176	5,477.000
železa a ocele	209.690	2,917.000	228.762	3,165.000
hrubých výrobků kovářských .	138.196	3,282.000	132.263	3,136.000

V r. 1896 připadalo:

	z veškerého přívozu do Uher		z vývozu z Uher	
	zl.	proc.	zl.	proc.
na Rakousko .	428,756.426	= 77·28	412,113.286	= 76·18
Německo .	27,565.037	= 4.97	50,956.326	= 9·42
Švýcarsko .	994.828	= 0·18	4,084.438	= 0·73
Italii . . .	15,688.828	= 2·83	9,144.700	= 1·71
Francii . .	1,992.071	= 0·31	10,491.301	= 1·94
Vel. Britanii	5,025.323	= 0·90	11,115.032	= 2·05
Rusko . . .	3,426.181	= 0·61	1,949.905	= 0·35
Rumunsko .	14,103.754	= 2·54	10,042.683	= 1·86
Srbsko . .	22,736.980	= 4·10	4,437.200	= 0·82

součástí strojů	102.692	4,621.000	61.299	2,758.000
hřebíků a šroubů	132.097	2,801.000	148.397	3,319.000
výrob. měděných	26.676	4,166.000	26.205	4,226.001
zlatnických .	38	2,804.000	40	3,016.000

V r. 1899 bylo vyveženo

dříví k topení	80.792	q	551.304
» k stavbám a j. tvrdého	4.832	»	265.516
» » » měkkého	109.485	»	311.682
» do dolů	3.900	»	486.068
sudových dužin	3.296	»	241.026
pražců železničních	38.043	»	493.267
řezaného dříví tvrdého . . .	61.777	»	602.104
» » měkkého . . .	2,012.006	»	1,155,086
dřevěného uhlí	1.622	»	474.506

Železných rud bylo vyveženo z Uher do Rakouska 3,051.460 q za 2,221.000 zl., r. 1898 3,873.511 q za 2,922.000 zl.

Cukru bylo vyveženo z Rakouska do Uher r. 1896 386.844 q za 11,144.854 zl., r. 1899 452.253 q; z Uher do Rakouska bylo cukru vyveženo r. 1896 314.181 q za 6,855.684 zl., r. 1899 256.742 q za 5.840.000 zl.

Z Uher bylo vyveženo do Rakouska

	r. 1896		r. 1898	
	q	zl.	q	zl.
vlněného zboží	6.796	2,786.000	7.637	2,958.000
bavlněného »	20.289	3,916.000	20.253	3,751.000
různého zboží	—	106,831.000	—	120,547.500

Z Rakouska bylo vyveženo do Uher:

	v r. 1896		v r. 1898	
	q	za zl.	q	za zl.
pláten	32.050	7,530.000	30.097	6,816000
bavlněné příze	81.158	7,534.000	80.453	7,450.000
tkanin . . .	376.334	66,120.000	379.149	61,814.000

látek vlněných a				
polovlněných	101.691	43,320.000	97.572	42,559.000
hedvábných	3.711	10,583.000	4.169	14,909.000
polohedvábn.	3.024	3,831.000	2.166	3,520.000
stuh hedvábných	1.355	4,648.000	1.433	4,591.000
pytlů	82.292	3,045.000	82.197	3,041.000
zboží stávkového				
bavlněného	20.051	4,812.000	22.114	5,307.000
vlněného .	4.972	2,213.000	5.442	2,803.000
prádla . . .	15.731	5.978 000	16.166	6.143.000
oděvů damských	9.518	9,733.000	9.357	9,118.000
mužských .	20·447	9,048.000	22.150	9,010.000
klobouků plstén.	5.870	2,624.000	6.415	2,898.000
obuví	17.217	8.609.000	17.218	9,817.000
svršků obuví .	24.820	7,507.000	24.987	7,625.000
podešvů . . .	43.606	5,283.000	42.492	5,005.000

XV.

Stále příznivější rozvaha mezinárodní tržby Uher jest po výtce výsledkem prozíravé, hospodářské politiky uherských vlád, postupující racionálné organisace uherské tržby. O vývoj této tržební organisace největší zásluhy si získal někdejší ministr obchodu Baross, kterýž po plných 20 let s neúmornou energii a s vlasteneckým nadšením razil cestu zdárnému vývoji národního hospodářství v zemích uherských vůbec.

Při odhalování pomníku Barossova v Budapešti r. 1898 ministr bar. Daniel pravil: »Hlavní pružinou veškeré činnosti Barossovy byla horoucí láska k vlasti a hluboké přesvědčení, že velikým a mocným může býti pouze národ bohatý, že nejbezpečnější zárukou rozkvétání národa jest mohutná industrie a vlastenecký obchod.«

»Veškeré konání Barossovo proniká silné národní vědomí, neohrožený cit.«

Baross nalezl také hodných nástupcův, kteří k cílům ním přesně vytknutým také v jeho duchu s velkými úspěchy postupují.

Zpomínáme toliko úspěšné činnosti nynějšího ministra obchodu Alexandra Hegedüse, kterýž s horoucím vlastenectvím Maďara spojuje také klidnou prozíravost, soustavně tvořícího odborníka.

Ministr Hegedüs při rokování o rozpočtu na říšském sněmě 30. března r. 1900 mimo jiné pravil: »Měli jsme třídu neorientovaných a malomyslných průmyslníkův a obchodníkův, kteří teprve nyní poznávají, že nestačí k uherskému obchodu pouze uherské jméno obchodníka, alebrž především zabezpečení odbytu, zajištění vývozu uherských výrobků.

Toto poznání a sebevědomí musíme v uherském průmyslníku a obchodníku, v uherské společnosti probouzeti a sesilovati. Musíme stále postupovati, nesmíme umdlévati, alebrž musíme stále pracovati, povzbuzovati, musíme sebedůvěru hlásati a také vštěpovati.«

Ministr Hegedüs také při řešení specialných otázek svého odboru postupuje s klidnou střízlivostí a odbornou znalostí.

Uhři učinili zajisté v nedlouhé době také v průmyslu — arciť po výtce intensivnou přímou i nepřímou podporou státu velký pokrok.*) Hegedüs však tento rozkvět průmyslové činnosti v Uhrách nepřeceňuje, 2. března 1900 na říš. sněmě mimo jiné pravil: »Dokonalé zařízení závodů průmyslových, dobrý úvěr a řádná správa závodů více prospívá, nežli sebeúčinnější podpora zákonodárství.«*)

*) Uherská vláda horlivě pečuje o zabezpečení pokud lze největšího podílu dodávek pro vojsko a loďstvo válečné; přikázala, aby ve školách a úřadech pouze domácí výrobky byly odebírány. Také při opatřování potřeb železnic béře se zřetel především k domácím závodům.

Když trpěly uherské papírny nedostatkem odbytu a když jim hrozilo nebezpečí, že musí splynouti s kartelem rakouských

Ku racionelné organisaci a ku vývozu uherské tržby valně přispělo r. 1887 založené obchodní museum budapeštské, kteréž bylo r. 1899 ministr. Barossem reorganisováno a do správy státní přijato.

Program tohoto musea vytkl Baross na říšském sněmě r. 1899: »Obchodní museum nemá nahraditi svéčinnost průmyslnictva a obchodnictva, alébrž má toliko jich podnikání podporovati a jich iniciativě cestu raziti. Obchodní museum má seznamovati se všemi výrobky, jež by bylo lze z Uher do ciziny, zvláště pak na východ vyvážeti a má domácí průmysloníky a obchodníky o poměrech na cizích trzích spolehlivě zpravovati atd.

Při tomto museu byla zřízena r. 1898 zpravovna, jež podává všeobecné zprávy v průmyslových a tržebních poměrech, jakož i ku žádostem obchodníků a průmysloníků zvláštní informace o domácích a cizozemských firmách, dodávkách, poměrech celních, dopravních a j. Této zpravovně jsou přiděleni odborní referenti ministerstva obchodu.

Všeobecné zprávy vydává museum ve svém časopise Magyar Kereskedelmi Museum, kteryž se zasýlá asi 5000 interessentům zdarma.

---

papírníkův, nařídila vláda, aby jim byly zadávány veškeré dodávky pro státní úřady a ústavy a prohlásila, že z těchto dovávek budou vyloučeny papírny, kteréž by k rakouskému kartelu přistoupily. Tím byla tato akce zmařena.

Když se šířila v Uhrách krise menších, po výtce primitivně zařízených a nedokonale spravovaných skláren, zahájil ministr Hegedüs vyjednávání s velkým konsorciem belgickým, aby se ujalo společné správy větších skláren a zabezpečil domácím sklárnám domácí trh v Uhrách.

Vývoj soukennictví a j. odvětví textilního průmyslu podporuje vláda úlevami sazeb dopravních a j. koncesemi.

Obchodní komory uherské vybízí k podporování domácích závodů odebíráním jich výrobků (sirek, lahví, papírů a j.) a vyhlašují přímo adresy dotčených firem.

Při rozdělování kontinentu líhu béře se zřetel především k líhovarům, kteréž byly zařizovány domácími strojírnami atd.

Museum pořádá stále a obdobné výstavy.

Ministr Hegedüs opatřil, aby ve Vídni vydávané zprávy c. a k. konsulů byly vydávány také řečí maďarskou a aby byly rozdávány interessentům v Uhrách zdarma a j.

Obchodní museum zřídilo svá zastupitelstva a jednatelství ve Rjece, Sarajevu, Mostaru, Brčce, Banjaluce, Bělehradě, Bukurešti, Srjedeci, Plovdivě, Rusčuku, Cařihradě, Soluni, Monastyru, Bombaji, Alexandrii, na Jávě a v New Yorku.

Obchodní museum zprostředkovávalo také obchody.

Obchody tyto činily r. 1892 696.506 zl., r. 1893 1,259.815 zl., r. 1894 1,047.672 zl., r. 1895 1,552.998 zl., r. 1896 1,025.826 zl., r. 1897 1,775.132 zl.. r. 1898 2,824.178 zl.

Přičiněním ministra Barossa byla státní subvence obchodního musea r. 1891 zvýšena na 75.000 zl.

Po nové organisaci obchodního musea r. 1899 bylo přímé zprostředkování obchodu přenešeno na uherskou akciovou obchodní společnost, s níž stát v této příčině zvláštní smlouvu uzavřel.

Společnosti této byla zaručena vydatná hmotná podpora státní, aniž by byla její obchodní činnost obmezována. Stát toliko dohlíží, aby společnost tato ve všem jednala nestranně, majíc zřetel toliko ku všeobecnému dobru.*)

*) Obchodní společnost má pečovati o rozšíření odbytu uherských zemědělských plodin a výrobků průmyslových na domácích, zvláště pak na východních trzích.

Obchodní společnosti byla odevzdána obchodním museem v cizině zřízená zastupitelstva a jednatelství, jakož i sbírky vzorků a jí jest uloženo, aby taková jednatelství buď z vlastní iniciativy nebo k vyzvání ministerstva obchodu na všech trzích zřizovala, na nichž by bylo lze odbyt uherských plodin a výrobků rozšířiti.

Obchodní společnosti bylo touto smlouvou zvláště uloženo, aby do 3 měsíců založila v Bělehradě úplně samostatný filiální obchod a podobné obchody aby zřídila do 2 let v Sarajevě, Srjedeci a Cařihradě. (V Bukurešti již takový závod byl zřízen.)

Zastupitelstva, jakož i cestující obchodní společnosti smí provozovati a podporovati obchod pouze zbožím uherského původu a mohou toliko výjimkou a to se svolením ministerstva obchodu také jiné zboží prodávati.

Zástupcové a cestující obchodní společnosti každého roku se v Budapešti sjíždí ku společným poradám o povznesení uherské tržby. Obchodní společnost stopuje veškeré události národohospodářské, v cizině podnikané reformy zákonodárné a j. opatření, jež by mohla míti vlivu na výrobu nebo tržbu uherskou a podává o důležitějších událostech zprávu přímo ministerstvu obchodu a uděluje ku žádostem uherským firmám také zvláštní odborné informace.

Obchodní společnost má zvláště pečovati o odbyt *malého a domáckého* průmyslu. Výrobky domáckého průmyslu prodává na vlastní účet a přijímá je také do komisí. Na uložené zboží dává zálohy. V Budapešti založila ústřední sklad, v domácích a cizích lázních komisionářské sklady těchto výrobků, jimž k této lidové výrobě pozornost i širších kruhů v cizině obrací.

Ministr obchodu ustanovuje, kde mají býti takové sklady výrobků domáckého průmyslu zřizovány.

Obchodní společnost zprostředkuje také výplaty, eskomptování směnek, incasso uherských firem a j.; přijímá zboží do komise a povoluje na uložené zboží zálohy.

O svých obchodech, jakož i eskomptu, incassu a j. podává společnost ministerstvu obchodu podrobné zprávy půlletní a celoroční rozvahu všech svých obchodů s podrobným výkazem obchodů jednotlivých zastupitelstev.

Státní subvence obchodní společnosti činí 119.500 zl. ročně. Společnost má ročně — nepočítaje hospodářské plodiny a výrobky domáckého průmyslu — vyvézti alespoň za 3 mil. zl. zboží. Kdyby vývoz této výše nedosáhl, snižuje se poměrně státní subvence. Tato smlouva státu s obchodní společností platí počínaje 1. zářím 1899 na 10 let.

Zřízením této obchodní společnosti byl učiněn velký pokrok v organisaci uherské tržby, jestiť společnost tato předborníkem uherského vývozu, který po výtce na naši ujmu tím rychleji vzrůstá, čím lhostejněji se v našich rozhodujících kruzích k této výbojnosti uherské, zvláště v orientu přihlíží.*)

XVI.

Ačkoliv dosud celní jednota obou polovicí rakouské monarchie trvá, předce se stávají vzájemné hospodářské a tržební styky Rakouska s Uhry stále napjatějšími. Uhry učinily od r. 1868 u vývoje zemědělství, průmyslu i tržby poměrně větší pokrok nežli Rakousko. Tím se netají — a vůči nezvratným statistickým skutečnostem ani tajiti nemohou — přední odborníci a státníci uherští, kteří také uznávají, že jest zachování rakouských trhů uherskému zemědělství a mlynářství zárukou zdárného národohospodářského vývoje zemí uherských vůbec.

A přece podnikají Uhři při každém obnovování t. zv. vyrovnání s Rakouskem s bezpříkladnou bezohledností přímo surový zápas o jednostranné uhájení svých hmotných zájmů, nic toho nedbajíce, že hospodářským úpadkem naší polovice říše také životní zájmy uherského hospodářství jsou nebezpečně ohrožovány.

Tento zápas vrcholí ve sporech o poměrné uhražování společných nákladů celé monarchie a j.

*) V r. 1897 bylo z Uher vyvezeno zboží

do Bosny a Hercegoviny . .	za	8,444.511 zl.
Rumunska	»	10,042.683 »
Srbska	»	4,437.200 »
Bulharska	»	1,700.825 »
evropského Turecka . . .	»	2,157.326 »
asijského Turecka . . .	»	669.269 »
Indie	»	226.034 »

Tuto vydíravost zakrývají Uhři po výtce agitačními hesly, jimiž se snaží veřejné mínění po výtce za politickými účely pomásti. Tyto agitace dospěly tak daleko, že se při nynějším jednání o vyrovnání maďarští chauvinové neštítili světu namlouvati, že po celní rozluce také uherské rolnictvo touží atd.!

Proti těmto proudům staví se čelní státníci uherští, vystříhajíce před těmito výstřednimi agitacemi a ukazujíce k jich nebezpečným důslednostem a následkům pro uherské hospodářství vůbec.

Spory tyto ostře vynikly při posledním vyjednávání o obnovení obchodní a celní smlouvy Uher s Rakouskem.

K objasnění těchto poměrů valně přispěla uherská vláda zevrubnou zprávou, již odůvodnila osnovy zákonů o vyrovnání, jakož i enketa po snešení říšského sněmu vládou r. 1899 k úradě o samostatné celní sazbě svolaná, v níž zasedali čelní odborníci a politikové uherští a v níž se ostře střetli obhájcové celní ochrany se stoupenci svobodné tržby, jakož i zastancové celní rozluky a obrancové dosavadní jednoty celní obou polovicí říše.

V této enketě byl nejsjednocenější odpor kladen zavedení vládou navrhovaných cel finančních, zvláště proto, že by jimi byla veřejná břemena přetíženého obyvatelstva povážlivě zvýšena a že takovými cly výživa širokých vrstev lidu z národohospodářských i sociálních ohledů zdražovaná býti nesmí.

Hieronymi zvláště vytýkal, že by byla finančními cly beztoho malá průměrná spotřeba potravin a požitkovin v Uhrách ještě obmezena.

Weckerle mimo jiné připomínal, že by zvýšením finančních cel byla také mezinárodní tržba Uher velice znesnadněna a že se zavádění těchto cel se samostatným vývojem mezinárodní tržby uherské nesnáší.

Také o navrhovaných obilních clech nebylo v enketě dosaženo sjednocení. Mnozí odborníci (Enyedi,

Hieronymi) dokazovali, že tato cla nemají pro uherské zemědělství důležitosti proto, že Uhry své přebytky obilí a j. plodin vyvážeti musí.

Weckerle mimo jiné trval na tom, že jsou zemědělská cla tak oprávněna, jako cla průmyslová; pravil: »Každé odvětví výroby má nárok na zabezpečen domácího trhu.«

Zemědělská cla i ve státech zemědělských mají vliv na vývoz plodin. Cla tato ve státech, jež jsou u pěstování obilí aktivní, ceny obilí nezvyšují — jich vliv na tyto ceny se počíná teprvé jeviti tam, kde spotřeba plodin převyšuje sklizeň, nebo kde se sklizní vyrovnává. Avšak obilní cla také ve státech obilí vyvážejících mají vliv na pohraniční tržbu plodin a zabezpečují tyto pohraniční trhy domácímu zemědělství.

Obilních cel, jimiž jsme skutečně trhy domácí našemu zemědělství zabezpečily, bychom ohrozili vývoz, protože by státy, do nichž plodiny své vyvážíme, proti nám postupovali stejně vysokými odvetnými cly.

Přílišné zvýšení cel zemědělských nesnese také konsumující obecenstvo, rozjitří široké vrstvy dělného lidu a to jest v ohledu sociálním a politickém povážlivé.

Uherská vláda ve zprávě o osnovách zákonů a obnovení vyrovnání s Rakouskem uznala, že může býti pro zemědělství zhoubné klesání cen pšenice odstraněno toliko přiměřeným zvýšením obilních cel v celé monarchii.

»Ve státech, jež musí — jako Uhry — přebytky obilí vyvážeti« — dovozuje uherská vláda — »nemají cla na ceny obilí na domácích trzích vlivu. Jinak se však utvařuje tento vliv cel na ceny ve společném celním území Uher s Rakouskem. Z tohoto území nebude lze v dozírné době plodiny vyvážeti, proto že jich domácí spotřeba tak vzroste, že nebude přebytků k vývozu. Jakmile takové poměry nastanou, budou míti na utváření cen obilí v Rakouské

monarchii rozhodujícího vlivu poměry na domácích trzích. Proto jest *zachování celní jednoty s Rakouskem velké důležitosti pro uherské zemědělství: zabezpečuje odbyt uherským plodinám na rakouských trzích a zvýšení cla plodin stávajícími ochrannými cly.*«

Uherská vláda prohlásila, že trvá zásadně na zvýšení obilních cel.

Stejné stanovisko v této otázce zaujímá hr. Štěpán Tisza, kterýž ve svém pozoruhodném spise v zemědělské politice uherské mimo jiné dokazuje, »*že uherské rolnictvo musí trvati na obnovení celního spojení s Rakouskem, na spravedlivých základech a na doplnění zemědělských cel.*«

Po rozluce celní musily by býti ceny uherské pšenice tak sníženy, aby mohla také na rakouských trzích konkurovati. Při stále rostoucí domácí spotřebě plodin (přibývání obyvatelstva atd.) spotřebujeme domácí plodiny v našem celním území a v tom *spatřujeme jedinou záruku lepší budoucnosti. Musíme si zjednati záruky, že při obnovování tržebních smlouv dosavadní nedostatečná ochranná cla budou doplněna a musíme se oběma rukama prostředku uchopiti ku zvýšení domácí spotřeby.*

Dokud bylo lze uherské plodiny na světových trzích za přiměřené ceny prodávati, mohli jsme arciť tvrditi, že jest společné celní území po výtce jenom Rakousku prospěšné a dokud naše zemědělství není clem náležitě chráněno, nemohli jsme a nemůžeme naši daň, jíž jsou ochranná cla rakouského průmyslu, pokládati za oběť jednostrannou.

Avšak za nynějších poměrů, *kdy jest lze uherské zemědělství před záhubou zachrániti pouze utvořením takového hospodářského a tržebního území, v němž by bylo lze pomocí ochranných cel udržeti ceny plodin značně nad úrovní cen na trzích světových, jest společné celní území také pro Uhry, jako pro Rakousko zájmem životním,* bylo a jest zárukou zachování rakouského průmyslu, jakož i ochrany uherského zemědělství.

Ochranná cla průmyslová nenalezla v anketě odpůrců, jsouť všeobecně pokládána za nezbytnou podmínku vývoje uherského průmyslu.

V naší době potřebují Uhry továrny, sta a sta dýmajících komínů — psal Deutsch v Pest-Lloydu r. 1899. V Uhrách musí býti podnikány investice, stavby dráh, průplavů, přístavů a j.; Uhry potřebují dobývavé jistiny a ustálenosti v tržebních stycích s cizími státy. V anketě r. 1899 dr. Weckerle připomínal, že při jednání o celní sazby musí býti brán zřetel netoliko k zájmům zemědělství, ale také k zájmům průmyslu, t. ku *zabezpečení domácí spotřeby výrobků průmyslu již stávajícího, jakož i opatřování těchto potřeb pokud lze domácím průmyslem a proto podporování vývoje průmyslu všude, kde stávají toho podmínky.* Konečně souvisí se stanovením celní sazby také zájmy tržební, t. vývoj bezprostřední mezinárodní tržby uherské. K dosažení těchto cílů jest však celní sazba toliko jedním nikoliv jediným prostředkem. Hlavní zárukou vývoje domácího průmyslu jest dokonalé upravení průmyslového vyučování; jakož i upravení domácích poměrů úvěrních a peněžních. Jest nebezpečno podnikati navrhovanou celní sazbou zahajovaný zápas národohospodářský v době, když ještě naše poměry zákony upraveny nejsou. Ku povznesení vývoje průmyslu valně přispívá zlepšování výroby, přiměřené upravení sazeb dopravních a konečně racionálné sazby celní.

»Ve společném celní území mohou Uhry i bez samostatných cel také v oboru průmyslovém velkých úspěchů dosáhnouti.«

Celní sazby nesmí býti vyhlašovány za jediný prostředek, jímž by bylo lze uherský průmysl zvelebiti. Uhry nesmí zavésti vysoká ochranná cla průmyslová z příčin národohospodářských, protože jest hlavní podmínkou rozkvétání národního blahobytu lacina výživa, jakož i proto,

že by ochranou nemnohých výrobků, jež dosud vyrobují ostatní přečetné výrobky surového hedvábí a j., jimiž by se průmyslová výroba zdražovala.

Ředitel zemského spolku průmyslového Gelléri trval na tom, že národní průmysl toliko v samostatném celním území vznikati může.

Zpracování domácích surovin v domácích závodech Uhrám vzniká největší prospěch, avšak to bude toliko možným při provedení celní rozluky.

»Cla na suroviny, polotovary a lučebniny by poškodila nejvíce uherský průmysl. Oprávněnou jest ochrana celní těch odvětví uherského průmyslu, jež dosud v Uhrách nezmohutněla.«

Průmyslová cla nalezla v enketě r. 1899 horlivých obhájcův.

Uherská vláda dovozovala, »že by při zeměpisné poloze Uher neměla celní ochrana valného ani trvalého vlivu na vývoj průmyslu v Uhrách, protože by se vysoká průmyslová cla stala nemožnými, jakmile by Rakousko zvedlo odvetná cla na plodiny a jakmile by z té příčiny vznikly spory s průmyslovými státy, v nichž mají Uhry odbyt na plodiny a suroviny«.

»Za stávajících poměrů se mohou Uhry ve všech oborech průmyslu arciť povlovněji, avšak také přirozeněji svou vlastní silou vyvíjeti«.

Zásadně i věcně při tomto jednání nejdůležitějším jest spor o zachování tržební a celní jednoty Uher s Rakouskem.

Uherská vláda trvajíc na zachování dosavadního celního svazku Uher s Rakouskem vystříhala ve své zprávě před jednostranným posuzováním tohoto svazku toliko podle zvláštních zájmů některých odvětví národního hospodářství a dovozovala, že při jednání o vyrovnání musí býti vyhledávány záruky souměrného vývoje všech odvětví národního hospodářství. V dotčené zprávě vlády uherské čteme:

»Novověký vývoj celního ochranářství přímo čelí ku tržebnímu osamotňování států; proto také odbyt surovin a plodin uherských v cizině stále více klesá a proto jest — dokud domácí spotřeba plodin v Uhrách nevzroste — Rakousko nejlepším a nejbezpečnějším trhem pro přebytky zemědělských plodin Uher a proto jest zachování tohoto trhu Uhrám nezměrné důležitosti«.*)

Uherská vláda doznala, »že při zachování společného celního území nemůže býti národohospodářská samostatnost obou států ve všem zcela zachována; avšak hospodářský svazek s Rakouskem, že poskytuje přece Uhrám velikou výhodu, jež veškeré škody z tohoto svazku vznikající zváží tím, že jest jím zachovanou větší oblastí tržební zabezpečeno vzájemné podporování zájmů výroby i spotřeby obou těchto států«.

»Smlouvou touto se zaručuje Uhrám i Rakousku volná tržba a výhodný prodej přebytků domácí výroby v celé monarchii, aniž by při tom trpěli nejistotou trhu světového«.

Vláda uherská hledíc k rostoucí konkurenci na trzích zahraničních, dovozovala, že jest stále důležitějším zájmem Uher, aby zůstaly s Rakouskem co možno v nejbližším tržebním svazku, protože se obě polovice říše při svých národohospodářských různostech vzájemně doplňují.

Zachováním společného celního území s Rakouskem pokládala uherská vláda také po stránce mezinárodní

*) Také rakouská vláda odůvodňovala své osnovy zákonů o vyrovnání s Uhry především tvrzením, že při zachování dosavadní celní jednoty obou polovicí říše budou zabezpečeny domácí trhy v monarchii rakouské domácí výrobě a tržbě, což jeví se býti tím důležitějším, čím více jest náš vývoz do ciziny ohrožován a obmezován. »Trh domácí jest nejpevnějším základem vývoje hospodářského. Obmezováním tohoto trhu znesnadňuje se výroba i tržba.«

za důležité, protože tržební styky rakouské monarchie s jinými evropskými státy byly tržebními smlouvami z r. 1892 až do r. 1903 upraveny.

V celní anketě r. 1899 byli obhájcové celní rozluky valně zastoupeni, jim však odporovali nejčelnější odborníci v tomto oboru: Weckerle, Dessewffy a j. Hieronymi, Hegedüs, Lukács a j. přistupovali k celní rozluce toliko »v nejhorším případě«.

»Hospodářská samostatnost národa jest zajisté drahocennou — pravil dr. Ant. Dessewffy — avšak Uhry dosud ani sociálně, ani hospodářsky, ani finančně tak nepokročili, aby bez obav mohli utvořiti samostatné celní území«.

Enödy mimo jiné pravil: »Kde prodáme pro zřízení samostatného celního území uherského za 100 mil. obilí, za 70 mil. mouky, za 30 mil. hovězího, za 40 mil. černého dobytka, za 13 mil. koní a j., ztratíme-li rakouské trhy, jež dosud ovládáme? Po zrušení celní jednoty by zajisté Rakousko otevřelo své trhy také Rusku a Rumunsku, jež by pak s Uhry vítězně konkurovaly. Tvrdí se arciť, že naleznou Uhry náhradu v rozkvétajícím průmyslu. Avšak uherský průmysl ani za 10 let plně nerozkvete a do té doby může býti uherské zemědělství v tomto zápasu s Rakouskem zničeno.“

Zástupce svazu budapeštských mlynářů řed. Bacher dovozoval:

»Bude-li provedena celní rozluka, stanou se Uhry v tržbě obilím čelnou vývozní zemí, mající po Americe a Rusi největší přebytek pšenice. Za stávajících poměrů vydaly by Uhry celní rozlukou v šanc své zemědělství a ztratili by mnohem více, nežli mohou arciť toliko postupně možným vývozem svého průmyslu získati. K celní rozluce mohou býti Uhry toliko v nejhorším případě donuceny«.

Z rokování této ankety zřejmě vysvitlo, že Uhrům opravdově nejde ani o zavedení navrhovaných bojovných cel, jimiž by se dosavadní sazby namnoze o 100, 150 proc. zvýšily, ani o zavedení prohibitivních cel zemědělských a cel finančních, jimiž by byla výživa obyvatelstva v Uhrách nesnesitelně zdražena a konkurenční síla uherského průmyslu podlomena; avšak, že vládě uherské a přímo i nepřímo zúčastněným kruhům jedině šlo o provedení okázalé demonstrace proti rakouské opposici. Tuto akci opravdověji pojímali toliko maďarští chauvinové, kteří se dosud domnívají, že mají v monarchii neobmezené právo k útočení, aniž by se musili obávati odvety.

V tomto mínění jsou arciť udržování malomocnosti rozháraného Cislajtánie.

Uherskou vládou osnovaná autonomní celní sazba by valně přispěla ku zachování uherských trhů uherskému průmyslu a k zabezpečení uherského zemědělství proti cizí konkurenci, avšak takovou politiku celní by mohly Uhry provozovati, kdyby bylo Rakousko podružnou kolonií uherskou. Za poměrů stávajících by zavedení takových cel v Uhrách musilo vésti k velikým hospodářským zápasům, v nichž by Uhři nezvítězili.

Proto prozíravější politikové uherští, zvláště pak odpovědní státníci ve vládě ukazujíce k dosavadní rozvaze mezinárodní tržby uherské a ku kapitálové převaze Rakouska vystříhají před ukvapeným, předčasným vyvoláváním těchto zápasů, jež hrozí Uhrám pohromou.

Při rokování o státním rozpočtu na říšském sněmě uherském dne 11. února 1901 hájil ministr Daránvi zachování celní jednoty s Rakouskem dovozuje především, že zachování rakouských trhů Uhrám tím důležitějším se stává, čím více se cizozemské trhy uherskými plodinami a surovinami uzavírají.

Ministr Daránvi uznal, že cla teprve tehdáž účinkují, když přestává vývoz a výstřihal, aby v této době, kdy ra-

kouská říše přestává obilí a j. potraviny vyvážeti, Uhry naléhali bez vážné příčiny na celní rozluku. Vláda uherská trvá na ustanovení nové autonomní celní sazby, jíž by byly potřeby a zájmy zemědělství a průmyslu stejnoměrně opatřeny a tato sazba musí býti vyjednána dříve, nežli počne vyjednávání o obnovení tržních smlouv s jinými státy.

Vládě uherské nejde o okamžité, přechodné úspěchy, ale o zjednání bezpečných záruk trvalého hospodářského vývoje a blahobytu země«.

XVII.

Snahy uherských agrárníkův nalézají při vládě a v zákonodárství tím větší podpory, čím mocnějšímu vlivu se těší jich vůdcové v liberální straně vládní a v lidu.

Program uherských agrárníkův není arciť ve všech podrobnostech dosud propracován a ustálen. Nejdůležitější pogramová usnesení o celní politice byla učiněna na valné hromadě zemského svazu uherských spolků hospodářských, konané dne 8. června 1900.*) Z nich vyjímáme:

I. V roce 1892 mezi Rakouskem a Německem uzavřené tržební smlouvy poškodily hospodářský vývoj monarchie, zvláště pak uherské zemědělství.

II. Škody tyto byly by tím větší, protože nebylo pečováno o účinnější ochranu výroby zemědělské, tak že domácí rolnictvo na domácích trzích musilo konkurovati s plodinami východních a zámořských států.

III. Po těchto zkušenostech musíme přistoupiti ku skutečné účinné ochraně prvovýroby.

IV. Poněvadž naše nynější tržební smlouvy tomuto nároku nevyhovují, buďtež v r. 1903 vypovězeny.

---

*) Uherský zemský spolek rolnický čítal r. 1900 3354 členů a měl 150.000 K příjmů, 144.000 K vydání.

V. Uzavírání nových tržebních smlouv pokládáme za žádoucí, bude-li při tom šetřeno následujících zásad·

1. Tržební smlouvy buďte uzavírány na krátké doby.

2. V tržebních smlouvách budiž alespoň pokud se týče Uher vyhrazeno, že tam nesmí v obvodu států, s nimiž budou smlouvy ty uzavírány, působící obchodní a pojišťovací společnosti, jakož i peněžné ústavy nabývati usedlostí pozemkových. Z toho buďtež vyjmuty toliko hypotekární ústavy, kupují-li takové usedlosti při vymazání svých pohledávek. Cizím společnostem nebudiž vůbec dovoleno v Uhrách působiti. Cizinci mají sice stejné ochrany právní, avšak jich právo ku zakupování pozemků budiž obmezeno.

3. S Německem, Švýcarskem a Francii buďtež ujednány smlouvy veterinární, jimiž by byl vývoz uherského dobytka skutečně usnadněn.

4. Při hrozícím nebezpečí rozšíření nákaz dobytka a zrostlin má býti jich přívoz i průvoz na čas obmezen nebo úplně zastaven.

VI. Při uzavírání tržebních smlouv jest se vystříhati:

1. všeobecného vyhražování největších výhod. Výhrady takové mají býti ve smlouvě při jednotlivých druzích zboží zřejmě uváděny. Při zboží ostatním mohou býti úlevy cel povolovány toliko za rovnocenné úlevy státu, jemuž se povolují;

2. úlevy takové nebuďtež povolovány v tržbě pomezní;

3. budiž zamezeno ukládání cizího nevycleného zboží, jímž se placení cla obchází;

4. s východními státy nebuďtež uzavírány smlouvy veterinární, protože jest v zájmu uherské tržby, aby přívoz dobytka z těchto států byl úplně zapovězen.

---

*) V Uhrách jest od roku 1868 při zřizování úřadníků státních i zemědělských, jakož i při zřizování úřadníků na velkostatcích svěřenských, církevních a j. nezbytnou podmínkou uherské občanství, znalost řeči maďarské, absolutorium uherského učeliště.

VII. Před zahájením jednání o nové tržební smlouvy jest žádoucí, aby bylo docíleno mezinárodní ujednání také:

1. o založení soustavy sazeb celních v mezinárodní tržbě nejdůležitějších států na stejných základech;

2. o celní svaz vnitroevropských států k obraně proti zámořské konkurenci (stanovení diferenciálních cel proti konkurenci zámořských a východních států);

3. o jednotnou organisaci obilních trhů, jíž by byl zamezen vliv internacionální spekulace na utváření cen obilí blanko-terminovými obchody a j.

VIII. Celní sazby jsou základem upravení uherských poměrů tržebních. Sazby tyto musí býti po bedlivém studiu a po slyšení všech interesovaných kruhů výrobních při všech zemědělských a průmyslových výrobcích, jež jsou pro domácí výrobu a spotřebu důležity, stanoveny jako minimální a to v takové výši, aby chránily domácí výrobu proti cizé soutěži. Tyto minimální sazby nesmí býti při vyjednávání o tržební smlouvy snižovány.

Vedle těchto minimálních cel, jimiž má býti důležitější výroba uherská chráněna, budiž zavedena pokud lze vysoká, všeobecná sazba celní pro všecky ostatní druhy přiváženého zboží, jež by byla základem smlouvání při uzavírání nových tržebních smlouv.

IX. Clem budiž poměrně více stížen přívoz cizími celními obvody, nežli přívoz ze států s Uhry přímo sousedících.

X. Budiž vydán zákon, jímž se zruší starší zákony a nařízení celní a jímž budou uplatněny především tyto zásady:

1. zušlechťující řízení při zemědělských plodinách se zrušuje, při jiných surovinách a polotovarech se pouze potud povoluje, pokud jich spotřeba v našem průmyslu není domácí výrobou uhražena;

2. celní výbor se vůbec, zvláště pak při přívozu zemědělských plodin zrušuje.

XI. Celní a tržební smlouvou, jež má býti do r. 1903 obnovena, se vlády obou polovicí říše vzájemně zaručí, že se

1. upraví kartely zvláštním zákonem dle stejných zásad, zvláště pak, že bude kartelování podrobeno stálému dozoru státnímu;

2. že zákaz nebo obmezení přívozu živých zvířat a zrostlin vlády uherské musí býti uznán vládou rakouskou a opáčně;

3. že nebudou povolovány dopravě průvozní větší výhody sazbové nežli při vývozu domácích výrobků a surovin;

4. že se shodnou o upravení obilních burs, zvláště pak o vyloučení odvážných spekulací bursovních, kdyby poměry tyto mezinárodně upraveny nebyly;

5. že bude zapovězen přívoz semene jetelového a lucenkového a tuků z Ameriky.

XII. Kdyby takováto celní sazba s Rakouskem nejdéle do r. 1902 ujednaná nebyla a kdyby při uzavírání nových tržebních smlouv vůbec nebylo lze zabezpečiti větší ochranu uherskému zemědělství, jíž by byla cizá konkurence na trzích na plodiny v rakouské monarchii nemožnou učiněna, nemá býti celní a tržební smlouva s Rakouskem do r. 1907 obnovena. Za takových poměrů bude prospěšnější, aby Uhry své tržební styky s jinými státy samostatně, od Rakouska neodvisle upravovaly. Proto mají býti po r. 1903 dle zák. čl. XXX r. 1899 nové tržební smlouvy na základě hospodářského společenství obou polovicí říše pouze do r. 1907 uzavírány.

Uherští agrárníci domáhají se hospodářské politiky, jíž by byl chráněn ráz Uher jako státu agrárního a jež by přizpůsobila politiku živnostenskou a tržební zemědělským zájmům.

V tomto programu odmítají agrárníci umělé podporování vývoje tržby s cizinou, zvelebování vývozu na nejisté, vlivu státní moci nepřístupné trhy zahraniční, jehož

útraty by vždy hradili domácí výroba a konsumenti, kdežto rozhodná politika ohromných cel by zajišťovala, jak uherskému zemědělství, tak rakouskému průmyslu jejich odbyt, nepřipouštěla by ve větší míře do země zejména německé tovární výrobky, umožnila by sesílení uherského průmyslu a byla by přípravnou ku samostatnému celnímu území uherskému.

Agrárníci trvají na tom, že musí býti základ nového uherského průmyslu, jenž má býti pokud lze decentralisován ve střední a menší továrny po různých městech na venkově, vyhledáván v domácí výrobě a v domácí spotřebě a tím že bude také chráněno ubývání obyvatelstva na venkově. Ve příčině t r ž b y žádají agrárníce uherští, aby byl veškerý obchod zřízen byl na pevných realných základech, aby bylo zákonem přísně stíháno padělání, aby byl zapovězen všeliký obchod diferenční, aby bylo racionálně upraveno tržnictví vůbec trh obilní pak zvláště, bursa aby byla zbavena rázu spolku soukromého a aby byla decentralisována. Budiž usilováno o odstranění kartelů, rinků a monopolů různých skupení hospodářkých interesentů.

Velké, prostřední a malé statky buďtež zachovány v zájmu národním správným rozdělením pozemkového majetku a politováníhodnému úpadku s t ř e d n í h o m a j e t k u, jenž tvoří hlavní oporu Maďarstva, budiž zabráněno parcelováním majetku při usazování a upravením dědičnosti dle soustavy rentové.

Malostatkáři buďtež zachováni n e d ě l i t e l n o s t í n e j m e n š í c h s t a t k ů a o p a t ř e n í m i n a o c h r a n u d o m o v i n. Majetek vázaný budiž správně zpracován a se státní zárukou pro všecky potřebné finanční operace přeměněn v pronajímatelné farmy. Budiž stanoveno, že zemědělské pracovní nářadí nelze zabaviti a buďtež upraveny poměry hospodářských úřadníků, poměr mezi zaměstnavateli a dělníky, jakož i poměr nájemní.

Při soudnictví budiž pokud lze šetřeno konsolidujících podání uherského soukromého práva, při jeho kodifikaci buď pečováno o ryzost hospodářského života co možná největší. Program tento žádá rychlé upravování záležitostí pozemkových knih, obmezení působností bursovního smírčího soudu a organisování soudu zemědělského. Stavby přičící se spořivé finanční politice jako u Železných Vrat, výdaje z ješitnosti, jako účastenství na výstavě v Paříži se zatracují, další oběti v zájmu zlaté měny se odmítají a mezinárodním snahám o upravení stříbrné měny slibuje se podpora. Program usiluje o obmezení peněžitého hospodářství, o umožnění placení veřejných dávek naturaliemi, o rozmnožení konsumních a prodejních společenstev, o přímé dodávky vojsku a ústavům státním producenty, o spojení spořitelen se společenstvy, přikázání peněz státních a církevních fondů, uložených u bank a spořitelen, jakož i majetku sirotčího, organisaci úvěrních společenstev, o vydatnější podporu ze státních peněz a státního úvěru pro osazování, parcelování a jiné majetkové úpravy a přimlouvá se za jakési nucené vykoupení břemen, váznoucích na statcích, jež se mají upraviti.

Konečně se doporučuje snížení daní z nemovitého majetku a oproti nemaďarským národnostem rázná politika pomaďařování při účinném šetření hospodářských zájmů těchto národních kmenů.

Uherští agrárníci trvají nezvratně při základech uherské ústavy, žádají však zabezpečení svobodných voleb pod ochranou kuriálního soudnictví; za reformu správy založenou na rozšíření autonomie, při níž má býti zachován pozemkovému majetku náležitý vliv a vymítěny všeliké centralistické snahy, na zabezpečení neodvislosti úřednictva služební pragmatikou a zlepšení jeho hmotného postavení.

Na zemském sjezdu svazu uherskéko rolnictva konaného dne 8. října 1900 v Košici bylo také rokováno o zemědělských clech a obchodech na lhůty. Zpravodaj hr.

Želeňski trval na zachování celního svazku s Rakouskem, s tou podmínkou, budou-li zjednány záruky vývoje některéch odvětví uherského průmyslu.

Při uzavírání tržebních smlouv s jinými státy však žádal zavedení zemědělských cel v takové výši, jako jsou zavedena k odvrácení konkurence v západních státech.

Obnovení mlecího řízení by bylo velkou pohromou uherského rolnictva.

Hr. Želenski navrhl:

1. kongres se usnáší, aby byla zavedena autonomní celní sazba, založená na nejnižších a nejvyšších sazbách. Stanovení cel průmyslových zůstavuje se průmyslníkům. Celní a obchodní politikou musí býti hájeny netoliko zájmy rolnictva, ale také domácího průmyslu.

2. Celní svazek s Rakouskem budiž zachován, avšak s tou podmínkou, že v rámci tohoto svazu bude zabezpečen postupný vývoj uherského průmyslu.

3. Kongres žádá, aby byly bez průtahu zapovězeny nenhražené hry lhůtové.

Uhři postupují také v organisaci své samostatné tržby zámořské.*)

Ze všech těchto projevů patrno, že jest stěžejným cílem hospodářské politiky všech stran uherských: úplná hospodářská samostatnost a neodvislost Uher a že se pouze v tom rozlišují, kdy má býti zahájen rozhodný, sjednocený postup k dosažení této společné mety.

Dokud Uhři své přebytky plodin a j. na rakouských trzích prodávati musí, dotud jest zachování dosavadního celního svazku Uher s Rakouskem životním zájmem uherského národního hospodářství a dotud budou útoky Uhrů

*) V celní anketě r. 1900 pravil mimo jiné Bernáth:

»Uhry se musí ujímati vývoje samostatné tržby zámořské, protože je zárukou samostatného vývoje uherského průmyslu a obchodu. Proto se musí Uhry vymaniti z potupného poměru kolonijního k Rakousku.«

proti tomuto svazu agitační hrou, jíž se zvláště my Čechové lekati nemusíme.

Uherští řídící státníci a politikové jsou příliš prozíravými, nežli aby se nyní odvážili tohoto celního zápasu, jež by po celní rozluce s naš polovicí říše nastati musil a v němž by naše odvetná cla na plodiny musili zvažovati netoliko nízkými sazbami dopravními, ale také vývozními premiemi a j.

»Řídící státníci musí postřehnouti, že mají vytyčovati cíle a směry hospodářského vývoje a při tom se nesmí lekati ani překážek, ani svízelů již proto, že trvalých politických úspěchů pouze v národním hospodářství jest lze dosíci. Mužové, řídící osudy národa, musí zachrániti vlast před hospodářskými bludy, musí zdravými idee mi přítomnost oplozovati a ku šťastnější budoucnosti cestu raziti.« (Pest. Lloyd r. 1899.)

Na ten čas není hrdé heslo maďarských chauvinistův: Uhry Uhrám! ještě skutečným vypovězením celní války s Rakouskem, avšak zůstane stěžejním cílem hospodářské politiky uherské, k jehož dosažení se spojí všecky uherské strany v okamžiku, jakmile se statistiky výroby a tržby uherské poznají, že jim z toho kyne netoliko politický, ale také skutečný hospodářský prospěch.

Dosud pouze výbojně demonstrují.

Výbojnost Uhrů roste naší chabostí a rozháraností a nebyla by nabyla takové síly, kdybychom sjednoceně a neústupně hájili svých hospodářských zájmů proti kořistivé hrabivosti Uher, kdyby naši státníci tak jako státníci uherští s opravdovým zápalem vlasteneckým naše zájmy střehli a výše nestavěli přízeň uherských vladařů, rozhodujících také o osudech rakouských ministrův.

(V měsíci prosinci 1900.)

OBSAH:

I.

Základy národohospodářské politiky Uher. Správa zemědělství a průmyslu, str. 2. — Vývoj zemědělství a průmyslu, str. 5. — Politika dopravní, str. 7. — Státní hospodářství, str. 9. — Podporování hospodářského vývoje státem, str. 10. — Úspěchy Uher. str. 12.

II.

Ze statistiky obyvatelstva zemí uherských, str. 15. — Statistika národností, str. 17. — hlavních zaměstnání, str. 18. — Veřejné vyučování. Opatrovny, str. 19. — Obecné školy, str. 20. — Střední školy, str. 23. — Vyšší školy, str. 23.

III.

Odborové vzdělávání. Zemědělské školy, str. 25. — Akademie, str. 25. — Král. zemědělské školy, str. 27. — Školy rolnické, str. 28. — Školy vinařské a zahradnické, str. 29. — mlékařské str. 29. — Hospodářské školy v Chorvátsku a Slavonsku, str. 31. — Opakovací školy zemědělské, str. 31. — Vyučování kočovné, přednášky, učebné běhy, str. 32. — Vzorná hospodářství, str. 33. — Stanice pokusné a zkušebné, str. 34.

IV.

Vývoj zemědělské výroby, str. 36. — Rozdělení půdy, str. 37. — Lesy, str. 38. — Ze statistiky rolnických usedlostí, str. 39. — Kolonisování, str. 41.

V.

Meliorování. Meliorační kancelář, str. 42. — Postup meliorování půdy, str. 43. — Upravování řek, str. 44. — Zalesňování, str. 46.

VI.

Úvěr zemědělský. Rakousko-uherská banka, str. 47. — Uvěr meliorační, str. 50. — Dělnictvo zemědělské, str. 51. — Sprostředkování práce, str. 51. — Zemská pomocná pokladna, str. 52.

VII.

Sklízeň, str. 53. — Cena sklizně, str. 62. — Výnos lesů, str. 64.

VIII.

Sadařství a zelinářství, str. 65. — Vinařství, str. 66.

IX.

Chov dobytka, str. 72. — Státní štíty, str. 73. — Chov hovězího dobytka, str. 74. — Mlékařství, str. 75. — Chov prasat, str. 77. — ovcí, koz, str. 78. — drobného zvířectva, str. 79. —. Hedbávnictví, str. 80. — Včelařství, str. 83. — Rybářství, str. 83.

X.

Nákazy dobytka, str. 84. Veterinářství str. 86.

XI.

Průmysl v Uhrách, str. 87. — Zemědělský průmysl, str. 88. — Strojnictví, str. 95.

XII.

Mezinárodní tržba Rakousko-uherské říše, str. 96. — Mlecí řízení, str. 102. — Tržba luštěninami, str. 107. — zeleninou, str. 108., — ovocem, str. 108., — vínem, str. 110., — řepkou a j., str. 111., — lnem, konopím, str. 112., — tabákem, str. 113., škrobem, str. 114., — líhem, str. 115., — cukrem, str. 117., dřívím, str. 118.

XIII.

Tržba dobytkem, str. 121., — máslem, sýrem a pod. str. 122., — masem, str. 126., prasaty, str. 129., — drůbeží, str. 131., — medem, str. 133.

XIV.

Tržební styky Rakouska s Uhry, str. 134. — Tržba obilím, str. 137., — moukou, str. 142., — dobytkem, str. 144.

XV.

Organisace tržby, str. 148. — Obchodní museum, str. 150. — Uherská obchodní společnost, str. 151.

XVI.

Z celní politiky uherské, str. 153., — Celní anketa r. 1899, str. 154.

XVII.

Program rakouských agrárníkův, str. 162.